

**Πρόγραμμα αρχών
του
Σοσιαλδημοκρατικού
Κόμματος Γερμανίας**

SPD

Πρόγραμμα αρχών του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Γερμανίας (SPD)

Ψηφίστηκε από το Συνέδριο του SPD
στις 20 Δεκεμβρίου 1989 στο Βερολίνο

Περιεχόμενα

I. Τι θέλουμε	7
II. Οι θεμελιώδεις αρχές της πολιτικής μας	9
1. Θεμελιώδεις εμπειρίες και θεμελιώδεις αξίες	9
Οι ιστορικές μας ρίζες	10
Η εικόνα μας για τον άνθρωπο	10
Ανθρώπινα δικαιώματα	11
Η αντίληψή μας για την πολιτική	11
Θεμελιώδεις αξίες του Δημοκρατικού Σοσιαλισμού	12
2. Ο κόσμος, στον οποίο ζούμε	13
III. Ειρήνη σε αμοιβαία ασφάλεια	16
Καθήκον η ειρήνη	16
Αμοιβαία ασφάλεια	16
Ευρωπαϊκή Κοινότητα και ευρωπαϊκή ειρηνική τάξη πραγμάτων	17
Γερμανία	19
Πολιτική Βορρά-Νότου	19
Διεθνής Κοινότητα	20
IV. Η ελεύθερη, δίκαιη και αλληλέγγυα κοινωνία: Μια νέα κουλτούρα συμβίωσης και σύμπραξης	22
Μια νέα κουλτούρα συμβίωσης	22
1. Η εξομοίωση όλων των ανθρώπων σε μια αλληλέγγυα κοινωνία	22
Κοινωνική ισότητα γυναίκας και άνδρα	22
Η συνύπαρξη των γενεών	24
Οικογένειες και σχέσεις συμβίωσης	24
Παιδιά	25
Μέλλον για νέες και νέους	25
Οι ηλικιωμένοι	26
Αλληλεγγύη μεταξύ πολιτισμικών ομάδων	27
Ξεπέρασμα της ταξικής κοινωνίας	27
2. Το μέλλον της εργασίας και του ελεύθερου χρόνου	27
Η σημασία της εργασίας	27
Διαρθρωτική μεταβολή της βιοποριστικής εργασίας	29
Κίνδυνοι για τους εργαζόμενους	29
Για μια νέα πολιτική της εργασίας	29
Μείωση των ωρών εργασίας - Συμβολή στην πλήρη απασχόληση και κυριαρχία στον χρόνο	30
Για μια διαμόρφωση του κόσμου της δουλειάς στα μέτρα του ανθρώπου	31
Οικογενειακή εργασία	33
Ελεύθερες δραστηριότητες και ανάπαυση	33

Η πολιτιστική ζωή	33
Στόχοι της παιδείας	33
Αναμόρφωση, επέκταση και τελειοποίηση του τομέα της παιδείας	34
Επαγγελματική εκπαίδευση και μετεκπαίδευση	35
Τριτοβάθμια εκπαίδευση, επιστήμη και έρευνα	35
Η πολιτιστική εργασία στη δημοκρατία	36
Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην ευθύνη	37
Αθλητισμός	38
3. Με κοινωνική δικαιοσύνη προς την αλληλέγγυα κοινωνία	38
Η κοινωνική πολιτική στην υλοποιημένη αλληλεγγύη	38
Δικαίωμα κοινωνικής ασφάλισης	38
Αναδόμηση αντί αποδόμηση	39
Αναμόρφωση του τομέα της υγείας	40
Βοήθεια στην αυτοβοήθεια	41
4. Οικολογικά και κοινωνικά υπεύθυνη οικονομική διαχείριση	41
Το διεθνές πλαίσιο	42
Διεθνής αλληλεξάρτηση	42
Δίκαιη και αποδοτική παγκόσμια οικονομική τάξη πραγμάτων	42
Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα σαν περιφερειακή συνένωση	44
Εθνική ευθύνη	44
Οικολογική ανανέωση	44
Πρόοδος, Ανάπτυξη και Δομή	47
Η Διαμόρφωση της τεχνολογίας σαν πολιτικό καθήκον	48
Οικονομική Δημοκρατία	49
Δημοκρατική παγκοινωνική διοίκηση	50
Αγορά και κατεύθυνση	51
Συμμετοχή των εργαζομένων στη λήψη αποφάσεων	52
Συμμετοχή των εργαζομένων στα παραγωγικά μέσα	53
Δίκαιο του εδάφους	53
Συμμετοχή των καταναλωτών	53
Δημοσιονομία	53
5. Δημοκρατία στο κράτος και στην κοινωνία	54
Η δημοκρατία σαν μορφή ζωής	54
Το δημοκρατικό κράτος	55
Δίκαιο και Πολιτική	55
Δημοκρατία και δημοσιότητα	55
Αρθρωτή συγκρότηση του κράτους	56
Κοινοβουλευτική δημοκρατία και αρχή της πλειοψηφίας	57
Συνδικάτα	57
Εκκλησίες και θρησκευτικές κοινότητες	58
Διοίκηση κοντά στον πολίτη	58
Δίκαιο και δικαιοσύνη	59
Η πολιτική μεταρρυθμίσεων στην ΟΔΓ	59
Πολιτική κουλτούρα	59
V. Ο δρόμος μας για το μέλλον	61

I. Τι θέλουμε

Εμείς οι σοσιαλδημοκράτες, γυναίκες και άνδρες, αγωνιζόμαστε για έναν ειρηνικό κόσμο και μια βιώσιμη φύση, για μια κοινωνία αντάξια του ανθρώπου, με κοινωνική δικαιοσύνη. Θέλουμε να σώσουμε όσα αξίζουν να διατηρηθούν, να αποτρέψουμε κινδύνους που απειλούν τη ζωή και να ενθαρρύνουμε την πάλη για την πρόοδο.

Θέλουμε ειρήνη.

Εργαζόμαστε για έναν κόσμο,

όπου όλοι οι λαοί να ζουν με αμοιβαία ασφάλεια, να λύνουν τις διαφορές τους όχι με πόλεμο ή ανταγωνισμούς εξοπλισμών, αλλά σε φιλικό συναγωνισμό για μια ζωή αντάξια του ανθρώπου,

όπου μια πολιτική με συντροφικότητα και μια κουλτούρα στη φιλονικία να ξεπερνούν τη διαμάχη μεταξύ Ανατολής και Δύσης,

όπου όλοι οι λαοί της Ευρώπης να συνεργάζονται σε μια δημοκρατική και κοινωνική τάξη ειρήνης, από την οποία να εκπορεύεται ελπίδα και ειρήνη για τους λαούς του Νότου,

όπου οι λαοί της Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής χάρις σε μια δίκαιη παγκόσμια οικονομική τάξη πραγμάτων να έχουν τίμιες ευκαιρίες για ανεξάρτητη ανάπτυξη.

Θέλουμε μια παγκόσμια κοινωνία, που χάρις σε μια νέα μορφή οικονομικής εκμετάλλευσης να διαφυλάσσει μόνιμα τη ζωή του ανθρώπου και της φύσης στον πλανήτη μας.

Θέλουμε την κοινωνική ισότητα γυναικας και άνδρα, μια κοινωνία χωρίς τάξεις, προνόμια, διακρίσεις και στεγανά.

Θέλουμε μια κοινωνία, όπου όλες οι γυναίκες και οι άνδρες να έχουν το δικαίωμα ανθρώπινου βιοπορισμού και όλες οι μορφές εργασίας να αντιμετωπίζονται ισοτίμα.

Θέλουμε με αλληλέγγυες προσπάθειες

να πετύχουμε την ευημερία για όλους και να την καταναείνουμε δίκαια.

Θέλουμε ο πολιτισμός με τις πολυσχιδείς του μορφές που εμφανίζεται να πλουτίσει τη ζωή όλων των ανθρώπων.

Θέλουμε υλοποίηση της δημοκρατίας σ'ολόκληρη την κοινωνία, και στην οικονομία, στα εργοστάσια και στον τόπο δουλειάς, περιορισμό και δημοκρατικό έλεγχο της οικονομικής δύναμης.

Θέλουμε οι οικονομικές θεμελιώδεις αποφάσεις, προ πάντων γύρω από το τι πρόκειται να αυξηθεί και τι να συρρικνωθεί, να λαμβάνονται δημοκρατικά.

Θέλουμε οι πολίτες να συναποφασίζουν για τη διαμόρφωση της τεχνολογίας, για να βελτιώνεται η ποιότητα της εργασίας και της ζωής και να ελλοτώνονται οι κίνδυνοι της τεχνολογίας.

Θέλουμε ένα σύγχρονο δημοκρατικό κράτος, στηριζόμενο στην πολιτική συμμετοχή των πολιτών γυναικών και ανδρών, που να είναι ικανό να επιβάλλει κοινωνικούς στόχους και να στρέφεται συνεχώς σε νέα καθήκοντα και να τα πετυχαίνει.

Η απλή συνέχιση των ως τώρα εξελίξεων δεν έχει μέλλον πια.

Θέλουμε πρόοδο που να στοχεύει όχι στην ποσότητα, αλλά στην ποιότητα, σε μια ανώτερη ποιότητα ανθρώπινης ζωής. Η ποιότητα αυτή απαιτεί αλλαγή στον τρόπο σκέψης, αλλαγή πορείας, εκλεκτικότητα και διάπλαση, προ πάντων στην τεχνολογία και την οικονομία.

Όσο περισσότερο κινδυνεύει ο κόσμος, τόσο περισσότερο είναι αναγκαία η πρόοδος. Οποιος θέλει να περισώσει αυτά που αξίζουν να διατηρηθούν, είναι υποχρεωμένος να προβεί σε αλλαγές: Χρειαζόμαστε μια πρόοδο που να εξασφαλίζει την ειρήνη προς τα μέσα και προς τα έξω, να διαφυλάσσει τη ζωή ανθρώπου και φύσης, να υπερνικά το φόβο και να ξυπνά την ελπίδα. Χρειαζόμαστε μια πρόοδο που να κάνει την κοινωνία μας πιο ελεύθερη, πιο δίκαια και πιο αλληλέγγυα. Χωρίς αυτή την πρόοδο η οπισθοδρόμηση

θα είχε ελεύθερο πεδίο δράσης. Γι' αυτό εμείς οι σοσιαλδημοκράτες θέλουμε να εργαστούμε γι' αυτήν μαζί με τους δημοκρατικούς σοσιαλιστές όλων των χωρών.

II. Οι θεμελιώδεις αρχές της πολιτικής μας

1. Θεμελιώδεις εμπειρίες και θεμελιώδεις αξίες

Οι αστικές επαναστάσεις της σύγχρονης εποχής περισσότερο επικαλέσθηκαν παρά πραγματοποίησαν την ελευθερία, την ισότητα και την αλληλεγγύη.

Γι' αυτό το εργατικό κίνημα διεκδίκησε τα ιδεώδη αυτών των επαναστάσεων: Μια αλληλέγγυα κοινωνία με ίση ελευθερία για όλους τους ανθρώπους. Αποτελεί θεμελιώδη ιστορική εμπειρία του, ότι δεν αρκούν τα μπαλώματα στον καπιταλισμό. Χρειάζεται μια νέα τάξη πραγμάτων στην οικονομία και την κοινωνία.

Η σοσιαλδημοκρατία συνεχίζει την παράδοση των δημοκρατικών λαϊκών κινήματων του δέκατου έβδομου αιώνα και γι' αυτό θέλει και τα δυο: Δημοκρατία και Σοσιαλισμό, αυτοδιάθεση του ανθρώπου στην πολιτική και στον κόσμο της δουλειάς.

Παρ' όλα αυτά δεν λείπουν από την ιστορία της τα λάθη και τα σφάλματα: Κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο το σοσιαλδημοκρατικό εργατικό κίνημα της Ευρώπης απογοήτευσε την ελπίδα πολλών, ότι μπορεί να επιβάλλει την ειρήνη. Διχάστηκε γύρω από τη σχέση των εθνικών προς τα διεθνή καθήκοντα της εργατικής τάξης.

Αργότερα χωρίστηκαν οι κομμουνιστές, οι οποίοι εν ονόματι τάχα της εργατικής τάξης εγκαθίδρυσαν τη δικτατορία του κόμματός τους, από τους δημοκρατικούς σοσιαλιστές, οι οποίοι με μεταρρυθμίσεις στις κοινοβουλευτικές δημοκρατίες επιδίωκαν μια καλύτερη τάξη στην κοινωνία. Τα καθεστώτα που προκύψανε σαν δήθεν σοσιαλιστική εναλλακτική λύση απέναντι στον καπιταλισμό, απογοήτευσαν οικτρά την ελπίδα που είχαν δη-

μιουργήσει. Αντί για μια κοινωνία όπου οι άνθρωποι να ζουν μαζί αδελφικά, εγκαθίδρυσαν την κυριαρχία μιας προνομιάχας γραφειοκρατίας, η οποία ούτε πολιτική ελευθερία ούτε πολιτιστική ανάπτυξη κατόρθωσε να εξασφαλίσει.

Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα ανέλαβε στο τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου για πρώτη φορά κυβερνητικές ευθύνες σε εθνική κλίμακα. Αποδείχθηκε το πιο αξιόπιστο στήριγμα της πρώτης γερμανικής δημοκρατίας και ξεκίνησε την οικοδόμηση του δημοκρατικού κράτους πρόνοιας. Η σοσιαλδημοκρατία αντιτάχθηκε στην εθνικοσοσιαλιστική τυραννία, δεν κατόρθωσε όμως να την παρεμποδίσει. Η πλούσια σε θυσίες αντίσταση της στο τρίτο ράιχ νομιμοποίησε την ιδιαίτερη αξίωση των σοσιαλδημοκρατών να συμπράξουν αποφασιστικά κατά την ανοικοδόμηση της δεύτερης γερμανικής δημοκρατίας. Οι εμπειρίες με τη δικτατορία και την τρομοκρατία μάς έκαναν να επαγρυπνούμε ιδιαίτερα ενάντια στην υποβάθμιση των ναζιστικών εγκλημάτων και την αναβίωση φασιστικής ιδεολογίας. Η αντίσταση εμβάθυνε την εμπειρία, ότι και άνθρωποι με διαφορετικά πιστεύω και πολιτικές βασικές πεποιθήσεις μπορούν να εργασθούν μαζί για ίδιους πολιτικούς στόχους.

Οι πολιτικές αναλογίες δυνάμεων, η υποτιμημένη δυναμική του καπιταλισμού, αλλά και η έλλειψη ικανότητας των σοσιαλδημοκρατών να κινητοποιήσουν πλειοψηφίες, εμπόδισαν τη σοσιαλδημοκρατική πολιτική των μεταρρυθμίσεων από του να μπορέσει να μεταβάλλει ριζικά τις μη δημοκρατικές θεμελιώδεις δομές του κληροδοτημένου οικονομικού και κοινωνικού συστήματος. Η δύναμη των μεγάλων οικονομικών συγκροτημάτων, η υπεροχή των κεφαλαιοκρατών και των διευθυντών των επιχειρήσεων κατέστη δυνατόν να περιοριστούν, αλλά όχι και να υπερνικηθούν. Η κατανομή εισοδήματος και περιουσίας παρέμεινε άδικη.

Το πρόγραμμα του Γκόντεσπεργκ (Σημ.τ.Μετ.: το πρόγραμμα που εξαγγέλ-

θηκε στο συνέδριο του κόμματος στο Bad Godesberg το έτος 1959) έβγαλε από τις ιστορικές εμπειρίες καινούργια συμπεράσματα. Αντιλήφθηκε τον δημοκρατικό σοσιαλισμό σαν καθήκον να υλοποιηθεί η ελευθερία, η δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη με τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας, με κοινωνική και οικονομική μεταρρύθμιση. Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα εμφανίστηκε στο Γκόντεσμπεργκ σαν αυτό που ήταν από καιρό: το αριστερό λαϊκό κόμμα. Αυτό και θα μείνει.

Σαν κυβερνητικό κόμμα η σοσιαλδημοκρατία μπόρεσε να σημειώσει αξιόλογες επιτυχίες: Επέκταση των δικαιωμάτων στον τόπο δουλειάς για εργαζόμενους και εργαζόμενες και των δικαιωμάτων συμμετοχής για άνδρες και γυναίκες πολίτες, τελειοποίηση του κράτους πρόνοιας και κατάργηση της νομικής μεροληψίας ενάντια σε ολόκληρες ομάδες του πληθυσμού. Αλλά και σ' αυτή την περίοδο οι σοσιαλδημοκράτες έκαναν εσφαλμένες εκτιμήσεις ή έπαιρναν λάθος αποφάσεις: Η εξασφάλιση των φυσικών θεμελίων για τη ζωή δεν είχε ακόμη την αναγκαία σπουδαιότητα, ο νόμος για την πάταξη της τρομοκρατίας περισσότερο συνέβαλε στη δημιουργία αντιπάλων της δημοκρατίας μας παρά τους καταπολέμησε. Εξέχον επίτευγμα αυτής της εποχής παραμένει η συμπιλίωση με τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης και η εξασφάλιση της ειρήνης.

Είμαστε περήφανοι που συνεχίζουμε την παράδοση ενός κινήματος που ποτέ δεν επεφύλαξε στο λαό μας πόλεμο, καταπίεση ή τυραννία, παρά μετέτρεψε το στερημένο από δικαιώματα προλεταριάτο σε συνειδητοποιημένους πολίτες.

Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα από την αρχή της ύπαρξής του υποστηρίζει την ειρήνη και τη διεθνή συνεργασία. Στο μεταξύ ο διεθνισμός της σοσιαλδημοκρατικής παράδοσης έγινε η μοναδική υπεύθυνη ρεαλιστική πολιτική.

Στην ιστορία μας ριζώνουν οι θεμελιώδεις αξίες του Δημοκρατικού Σοσιαλι-

σμού. Αποτελούν και μελλοντικά το θεμέλιο της μεταρρυθμιστικής μας πολιτικής.

Οι ιστορικές μας ρίζες

Στο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας συνεργάζονται άνθρωποι με διαφορετικές θεμελιώδεις πεποιθήσεις και πιστεύω. Η συμφωνία τους στηρίζεται σε κοινές θεμελιώδεις αξίες και όμοιους πολιτικούς στόχους. Ο Δημοκρατικός Σοσιαλισμός στην Ευρώπη έχει τις πνευματικές του ρίζες στο χριστιανισμό και τον ουμανισμό, στο διαφωτισμό, στη μαρξιστική ιστοριολογία και κοινωνιολογία και στις εμπειρίες του εργατικού κινήματος. Οι ιδέες της απελευθέρωσης των γυναικών αναλήφθηκαν από το εργατικό κίνημα ήδη κατά το δέκατο έβδομο αιώνα και εξελίχθηκαν. Χρειαστήκαμε πάνω από εκατό χρόνια για να καταφέρουμε να τελεσφορήσουν αυτές οι ιδέες. Χαιρετίζουμε και σεβόμαστε ατομικές θεμελιώδεις πεποιθήσεις και πιστεύω. Δεν μπορούν ποτέ να υποταχθούν σε κομματικές αποφάσεις.

Η εικόνα μας για τον άνθρωπο

Όπως και να αιτιολογούμε την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, αποτελεί το άλφα και το ωμέγα της πρακτικής μας. Για όλους εμάς ισχύει η φράση, με την οποία τα Ηνωμένα Έθνη προλογίζουν τη Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων: «Οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι σε αξιοπρέπεια και δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση και πρέπει να αλληλοσυναντώνται με πνεύμα αδελφότητας.» Από κοινού αντιλαμβανόμαστε τον άνθρωπο σαν λογικό και φυσικό, σαν ατομικό και κοινωνικό όν. Σαν τμήμα της φύσης μπορεί να ζήσει μόνο μέσα και με τη φύση. Την ατομικότητά του την αναπτύσσει μόνο σε μια κοινωνία με τους συνανθρώπους του.

Ο άνθρωπος, χωρίς καταβολές για το καλό ή το κακό, είναι ικανός για μάθηση και ικανός για λογική. Γι' αυτό το λόγο είναι δυνατή η δημοκρατία. Ο άνθρωπος μπο-

ρεί να κάνει λάθη και να οπισθοδρομεί σε απάνθρωπες καταστάσεις. Γι' αυτό το λόγο είναι αναγκαία η δημοκρατία. Επειδή ο άνθρωπος είναι ανοικτός και φέρνει μέσα του διάφορες δυνατότητες, εξαρτώνται πολλά από τις συνθήκες στις οποίες ζει. Μια νέα και καλύτερη τάξη, αφοσιωμένη στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου, είναι συνεπώς δυνατή και αναγκαία συγχρόνως.

Η αξιοπρέπεια του ανθρώπου απαιτεί να μπορεί αυτός να ορίζει τη ζωή του σε μια κοινωνία με άλλους. Γυναίκες και άνδρες πρέπει να συμπράττουν με ισότητα δικαιωμάτων και αλληλεγγύη. Όλοι είναι υπεύθυνοι για βιοτικές συνθήκες άξιες του ανθρώπου. Η αξιοπρέπεια του ανθρώπου είναι ανεξάρτητη από την απόδοση και τη χρησιμότητά του.

Ανθρώπινα δικαιώματα

Είμαστε αφοσιωμένοι στα ανθρώπινα δικαιώματα. Το κράτος και η οικονομία υπάρχουν για τους ανθρώπους και τα δικαιώματά τους, όχι αντιστρόφως.

Για να έχουν πλήρες κύρος τα ανθρώπινα δικαιώματα απαιτείται ομοιόβαθμη εξασφάλιση των δικαιωμάτων στην ελευθερία, των δικαιωμάτων συμμετοχής στην πολιτική και των κοινωνικών θεμελιωδών δικαιωμάτων. Δεν μπορούν να αλληλοαντικατασταθούν και δεν επιτρέπεται να αλληλοαναιρούνται. Ακόμα και τα συλλογικά δικαιώματα υπηρετούν την ανάπτυξη του ατόμου.

Μόνο εκεί που είναι εγγυημένα και χρησιμοποιούνται τα δικαιώματα στην ελευθερία, μπορούν οι άνθρωποι να ζουν ελεύθεροι και ίσοι και να εφαρμόζουν τη δημοκρατία. Μόνο εκεί που είναι πραγματοποιημένα τα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα, μπορούν να επωφεληθούν όλοι από τα δικαιώματα στην ελευθερία και τα δικαιώματα συμμετοχής στην πολιτική. Μόνο εκεί που ο σεβασμός των δικαιωμάτων στην ελευθερία και των δικαιωμάτων συμμετοχής στην πολιτική επιτρέπει την ελεύθερη ιδεολογική πάλη

και τη συμμετοχή στην πολιτική, μπορούν οι άνθρωποι να διεκδικήσουν το δικαίωμά τους για επαρκή τροφή, κατοικία, εργασία και μόρφωση. Μόνο μαζί αυτά τα ανθρώπινα δικαιώματα καθιστούν δυνατή μια αξιοπρεπή ζωή.

Όλοι οι άνθρωποι έχουν δικαίωμα στην πατρίδα τους, την εθνότητά τους, τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους. Είναι εντελώς απαραίτητο ένα δίκαιο εθνικών κοινοτήτων που να εναρμονίζεται με τα ανθρώπινα δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών.

Η αντίληψή μας για την πολιτική

Η πολιτική είναι μια αναγκαία διάσταση της ανθρώπινης συμβίωσης. Δεν περιορίζεται στους θεσμούς του κράτους. Όπου διαδίδονται ή λογοκρίνονται πληροφορίες, μεταβάλλονται συνειδήσεις ή βιοτικές συνθήκες, σχηματίζονται γνώμες, εκφράζονται θελήσεις, ασκείται εξουσία ή εκπροσωπούνται συμφέροντα, εκεί εκτελείται πολιτική.

Στην πολιτική δράση τίθενται όρια. Η παράβασή τους έχει συνέπειες για το άτομο και την κοινωνία. Σφάλμα και ενοχή, αρρώστια και δυστυχία, πόνος και απόγνωση, αστοχία και αποτυχία ανήκουν στη ζωή του ανθρώπου ακόμη και σε μια κοινωνία ελεύθερων και ίσων.

Η πολιτική μπορεί μόνο να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μια ζωή γεμάτη νόημα. Όταν θέλει να προκαλέσει η ίδια την ευτυχία και την ολοκλήρωση, διατρέχει τον κίνδυνο να ολισθήσει σε ολοκληρωτικές διατάξεις.

Η πολιτική όμως πρέπει να είναι κάτι περισσότερο και διαφορετικό από τη διαχείριση αυτού που κατέστη αναπόφευκτο. Για να είναι και να μπορεί να παραμένει αξιόπιστη, πρέπει να εξασφαλίζει νέα περιθώρια δράσης και να θέτει στον εαυτό της νέα καθήκοντα. Αν παραχωρήσει στα οικονομικά συμφέροντα τη θέσπιση κατευθυντηρίων γραμμών για την τεχνολογία και την ανάπτυξη, τότε εκ των

πραγμάτων εκβιάζεται σε μονόδρομους, τους οποίους μετά απλώς μπορεί να ολοκληρώσει.

Το δημοκρατικό κράτος αποκτά τα νοήματά του από τις κοινωνικές δυνάμεις. Δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά όργανο για τη διάπλωση της κοινωνίας. Τα πολιτικά κόμματα είναι ταυτόχρονα ερεθιστές και μεσολαβητές. Μεσολαβούν μεταξύ κοινωνίας και κράτους, συλλαμβάνοντας τις κοινωνικές παρορμήσεις και απαιτήσεις και μετατρέποντάς τις σε νομοθεσία και κυβερνητική δράση. Πρέπει αυτά τα ίδια να υποκινούν σε σκέψη και να θέτουν προς συζήτηση προτάσεις αποφάσεων.

Η πολιτική που θέλει να είναι κάτι περισσότερο από τη διεκπεραίωση πραγματικών ή δήθεν εκβιαστικών λύσεων, πρέπει να στηρίζεται και να διακατέχεται από τη συνείδηση και τη συμμετοχή των πολιτών, γυναικών και ανδρών. Καθίσταται δυνατή σαν αποτέλεσμα ελεύθερου, ανοικτού ως προς την έκβαση διαλόγου των πολιτών που προκαλεί και συμπεριλαμβάνει τις δυνάμεις της κοινωνίας, μεταδίδει πληροφορίες, δημιουργεί συνειδητοποίηση των προβλημάτων, προωθεί την ικανότητα κρίσης και τέλος οδηγεί σε συναίνεση ή σαφείς πλειοψηφίες.

Ο διάλογος των πολιτών είναι έκφραση δημοκρατικής κουλτούρας. Καθίσταται επίκεντρο της πολιτικής, εκεί όπου - όπως στη διαμόρφωση της τεχνολογίας - πρέπει να ληφθούν αποφάσεις, που αφορούν όλους και αργότερα μόνο δύσκολα μπορούν να μεταβληθούν.

Για το διάλογο των πολιτών είναι εντελώς απαραίτητες η ελευθερία έκφρασης γνώμης και η ελευθερία στα μαζικά μέσα ενημέρωσης. Όλοι οι πολίτες, γυναίκες και άνδρες, πρέπει να έχουν το δικαίωμα και τη δυνατότητα να πραγματεύονται και να διαδίδουν τη γνώμη τους πάνω σε θέματα που θίγουν τις ευκαιρίες για ζωή των ιδίων και των απογόνων τους. Κράτος, επιστήμη και μέσα μαζικής ενημέρωσης πρέπει να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για μια τεκμηριωμένη ανταλλα-

γή απόψεων και έτσι για μια δημοκρατική κουλτούρα (ιδεολογικής) πάλης.

Ο διάλογος των πολιτών σημαίνει περισσότερη δημοκρατία, όχι περισσότερο κράτος.

Θεμελιώδεις αξίες του Δημοκρατικού Σοσιαλισμού

Η ελευθερία, η δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη είναι οι θεμελιώδεις αξίες του Δημοκρατικού Σοσιαλισμού. Είναι το κριτήριό μας για την αξιολόγηση της πολιτικής πραγματικότητας, μέτρα και σταθμά για μια νέα και καλύτερη τάξη της κοινωνίας και ταυτόχρονα σημείο αναφοράς για τη δράση κάθε σοσιαλδημοκράτισσας και σοσιαλδημοκράτη.

Η σοσιαλδημοκρατία στοχεύει σε μια κοινωνία, όπου κάθε άνθρωπος μπορεί να αναπτύξει την προσωπικότητά του σε καθεστώς ελευθερίας και να συμπράξει υπεύθυνα στην πολιτική, οικονομική και πολιτιστική ζωή.

Ο άνθρωπος σαν ατομικό ον έχει κλίση και ικανότητα για την **ελευθερία**. Η ευκαιρία για την ανάπτυξη της ελευθερίας του είναι όμως πάντοτε έργο της κοινωνίας. Η ελευθερία είναι για μας η ελευθερία του καθένα, ακόμη και ιδίως αυτού που σκέπτεται διαφορετικά. Ελευθερία για λίγους θα ήταν προνόμιο.

Η ελευθερία του άλλου είναι όριο και όρος της ελευθερίας του καθενός. Η ελευθερία απαιτεί ανεξαρτησία από εξουτελιστικές εξαρτήσεις, από την ανάγκη και το φόβο, αλλά απαιτεί και την ευκαιρία ανάπτυξης ατομικών ικανοτήτων και υπεύθυνης σύμπραξης στην κοινωνία και την πολιτική.

Μόνο όποιος ξέρει ότι είναι κοινωνικά αρκετά ασφαλισμένος, μπορεί να χρησιμοποιήσει την ευκαιρία του για ελευθερία. Και για χάρη της ελευθερίας θέλουμε ίσες βιοτικές ευκαιρίες και πλατεία κοινωνική ασφάλεια.

Η **δικαιοσύνη** βασίζεται στην ίση αξία όλων των ανθρώπων. Απαιτεί ίση ελευθερία, ισότητα ενώπιον του νόμου, ίσες ευκαιρίες πολιτικής και κοινωνικής συμμετοχής και κοινωνικής ασφάλειας. Απαιτεί κοινωνική ισότητα άνδρα και γυναίκας.

Η δικαιοσύνη χρειάζεται περισσότερη ισότητα στην κατανομή εισοδήματος, περιουσίας και δύναμης (εξουσίας) αλλά και στην πρόσβαση στη μόρφωση, την εκπαίδευση και την κουλτούρα.

Ίσες ευκαιρίες στη ζωή δεν σημαίνουν ομοιομορφία, αλλά περιθώριο ανάπτυξης για ατομικές κλίσεις και ικανότητες όλων.

Η δικαιοσύνη, το δικαίωμα σε ίσες ευκαιρίες στη ζωή, πρέπει να επιδιώκεται με τα μέσα της κρατικής εξουσίας.

Η **αλληλεγγύη** με τη μορφή της προθυμίας για αλληλοϋποστήριξη πέρα από όσα προβλέπει ο νόμος, δεν μπορεί να επιβληθεί καταναγκαστικά. Η αλληλεγγύη χαρακτήρισε και ενθάρρυνε το εργατικό κίνημα στον αγώνα για ελευθερία και ισότητα. Χωρίς αλληλεγγύη δεν υπάρχει καμμία ανθρώπινη κοινωνία.

Η αλληλεγγύη είναι ταυτόχρονα όπλο των αδύνατων στο αγώνα για το δίκιο τους και συνέπεια της συνειδητοποίησης, ότι ο άνθρωπος χρειάζεται τους συνανθρώπους του. Μπορούμε σαν ελεύθεροι και ίσοι να ζήσουμε μεταξύ μας ανθρώπινα τότε μόνο, όταν υποστηρίζουμε ο ένας τον άλλο και θέλουμε την ελευθερία του άλλου. Οποιος βρίσκεται σε ανάγκη πρέπει να μπορεί να βασίζεται στην αλληλεγγύη της κοινωνίας.

Η αλληλεγγύη ακόμη επιτάσσει να αποκτήσουν οι άνθρωποι στον τρίτο κόσμο μια ευκαιρία για μια πιο αξιοπρεπή ζωή. Οι ερχόμενες γενιές, για τις ευκαιρίες στη ζωή των οποίων αποφασίζουμε σήμερα, απαιτούν την αλληλεγγύη μας.

Η αλληλεγγύη χρειάζεται ακόμη για την επέκταση των ατομικών ευκαιριών ανά-

πτυξης. Μόνο η κοινή δράση, όχι ο εγωϊστικός ατομικισμός δημιουργεί και εξασφαλίζει τις προϋποθέσεις ατομικής αυτοδιάθεσης.

Η ελευθερία, η δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη είναι προϋπόθεση η μια της άλλης και αλληλοστηρίζονται. Ισότητα, εμβαθύνοντας, συμπληρώνοντας και θέτοντας όρια η μια στην άλλη εκπληρώνουν το νόημά τους.

Η υλοποίηση αυτών των θεμελιωδών αξιών και η ολοκλήρωση της δημοκρατίας είναι το πάγιο καθήκον του Δημοκρατικού Σοσιαλισμού.

2. Ο κόσμος, στον οποίο ζούμε

Η βιομηχανική επανάσταση και η σύγχρονη τεχνολογία δημιούργησαν σε τμήματα της γης μια ιστορικά άνευ προηγουμένου ευημερία, η οποία με την οικοδόμηση του κράτους προνοίας και την πολιτική των εργατικών συνδικάτων έχει οφελήσει τους πάντες.

Η υπερνίκηση της ανέχειας σ'εμάς πληρώθηκε παγκόσμια με νέους κινδύνους για τον άνθρωπο και τη φύση. Η δυναμική του βιομηχανικού πολιτισμού αφήνει ανέπαφες τις παλιές αδικίες και δημιουργεί πέρα απ'αυτές νέες απειλές για την ελευθερία και τη δικαιοσύνη, την υγεία και τη ζωή.

Ποτέ πριν δεν διέθεταν οι άνθρωποι τόσο πελώρια ισχύ. Με τη γενετική τεχνολογία μπορούν να πάρουν στα χέρια τους την εξέλιξη των ειδών. Η απελευθέρωση του ατόμου μπορεί να οδηγήσει στην εξολόθρευση του ανθρώπινου γένους.

Αλλά η συνείδηση αυξημένης ευθύνης μεγαλώνει διαρκώς.

Δεν έχει απομακρυνθεί ο κίνδυνος να καταστραφεί η ανθρωπότητα με πυρηνικά, χημικά ή βιολογικά μέσα μαζικής καταστροφής. Αλλά η αντίσταση κατά της πρηνότητας των εξοπλισμών γίνεται ι-

σχυρότερη. Ο αφοπλισμός έχει πλησιάσει σε απόσταση αναπνοής. Η νοοτροπία εχθρός-φίλος φθίνει.

Με το δηλητηριασμό του εδάφους, του νερού και του αέρα πεθαίνουν τα δάση και οι θάλασσες, τα φυτά και τα ζώα. Εμείς οι ίδιοι υποσκάπτουμε τα θεμέλια της ζωής μας. Αλλά η οικολογική σκέψη κερδίζει συνεχώς σε δύναμη. Νέες, αλλά και τεχνικές και διεργασίες που είχαν επιπόλαια και εσπευσμένα χαρακτηριστεί πεπαλαιωμένες καθιστούν δυνατή μια σωστή διαχείριση των φυσικών πόρων.

Καμιά χώρα δεν είναι βιώσιμη από μόνη της. Οι κλιματικές μεταβολές ή η καταστροφή του προστατευτικού στρώματος του όζοντος δεν νοιάζονται για τα εθνικά σύνορα. Οι πόλεμοι έχουν συνέπειες και για τα αμέτοχα έθνη. Οικονομικές κρίσεις ή επιτυχίες σ'ένα μέρος της γης επιδρούν σ'όλους τους άλλους. Η παγκόσμια κοινωνία είναι πραγματικότητα, μια δίκαια ειρηνική τάξη απέχει όμως πολύ ακόμη.

Αλλά αυξάνεται η συνειδητοποίηση, ότι είναι απαραίτητη. Τα κοινά καθήκοντα πιέζουν για την ειρήνη και τη διεθνή συνεργασία.

Η συγκέντρωση οικονομικής ισχύος σε όλο και λιγότερα χέρια φαίνεται απαρεμπόδιστη, ο παγκόσμιος ανταγωνισμός για αγορές και σπάνιες πρώτες ύλες, αναπόφευκτος. Όλο και γρηγορότερα κινούνται τα ρεύματα κεφαλαίου απ'άκρη σ'άκρη του πλανήτη. Γιγαντιαία πολυεθνικά συγκροτήματα σχεδιάζουν τις κερδοφόρες στρατηγικές τους σε παγκόσμια κλίμακα, ξεφεύγουν υποχθόνια από τους δημοκρατικούς ελέγχους και εκβιάζουν πολιτικές αποφάσεις. Η δύναμη της ανάπτυξης και η επιδίωξη του κέρδους δημιουργούν πελώρια πλούτη, αλλά ταυτόχρονα εξευτελίζουν αμέτρητους ανθρώπους και ολόκληρα έθνη. Περιορίζουν το εθνικό περιθώριο χειρισμών μας. Παγκόσμιες συγκυριακές και διαρθρωτικές κρίσεις προκαλούν την κατάρρευση οικονομικών περιοχών. Αλλά δημιουργείται αντίρροπη δύναμη, εκεί όπου τα

κράτη συνενώνονται με επιτυχία σε περιφερειακές κοινότητες και τα εργατικά συνδικάτα ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα.

Εξαρτημένος από τις τράπεζες, τα χρηματιστήρια πρώτων υλών, συγκροτήματα και χώρες του βορρά, εμποδισμένος από τον προστατευτισμό των βιομηχανικών κρατών που αναπτύσσονται ανεξάρτητα, υποβαθμισμένος σε πεδίο ελιγμών της διαμάχης Ανατολής-Δύσης, συχνά αντικείμενο εκμετάλλευσης από διεφθαρμένες ελίτ, ο Νότος παλεύει για την ευκαιρία του για το μέλλον. Όσο καταθλιπτικότερη η αθλιότητα, τόσο ορμητικότερη η αύξηση του πληθυσμού, τόσο ταχύτερη η καταστροφή της φύσης, τόσο μικρότερη η ευκαιρία ανεξάρτητης διατροφής, τόσο ταπεινωτικότερη η εξάρτηση από αποφάσεις στο Βορρά. Αλλά οι φτωχοί αμύνονται κατά της κηδεμονίας και της εκμετάλλευσης. Συμπαράτασσονται και ψάχνουν για δικούς τους δρόμους. Και ο Βορράς επίσης αρχίζει να αντιλαμβάνεται, τι κίνδυνο κρύβει για όλους τους ανθρώπους η εξαθλίωση του Νότου. Η συνείδηση κοινής ευθύνης αυξάνεται σε Ανατολή και Δύση.

Νέες τεχνολογίες, ιδίως της πληροφορικής και επικοινωνίας βάζουν τη σφραγίδα τους στο εργασιακό περιβάλλον, την κοινή γνώμη και όλο και περισσότερο στις ιδιωτικές σχέσεις. Απειλούν την ποιότητα της εργασίας, τις θέσεις εργασίας και τη δημοκρατική διαμόρφωση γνώμης. Οπουδήποτε η εφαρμογή τους στηρίζει μονόπλευρα συμφέροντα κέρδους ή εξουσίας, ενισχύουν τάσεις χειραγώγησης και επιτήρησης. Από την άλλη πλευρά ανοίγουν νέες προοπτικές για ανθρωπινότερη οργάνωση εργασίας, μεγαλύτερη διαφάνεια, καλύτερη πληροφόρηση και συμμετοχή.

Το κράτος μετατρέπεται σε υπερφορτωμένη επιχείρηση επιδιόρθωσης. Αναγκάζεται με την εκ των υστέρων κοινωνική πρόνοια ή με τη χωλαίνουσα προστασία του περιβάλλοντος να επιδιορθώσει αυτά που καταστράφηκαν από οικολογικά και κοινωνικά ανεύθυνα διαχειρίσιμα.

Αλλά όλο και περισσότεροι άνθρωποι αντιλαμβάνονται, ότι η πρόνοια και η διάπλαση είναι επιτακτικά αναγκαίες.

Η σχέση του ατόμου προς την κοινωνία μεταβάλλεται. Το άτομο, χωρίς σταθερή ένταξη και χωρίς την εμπειρία της κοινότητας, συχνά αισθάνεται αντιμέτωπο με μια ξένη και ανώνυμη κοινωνία, η οποία με διαρκώς νέες δυνατότητες επιλογής τον γοητεύει και ταυτόχρονα τον υπερκοπώνει. Αλλά η δυνατότητα ελεύθερης επιλογής μόνο τότε θα οδηγήσει σε περισσότερη ελευθερία και ατομική ανάπτυξη, όταν εντάσσεται σ'έναν προσωπικό σχεδιασμό ζωής και γίνεται αντιληπτή σε αλληλεγγύη με άλλους.

Συνεχίζουμε να ζούμε ακόμη σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία. Η οργάνωση της εργασίας και της κοινωνικής ζωής θέτει σε μειονεκτική θέση τις γυναίκες. Αλλά οι γυναίκες διεκδικούν μαχητικά τα δικαιώματά τους όλο και περισσότερο.

Πολλοί άνθρωποι υποφέρουν από το χάσμα μεταξύ του τι θάπρεπε να γίνεται πολιτικά και του τι γίνεται. Δεν περιμένουν τίποτε πια από την πολιτική, αποσύρονται στον ιδιωτικό βίο και σε μικρές κοινότητες ή ξεφεύγουν από την πραγματικότητα σε νέες εξαρτήσεις.

Εμείς οι σοσιαλδημοκράτες θέλουμε να αποδείξουμε, ότι η πολιτική αξίζει τον κόπο όλων. Αντιμετωπίζουμε καταπρόσωπο τους κινδύνους της εποχής μας. Χωρίς να αφήνουμε να μας πάρουν τον αέρα πανίσχυρες ομάδες συμφερόντων, επιζητούμε το διάλογο με τους ανθρώπους που τολμούν μαζί μας να επιχειρήσουν την αλλαγή κατεύθυνσης, το σχεδιασμό και την αναμόρφωση.

III. Ειρήνη σε αμοιβαία ασφάλεια

Καθήκον η ειρήνη

Η ανθρωπότητα μπορεί πια μόνο να επιζητήσει από κοινού ή να αφανιστεί από κοινού. Αυτή η ιστορικά ανεπανάληπτη εναλλακτική προοπτική απαιτεί μια νέα προσέγγιση των διεθνών ζητημάτων, ιδίως της εξασφάλισης της ειρήνης. Ο πόλεμος δεν επιτρέπεται να αποτελεί μέσο της πολιτικής, αυτό ισχύει πολύ περισσότερο στην εποχή των πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων μαζικής εξόντωσης. Η ειρήνη δεν σημαίνει πλέον μόνο τη σιωπή των όπλων, η ειρήνη σημαίνει και τη συμβίωση των λαών χωρίς βία, εκμετάλλευση και καταπίεση. Η ειρηνική πολιτική περιλαμβάνει και τη συνεργασία των λαών σε θέματα οικονομίας, οικολογίας, κουλτούρας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ένας κόσμος ειρηνικός απαιτεί το δικαίωμα αυτοδιάθεσης όλων των εθνών.

Η ειρηνική πολιτική πρέπει να αφοπλίζει τις διαμάχες εξουσίας, να επιζητεί εξισορρόπηση συμφερόντων, να ενεργεί με περιφερειακές συμπαρατάξεις ενάντια στην επιδίωξη κυριαρχίας των υπερδυνάμεων και να διευθετεί τις διαφορές μεταξύ συστημάτων, ιδεολογιών και θρησκειών με ειρηνικό συναγωνισμό και με καλλιεργημένη πολιτική φιλονικία.

Η ειρηνική πολιτική πρέπει να σπάσει την κυριαρχία των συμφερόντων των στρατιωτικών, των γραφειοκρατικών και των εξοπλιστικών οικονομικών συγκροτημάτων και να μετατρέψει την παραγωγή όπλων σε παραγωγή μη στρατιωτικών αγαθών.

Η ειρηνική πολιτική πρέπει να στηριχθεί στην ειρηνική εκπαίδευση και την ειρηνική έρευνα. Η δημιουργία της ειρήνης δεν είναι καθήκον μόνο των κυβερνήσεων. Η ειρήνη χρειάζεται την παγκόσμια συμμετοχή των ανθρώπων για κατανόηση των

λαών, για την αποδόμηση όπλων και εικόνων εχθρού.

Τα μέσα μαζικής εξόντωσης σε περίπτωση σύγκρουσης θα κατέστρεφαν αυτό που πρέπει να προστατευθεί. Θέλουμε να ξεπεράσουμε το σύστημα του στρατιωτικού εκφοβισμού και να οργανώσουμε ασφάλεια που να υπερβαίνει τα όρια των συνασπισμών. Σ' αυτό συγκαταλέγεται η παραμονή του διαστήματος ελεύθερου από όπλα. Είμαστε υπέρ μιας παγκόσμιας κατάργησης όλων των μέσων μαζικής εξόντωσης. Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν επιτρέπεται να παράγει, κατέχει ή κάνει χρήση πυρηνικών, βιολογικών και χημικών όπλων. Πρέπει να απαλλαγεί από τα μέσα μαζικής εξόντωσης και ούτε επιτρέπεται να επιδιώκει κάποια συμφωνία βάσει της οποίας θα έχει στη διάθεσή της τέτοια όπλα από κοινού με κάποια άλλη δύναμη. Η παραίτηση από όπλα ΒΧΠ (βιολογικά, χημικά, πυρηνικά) πρέπει να κατοχυρωθεί συνταγματικά.

Θέλουμε να σπάσουμε τη δυναμική των εξοπλισμών και να θέσουμε σε κίνηση μια δυναμική του αφοπλισμού.

Στόχος μας είναι να εμποδίσουμε την εξαγωγή όπλων και εξοπλιστικών αγαθών.

Αμοιβαία ασφάλεια

Ανατολή και Δύση πλήρωσαν την προσπάθεια για ασφάλεια μέσω εξοπλισμών με όλο και μεγαλύτερη ανασφάλεια για όλους.

Καμμία χώρα στην Ευρώπη δεν μπορεί σήμερα να είναι ασφαλέστερη από τον πιθανό αντίπαλο. Ο καθένας πρέπει λοιπόν για το ίδιο του το συμφέρον να αναλάβει συνυπευθυνότητα για την ασφάλεια του άλλου. Εκεί στηρίζεται η αρχή της αμοιβαίας ασφάλειας. Απαιτεί κάθε πλευρά να παραχωρεί στην άλλη δικαίωμα ύπαρξης και ικανότητα ειρήνης.

Η αμοιβαία ασφάλεια έχει σαν αποτέλε-

σμα τη χαλάρωση των εντάσεων και χρειάζεται χαλάρωση των εντάσεων. Η αμοιβαία ασφάλεια θέλει να γκρεμίσει τους φόβους απειλής και να ξεπεράσει την αντιπαράθεση των συνασπισμών.

Στόχος μας είναι η αντικατάσταση των στρατιωτικών συνασπισμών με μια ευρωπαϊκή ειρηνική τάξη πραγμάτων. Μέχρι τότε η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας βρίσκει το επιτεύξιμο απ' αυτή μέτρο ασφάλειας στην Ατλαντική Συμμαχία, με την προϋπόθεση να μπορεί να εκθέσει και να επιβάλει εκεί τα δικά της συμφέροντα για ασφάλεια, καθώς και το συμφέρον της για αμοιβαία ασφάλεια. Οι κοσμογονικές μεταβολές στην Ανατολική Ευρώπη μειώνουν τη στρατιωτική και αυξάνουν την πολιτική σημασία των συνασπισμών και τους προσδίδει μια νέα λειτουργία: Αυτοί πρέπει, διαφυλάσσοντας τη σταθερότητα, να οργανώσουν τη διάλυσή τους και τη μετάβαση σε μια ευρωπαϊκή ειρηνική τάξη πραγμάτων. Αυτό ανοίγει και την προοπτική για τον τερματισμό της στάθμευσης αμερικανικών και σοβιετικών στρατευμάτων έξω από τις επικράτειές τους στην Ευρώπη.

Στον συνασπισμό πρέπει να ισχύει η θεμελιώδης αρχή της ίσης κυριαρχίας. Ο συνασπισμός πρέπει να είναι ικανός να υπερασπιστεί τον εαυτό του, πρόθυμος για άμυνα και χαλάρωση των εντάσεων. Η πολιτική θέληση πρέπει να επικρατεί πάνω από τη στρατιωτική στρατηγική, τη στρατιωτική τεχνολογία και τα οικονομικά συμφέροντα της βιομηχανίας εξοπλισμών και όχι το αντίθετο. Η ειρήνη είναι πολιτικό, όχι οπλοτεχνικό καθήκον.

Η αμοιβαία ασφάλεια στοχεύει στην κατάργηση όλων των μέσων μαζικής εξόντωσης και σε μια δραστική μείωση και αναδιάρθρωση των συμβατικών ενόπλων δυνάμεων μέχρις ότου επιτευχθεί και για τις δύο πλευρές διαρθρωτική αδυναμία επίθεσης. Η διαδικασία προς τα εκεί πρέπει να επιταχυνθεί με περιορισμένα μονόπλευρα βήματα και σημάδια. Σ' αυτά περιλαμβάνονται η σημαντική μείωση των εξοπλιστικών δαπανών, η α-

ριθμητική μείωση των στρατευμάτων και μια γενική διακοπή των πυρηνικών δοκιμών.

Οι ελεύθερες από πυρηνικά και χημικά όπλα ζώνες στην Ευρώπη υπηρετούν την αμοιβαία ασφάλεια. Θέλουμε να δημιουργήσουμε τέτοιες ζώνες και να τις επεκτείνουμε σ' ολόκληρη την Ευρώπη.

Οι ομοσπονδιακές ένοπλες δυνάμεις (Bundeswehr) έχουν τη θέση τους στην έννοια της αμοιβαίας ασφάλειας. Είναι υποχρεωμένες να υπηρετούν μόνο την άμυνα της χώρας. Καθήκον τους είναι η αποφυγή του πολέμου χάρις σε αμυντική ικανότητα ενώ διαρθρωτικά να είναι ανίκανες για επίθεση. Η διάρθρωση των ομοσπονδιακών ενόπλων δυνάμεων πρέπει να υποστηρίζει και να προάγει τη διαδικασία αφοπλισμού. Η πολιτική ηγεσία των ομοσπονδιακών ενόπλων δυνάμεων υπόκειται μόνο στην κυβέρνηση, ο κοινοβουλευτικός της έλεγχος στο Ομοσπονδιακό Κοινοβούλιο.

Ο στρατιώτης παραμένει πολίτης και ενστολή. Λέμε ναι στις ομοσπονδιακές ένοπλες δυνάμεις και στην υποχρεωτική θητεία. Απορρίπτουμε τη θητεία των γυναικών. Στόχος της ειρηνικής πολιτικής είναι να καταστήσει άχρηστες τις ένοπλες δυνάμεις.

Σεβόμαστε το ζήλο των ειρηνιστών που τάσσονται υπέρ της ουτοπίας μιας κοινότητας των λαών χωρίς βία. Υπάρχει θεμιτή θέση γι' αυτούς στο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα Γερμανίας. Εγγυούμαστε το θεμελιώδες δικαίωμα της αντίρρησης πολεμικής θητείας. Είμαστε υπέρ της κατάργησης της δοκιμασίας συνείδησης. Η πολιτική θητεία δεν επιτρέπεται να είναι διαμορφωμένη έτσι που να λειτουργεί σαν φόβητρο ή να μπορεί να καταστεί χρήσιμη στις ένοπλες δυνάμεις.

Ευρωπαϊκή Κοινότητα και ευρωπαϊκή ειρηνική τάξη πραγμάτων

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης που απαιτήθηκαν από τους σοσιαλδημοκρά-

τες στο Πρόγραμμα της Χαϊδελεβέργης του 1925, παραμένουν ο στόχος μας. Τα δημοκρατικά κράτη πρέπει να συνενώσουν τις δυνάμεις τους για να μπορέσουν να επιβληθούν, αλλά και για να συντελέσουν σε μια πανευρωπαϊκή ειρηνική τάξη πραγμάτων.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα είναι ένα δομικό στοιχείο μιας περιφερειακά διαρθρωμένης παγκόσμιας κοινωνίας. Είναι μια ευκαιρία για την ειρήνη και την κοινωνική δημοκρατία. Ολόκληρη η Ευρώπη πρέπει να γίνει ζώνη ειρήνης.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα πρέπει με μια κοινή εξωτερική πολιτική να υπηρετεί την ειρήνη, να παρέχει στις διεθνείς σχέσεις μεγαλύτερο βάρος στους λαούς της και να αποτελεί αντίβαρο στην αντιπαράθεση των υπερδυνάμεων. Η ιστορική προοπτική της ΕΚ δεν έγκειται στο να αναλάβει η ίδια το ρόλο υπερδύναμης. Αντί στη στρατιωτική δύναμη, βρίσκει την ταυτότητά της σαν παγκόσμια περιζήτητος εταίρος για το εμπόριο και τη βιομηχανία, για την τεχνολογία και την επιστήμη, για ένα ανέπαφο περιβάλλον και μια σταθερή ανάπτυξη του τρίτου κόσμου. Πρέπει να είναι έτοιμη να κάνει δεκτές σαν μέλη όλες τις δημοκρατίες της Ευρώπης και να προσφέρουν πολύπλευρες μορφές στενής συνεργασίας με όλες τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης για να ξεπεράσουν έτσι τη διάσπαση της Ευρώπης.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα πρέπει με συντροφική πολιτική απέναντι στον Νότο να σβήσει ένα τμήμα της ιστορικής ευθύνης των Ευρωπαϊκών αποικιακών δυνάμεων και της τωρινής ευθύνης για τις άδικες οικονομικές σχέσεις. Γι' αυτό πρέπει να υποστηρίξει χώρες και δυνάμεις του Νότου στην προσπάθεια τους για ανεξάρτητη αυτοδύναμη ανάπτυξη και να εργάζεται για μια δίκαιη παγκόσμια οικονομική τάξη πραγμάτων.

Θέλουμε να μετεξελιξουμε την Ευρωπαϊκή Κοινότητα σε Ηνωμένες Πολιτείες της

Ευρώπης, στις οποίες διατηρείται η πολιτιστική ταυτότητα των λαών, γίνονται σεβαστές οι γλωσσικές και πολιτιστικές μειονότητες και εξασφαλίζονται για όλους τους πολίτες ίσες ελευθερίες και ίσες ευκαιρίες ανάπτυξης.

Αυτό απαιτεί πλήρη δικαιώματα για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, μια κυβέρνηση με ικανότητα χειρισμών, κοινοβουλευτικά υπεύθυνη, σαφώς οριοθετημένες αρμοδιότητες και ευρωπαϊκή οικονομική δημοκρατία. Θέλουμε μια τάξη πραγμάτων κράτους πρόνοιας σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Στόχος μας είναι μια πανευρωπαϊκή ειρηνική τάξη πραγμάτων θεμελιωμένη στην αμοιβαία ασφάλεια, στο απαραβίαστο των συνόρων, και στο σεβασμό της ακεραιότητας και κυριαρχίας όλων των κρατών στην Ευρώπη. Όλα τα Ευρωπαϊκά κράτη πρέπει με σύμβαση να αναλάβουν την υποχρέωση να υλοποιήσουν τις αρχές της τελικής πράξης του Ελσίνκι.

Ο ταχύς εκδημοκρατισμός και εξανθρωπισμός των κοινωνιών στην Κεντρική, Ανατολική και Νοτιανατολική Ευρώπη αποτελεί ελπίδα για ολόκληρη την Ευρώπη. Προσφέρουμε την βοήθεια για την ανάνεωση αυτών των κρατών. Σε όλα τα κράτη της Ευρώπης πρέπει να είναι εγγυημένα όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου και το κράτος πρόνοιας.

Η πανευρωπαϊκή συνεργασία σκοπό έχει να βοηθήσει στο ξεπέρασμα της αντίθεσης Βορρά-Νότου, στην εξασφάλιση της από κοινού επιβίωσης όλων των λαών με εκτεταμένη προστασία του περιβάλλοντος, στην υλοποίηση των ατομικών και συλλογικών δικαιωμάτων του ανθρώπου, στην επέκταση της οικονομικής συνεργασίας μέχρις ότου επιτευχθεί αμοιβαία εξάρτηση, στην φροντίδα της κοινής κληρονομιάς της Ευρώπης και στην προαγωγή πολιτιστικών επαφών. Προς τούτο χρειαζόμαστε και Πανευρωπαϊκούς θεσμούς.

Γερμανία

Από τα γερμανικά εδάφη πρέπει να εκπορεύεται ειρήνη. Θέλουμε να ζωογονήσουμε την κοινότητα ευθύνης των Γερμανών, να διεκδικήσουμε τα κοινά συμφέροντα και των δυο γερμανικών κρατών στον αφοπλισμό, την χαλάρωση των εντάσεων και την συνεργασία.

Οι Γερμανοί έχουν όπως όλοι οι λαοί δικαίωμα αυτοδιάθεσης. Το ζήτημα του έθνους εξακολουθεί να έχει μικρότερη σημασία από τις απαιτήσεις της ειρήνης. Επιδιώκουμε μια ειρηνική κατάσταση στην Ευρώπη, όπου ο γερμανικός λαός με ελεύθερη αυτοδιάθεση να βρεί την ενότητά του. Οι άνθρωποι και στα δυο γερμανικά κράτη θα αποφασίσουν για την μορφή θεσμικής κοινότητας σε μια συνενούμενη Ευρώπη. Οι ιστορικές εμπειρίες των Γερμανών και η απόφασή τους για μια ενωμένη Ευρώπη απαγορεύουν μια απόκλιση της Γερμανίας. Τα δυτικά σύνορα της Πολωνίας είναι τελειωτικά.

Η σημασία του Βερολίνου σαν γερμανική και Ευρωπαϊκή μητρόπολη θα αυξηθεί κατά το μέτρο που θα συναντώνται και θα συνεννοούνται οι άνθρωποι πέρα και πάνω από σύνορα.

Τα υφιστάμενα δικαιώματα βέτο των τεσσάρων μεγάλων δυνάμεων για την Γερμανία σαν σύνολο και το Βερολίνο, πρέπει να καταργηθούν με την πανευρωπαϊκή ειρηνική τάξη πραγμάτων.

Πολιτική Βορρά-Νότου

Χωρίς ισορροπία ανάμεσα στις βιομηχανικές και στις αναπτυσσόμενες χώρες κινδυνεύει το μέλλον ολόκληρης της ανθρωπότητας. Εκεί που επικρατούν πείνα και αθλιότητα δεν μπορεί να σταθεροποιηθεί η ειρήνη. Ο Νότος δεν επιτρέπεται να αποτελεί τόπο διεξαγωγής της διαμάχης Ανατολής Δύσης. Αντίθετα πρέπει ο αφοπλισμός Ανατολής και Δύσης να ελευθερώσει κονδύλια για την διάνοιξη ευκαιριών ανάπτυξης για τα δύο τρίτα της ανθρωπότητας που ζούν σε φτώχεια.

Ο πλούτος των βιομηχανικών κρατών του Βορρά στηρίζεται στην εκμετάλλευση των χωρών του Νότου. Η σημερινή παγκόσμια οικονομική διάρθρωση συνεχίζει ακόμα την παράδοση πεντακοσίων ετών αποικιοκρατίας. Χαρακτηρίζεται από άνισες και άδικες οικονομικές και συναλλακτικές σχέσεις και επιβαρύνει τον τρίτο κόσμο.

Κάθε χώρα έχει δικαίωμα στο δικό της δρόμο ανάπτυξης. Όλες οι χώρες του Νότου πρέπει επιτέλους να αποκτήσουν τη δυνατότητα αυτοδύναμης διατροφής, προστασίας και αποκατάστασης των φυσικών τους πόρων, ανεύρεσης της σωστής γι' αυτά μορφής αγροτικής οικονομίας και ενεργειακής παραγωγής, μόρφωσης, απασχόλησης, εκβιομηχανισμού, τομέα υγείας και κοινωνικών ασφαλίσεων, ικανοποίησης των βασικών τους αναγκών μέσω μιας αποδοτικής εσωτερικής αγοράς και διατήρησης της πολιτιστικής τους ταυτότητας.

Η ανάπτυξη στο Νότο μπορεί να πετύχει μόνο αν πάψει να υποτιμάται η εργασία των γυναικών. Πρέπει να αναγνωριστεί ο κεντρικός ρόλος της γυναίκας για τον ιδιαίτερο δρόμο ανάπτυξης αυτών των χωρών. Οι γυναίκες πρέπει να συμμετέχουν ισότιμα σε όλα τα επίπεδα στα αναπτυξιακά σχέδια και τα αναπτυξιακά έργα. Πρέπει να έχουν την δυνατότητα να συναποφασίζουν για τους δρόμους ανάπτυξης. Η ανάπτυξη πρέπει να προσανατολίζεται και στα δικά τους συμφέροντα και ανάγκες.

Οι περιφερειακές συνενώσεις μπορούν να το διευκολύνουν αυτό, να ενισχύσουν την επιρροή του Νότου στην παγκόσμια οικονομία και να προάγουν έτσι παγκόσμια συνεργασία.

Εκεί όπου οι αντιδραστικές δυνάμεις αναστέλλουν την ανεξάρτητη ανάπτυξη, υποστηρίζουμε τις απελευθερωτικές δυνάμεις. Το σύστημα του Απαρτχάιντ στη Νότια Αφρική πρέπει να πέσει.

Διευρύνεται το περιθώριο χειρισμών του

Νότου, όταν εμείς στη δική μας χώρα διορθώνουμε τη βιομηχανική μας κοινωνία με οικολογική ανανέωση, εκμεταλλευόμαστε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ή προάγουμε τεχνολογίες, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν και στον Νότο.

Γι' αυτό η αναπτυξιακή πολιτική δεν μπορεί να είναι μεμονωμένο καθήκον ενός τομέα της κυβέρνησης. Σε όλες τις πολιτικές αποφάσεις, όπως τους χειρισμούς για τον έλεγχο της οικονομικής συγκυρίας, την κατάργηση δασμών και προώθηση εξαγωγών, την πολιτική περιβάλλοντος, αγροτικής οικονομίας, ενέργειας, τεχνολογίας και ασφάλειας πρέπει να σταθμίζονται οι επιδράσεις αυτών των αποφάσεων στην αναπτυξιακή πολιτική.

Ο Βορράς και ο Νότος πρέπει ακόμη να καταλήξουν σε μια ανάπτυξη που να καθιστά δυνατή τη σταθερή πρόοδο, να σέβεται τα οικολογικά όρια επιβάρυνσης και να είναι συμβατή με τις ανάγκες της σημερινής και των μελλοντικών γενεών. Η σταθερή ανάπτυξη απαιτεί να προσανατολιστεί η χρήση παραγωγικών πόρων, η κατεύθυνση των τεχνολογικών καινοτομιών, η έκταση, η θέση και ο σκοπός των επενδύσεων σε μακροπρόθεσμους αναπτυξιακούς στόχους και όχι σε βραχυπρόθεσμα κερδοσκοπικά συμφέροντα. Προς τούτο πρέπει να αναμορφωθούν οι διεθνείς οργανισμοί και να εφοδιαστούν με ανάλογα δικαιώματα. Επιδιώκουμε μια νέα και δίκαιη παγκόσμια οικονομική τάξη πραγμάτων που να καθιστά δυνατή μια σταθερή ανάπτυξη για όλες τις χώρες.

Στο δρόμο προς τα εκεί πρέπει να μεταβληθούν οι όροι συναλλαγών υπέρ του Νότου, να αυξηθεί το αντίτιμο των εξαγωγών πρώτων υλών, να περιοριστούν οι επιβαρύνσεις των τόκων, να προωθηθούν οι μεταβιβαστικές πληρωμές από Βορρά προς Νότο, να επεκταθεί η κρατική αναπτυξιακή χρηματοδότηση και να επιβληθεί παγκόσμια ο έλεγχος υπερεθνικών οικονομικών συγκροτημάτων.

Εκεί που αναπτυσσόμενες χώρες, ενεργώντας και προς το συμφέρον της παγκόσμιας κοινωνίας, αφήνουν ανεκμετάλλετες οικονομικές δυνατότητες για χάρη της προστασίας του περιβάλλοντος πρέπει οι βιομηχανικές χώρες να αποζημιώνουν την οικονομική ζημιά.

Όλα αυτά επιτυγχάνονται, μόνον αν οι αναπτυσσόμενες χώρες έχουν την δυνατότητα να προωθήσουν οι ίδιες σαν ισότιμοι εταίροι στους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς την αναμόρφωσή τους. Αυτό ισχύει προπάντων για το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Παγκόσμια Τράπεζα και την GATT.

Διεθνής Κοινότητα

Η παγκόσμια κοινωνία πρέπει να προσφέρει στον εαυτό της μια τάξη πραγμάτων με την οποία να εξασφαλίζεται η παγκόσμια ειρήνη, να ελέγχεται πολιτικά η οικονομική δύναμη, να κατανέμονται δίκαια πρώτες ύλες, τεχνολογία και γνώση και να μπορούν να προστατευθούν μόνημα τα φυσικά θεμέλια της ζωής μας.

Τα Ηνωμένα Έθνη μπορούν να μας φέρουν κοντύτερα σ' αυτόν τον στόχο. Γι' αυτό πρέπει να αυξηθεί το κύρος τους. Πρέπει να εξελιχθούν σε όργανο μη βίαιας παγκόσμιας εσωτερικής πολιτικής. Θέλουμε να τα ενισχύσουμε πολιτικά και οικονομικά.

Όσο λιγότερο παραλύουν από την αντιπαράθεση Ανατολής Δύσης, τόσο καλύτερα μπορούν τα Ηνωμένα Έθνη να μεσολαβήσουν για την ειρήνη, να αποτελέσουν αντίβαρο σε παγκόσμιες απειλές και ν' αποτελέσουν βήμα για την προβολή των συμφερόντων των φτωχών χωρών. Σ' αυτές τις προκλήσεις μπορούν τα Ηνωμένα Έθνη ν' ανταποκριθούν τότε μόνο, όταν τα εθνικά κράτη είναι πρόθυμα να τους μεταβιβάσουν περισσότερες αρμοδιότητες και καθήκοντα. Είμαστε υπέρ της ενίσχυσης του Διεθνούς Δικαστηρίου, της αναμόρφωσης του Συμβουλίου Ασφαλείας και της δημιουργίας διεθνών

επιτροπών ελέγχου εξοπλισμών στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών. Τα Ηνωμένα Έθνη και οι συνδεδεμένοι με αυτά οργανισμοί πρέπει να αναδιαρθρωθούν και να καταστούν ικανότερα για χειρισμούς.

Η Σοσιαλιστική Διεθνής συνενώνει και ενισχύει τις δυνάμεις του Δημοκρατικού Σοσιαλισμού. Πρέπει να αναπτυχθεί περαιτέρω για να μπορέσει να δείξει δρόμους προς μια δημοκρατική παγκόσμια κοινωνία.

IV. Η ελεύθερη, δίκαιη και αλληλέγγυα κοινωνία: Μια νέα κουλτούρα συμβίωσης και σύμπραξης

Μια νέα κουλτούρα συμβίωσης

Η κουλτούρα - και σε κάθε κοινωνία ζούν πολλές κουλτούρες - αποδεικνύεται στην συμπεριφορά ανθρώπου προς άνθρωπο, προς τα άλλα έμβια όντα και προς τα πράγματα.

Η κουλτούρα έχει τις ρίζες της και στις πνευματικοκοσμοθεωριακές και θρησκευτικές παραδόσεις. Όπου είναι ζωτανή αυτή η κληρονομιά και επικρατεί στον διάλογο, εκπορεύονται απ' αυτήν ηθικές και κοινωνικές ωθήσεις.

Η κουλτούρα φαίνεται στις μορφές της συμβίωσης και της φροντίδας των ασθενέστερων. Το κράτος πρόνοιας και το κράτος δικαίου, αλλά και η ειρήνη προς τα μέσα και προς τα έξω, είναι σημαντικά επιτεύγματα της κουλτούρας.

Η κουλτούρα όμως πρέπει να επικρατεί και στη συμπεριφορά προς την φύση. Απαιτεί να λαμβάνονται υπ' όψη οι αυτονομίες της. Η διατήρηση και η φροντίδα μιας βιώσιμης φύσης μετατρέπεται σε ζωτικό επίτευγμα της κουλτούρας.

Η κουλτούρα χαρακτηρίζεται επίσης από την ποιότητα της εργασίας, τόσο της βιοποριστικής όσο και της οικιακής, της οικογενειακής και της ατομικής. Δεν θέλουμε κουλτούρα χειραγωγημένη από οικονομικά συμφέροντα ούτε την εμπορικοποίηση όλων των τομέων της ζωής, παρά μια οικονομία, που να προσαρμόζεται σε μια κουλτούρα συμβίωσης.

Η κοινωνική κουλτούρα για τους περισσότερους ανθρώπους καθίσταται επιση-

τή στις πόλεις και τις κοινότητες. Η κοινοτική κουλτούρα αποδεικνύεται στην πολιτισμένη συμπεριφορά και την αλληλεγγύη των ανθρώπων στον τόπο εργασίας, στη γειτονιά, κατά την συζήτηση για τα κοινά και στην συντροφική παρέα.

Η κουλτούρα της συμβίωσης δείχνει την δύναμή της και συμπυκνώνεται στην πολιτική κουλτούρα, στην ικανότητα συνδυασμού της απαραίτητης βασικής συναίνεσης με την απαραίτητη διαμάχη. Γι' αυτό χρειάζεται ανεκτικότητα.

1. Η εξομοίωση όλων των ανθρώπων σε μια αλληλέγγυα κοινωνία.

Κοινωνική ισότητα γυναικας και άνδρα

Θέλουμε μια κοινωνία στην οποία να ζουν μαζί γυναίκες και άνδρες ίσοι, ελεύθεροι και αλληλέγγυοι.

Θέλουμε μια κοινωνία στην οποία γυναίκες και άνδρες να δραστηριοποιούνται κατά την δική τους εκλογή σε όλους τους τομείς της κοινωνίας, να τους μένει μετά την οικιακή, οικογενειακή και βιοποριστική εργασία ελεύθερος χρόνος και δύναμη για μόρφωση, τέχνη, αθλητισμό ή συμμετοχή στα κοινά.

Θέλουμε μια κοινωνία, που να μην είναι πια διασπασμένη σε ανθρώπους με δήθεν γυναικείους και δήθεν ανδρικούς τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς,

όπου να μην ανατίθεται πια η υπερτιμημένη βιοποριστική εργασία στους άνδρες και η υποτιμημένη οικιακή και οικογενειακή εργασία να αφήνεται στις γυναίκες,

όπου να μην ανατρέφονται πια οι μισοί άνθρωποι για να καταδυναστεύουν τους άλλους και οι άλλοι μισοί για να υποτάσσονται.

Ακόμη σήμερα

έχει η κυρίαρχη κουλτούρα ανδρικά χαρακτηριστικά,

δεν έχει υλοποιηθεί η συνταγματική επιταγή της κοινωνικής ισότητας άνδρα και γυναίκας,

πλήττονται οι γυναίκες εντονότερα από τη φτώχεια,

μειονεκτούν οι γυναίκες στην εκπαίδευση και την επαγγελματική ζωή,

υποβαθμίζονται στην οικονομία, την επιστήμη και την τέχνη, την πολιτική και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης,

τους ανατίθεται ο ιδιωτικός τομέας, η οικιακή εργασία και η ανατροφή παιδιών,

υπεξαιρείται ή παραχαράσσεται ο ρόλος που έπαιξαν οι γυναίκες στην ιστορία,

καθορίζονται η χρονική διάρκεια και οι μορφές οργάνωσης της βιοποριστικής εργασίας και των δραστηριοτήτων άνευ αποδοχών από τις ανδρικές ανάγκες,

πέφτουν οι γυναίκες θύματα της ανδρικής βίας,

περιφρονείται το δικαίωμά τους για σεξουαλική αυτοδιάθεση.

Αλλά η συνειδητοποίηση των γυναικών αλλάζει ραγδαία.

Οδυνηρότερα απ' ότι οι περισσότεροι άνδρες αντιλαμβάνονται οι γυναίκες, ότι και οι δυο, γυναίκα και άνδρας, καταπιέζουν μόνιμα ένα τμήμα των επιθυμιών, δυνατοτήτων και ικανοτήτων τους. Πολλές γυναίκες στρέφονται ενάντια σ' ένα κόσμο διαμορφωμένο από τους άνδρες και ενάντια σε άνδρες που θέλουν να τον διατηρήσουν. Και στους άνδρες αυξάνεται η συνειδητοποίηση, ότι η δήθεν ανδροπρεπής υποταγή του συναισθήματος και της φαντασίας στη λογική και την επιμονή τους κάνει φτωχότερους ή και τους αρρωσταίνει.

Με την διάσπαση μεταξύ ανδρικού και

γυναικείου κόσμου υποφέρουν και οι δυο, γυναίκες και άνδρες. Η διάσπαση αυτή παραμορφώνει και τους δυο, αποξενώνει και τους δυο τον ένα από τον άλλο.

Αυτή τη διάσπαση θέλουμε να ξεπεράσουμε. Ξεκινάμε από εμάς τους ίδιους. Η νομική εξομοίωση πρέπει να ακολουθηθεί από την κοινωνική. Αυτό δεν σημαίνει την ενσωμάτωση της γυναίκας σ' έναν ανδρικό κόσμο, αλλά την ανάπλαση της κοινωνίας.

Η εκπαίδευση πρέπει να προετοιμάσει τους νέους ανθρώπους γι' αυτήν την κοινωνία. Πρέπει να βοηθήσει για το ξεπέρασμα της διάσπασης σε ανδρικό και γυναικείο κόσμο και σπάσιμο των στερεοτύπων που συνεχώς παγιώνουν εκ νέου αυτήν την διάσπαση.

Πρέπει να αξιολογήσουμε εκ νέου την εργασία και να την κατανείμουμε διαφορετικά. Οποιος δεν θέλει να καταλείψει δίκαια μόνο την βιοποριστική αλλά και την οικιακή, οικογενειακή και ατομική εργασία, πρέπει να δώσει προβάδισμα στη μείωση του καθημερινού ωραρίου εργασίας.

Γενικά επιδιώκουμε κατ' αρχάς το εξάωρο την ημέρα με πενήνταμερη εργασία την εβδομάδα για να μπορούν γυναίκες και άνδρες να συνδυάζουν καλύτερα βιοποριστική, οικιακή και οικογενειακή εργασία, εθελοντική δραστηριότητα και πολιτιστική συμμετοχή.

Χρειαζόμαστε έναν εξισωτικό νόμο, ένα τέρμα στην ανισότητα αμοιβών, προγράμματα προώθησης γυναικών στην επαγγελματική ζωή, εξίσωση στο δίκαιο κοινωνικών ασφαλίσεων και δημοσίων υπαλλήλων με ανεξάρτητες ασφαλιστικές απαιτήσεις και επιχορηγήσεις για την επανένταξη στον επαγγελματικό βίο. Η προστασία της μητρότητας, οι απουσίες για γονική άδεια και περίθαλψη αρρώστων πρέπει να χρηματοδοτηθούν μέσω μιας εξίσωσης οικογενειακών βαρών, έτσι ώστε τα επιπλέον βάρη για μικρές επιχειρήσεις να μην μετατραπούν σε κίν-

δυνο για τις θέσεις εργασίας γυναικών. Οι κρατικές επιχορηγήσεις και παραγγελίες πρέπει να εξαρτηθούν από την υλοποίηση της εξομοίωσης.

Παιδικοί σταθμοί και σχολεία που να απασχολούν το παιδί όλη μέρα περιλαμβάνονται στις προϋποθέσεις για να γίνουν η βιοποριστική και οικογενειακή εργασία συμβατές για άνδρες και γυναίκες. Νέες μορφές κατοικίας, αποκεντρωμένες κοινωνικές υπηρεσίες για παιδιά και νέους, αρρώστους και άτομα με ειδικές ανάγκες πρόκειται να βοηθήσουν να απλλαγεί η οικογενειακή εργασία από την απομόνωσή της.

Στην περίπτωση εθελοντικών δραστηριοτήτων σε κόμματα, εργατικά συνδικάτα, συλλόγους και συνδέσμους, σαν λαϊκές δικαστίνες, μέλη διοικητικών συμβουλίων ή εκπρόσωποι συλλόγων γονέων και κηδεμόνων, πρέπει οι γυναίκες να έχουν τις ίδιες δυνατότητες συμμετοχής όπως οι άνδρες. Σε όλες τις επιτροπές πρέπει γυναίκες και άνδρες να εκπροσωπούνται σε ίσο αριθμό. Οπου δεν επιτυγχάνεται αυτό με την πειθώ, χρειάζονται νομικές διατάξεις. Για την εξομοίωση στην πολιτική μπορεί να χρειαστεί ν'αλλάξουν τα εκλογικά συστήματα στην ομοσπονδία, στα κρατίδια και στους δήμους και κοινότητες.

Το μέλλον απαιτεί από όλους μας, γυναίκες και άνδρες, πολλά πράγματα που για πολύ καιρό θεωρούνταν γυναικεία χαρακτηριστικά: πρέπει να συναισθανόμαστε τους άλλους, να δείχνουμε κατανόηση, να υπερνικούμε αναπάντεχες δυσκολίες με φαντασία, προπάντων όμως να εργαζόμαστε συντροφικά με τους άλλους.

Όποιος θέλει ανθρώπινη κοινωνία πρέπει να ξεπεράσει την ανδρική.

Η συνύπαρξη των γενεών

Σε μια κοινωνία όπου όλο και περισσότεροι γέροι συμβιών με όλο και λιγότερους νέους και οι μορφές και συνθήκες της συμβίωσης μεταβάλλονται αισθητά,

είναι σπουδαιότερες από ποτέ άλλοτε οι σχέσεις αλληλεγγύης. Πρέπει να διατηρηθούν, να επεκταθούν, να προστατευθούν και να υποστηριχθούν.

Εντάσεις μεταξύ των γενεών μπορούν να οξυνθούν με ταχείες πολιτιστικές και τεχνολογικές μεταβολές. Η πολιτιστική, μορφωτική και κοινωνική πολιτική μας θέλει να καταστήσει αυτές τις εντάσεις καρποφόρες για ολόκληρη την κοινωνία. Όχι έλλειψη κατανόησης και ανταγωνισμός, αλλά ανταλλαγή εμπειριών και αλληλεγγύη πρέπει να καθορίζουν την σχέση μεταξύ νέων και γέρων.

Οικογένειες και σχέσεις συμβίωσης

Η βαθμιαία μεταβολή της κοινωνίας αντικατοπτρίζεται στην βαθμιαία μεταβολή των μορφών ζωής και σχέσεων. Στις συμβιωτικές τους σχέσεις οι άνθρωποι αναζητούν αγάπη, ασφάλεια, αναγνώριση και ζεστασιά. Γι'αυτό το σκοπό συνάπτουν διάφορες μορφές δεσμών με μακρόχρονη προοπτική. Απ'αυτές συχνότερη είναι ο γάμος. Αυτός βρίσκεται, όπως και η οικογένεια, κάτω από την ιδιαίτερη προστασία του συντάγματος. Για μας όμως όλες οι μορφές συμβιωτικών σχέσεων είναι αξίες προστασίας και νομικής εξασφάλισης. Καμμία δεν επιτρέπεται να τυχαίνει άνισης μεταχείρισης, ακόμη και οι ομοφυλοφιλικές.

Η οικογένεια σαν συμβιωτική σχέση ενηλίκων με παιδιά προϋποθέτει την αμοιβαία ευθύνη μεταξύ γονέων και παιδιών και δεν τερματίζεται όταν τα παιδιά ενηλικιώνονται. Ο αλληλέγγυος σύνδεσμος της οικογένειας δεν επιτρέπεται να επιφορτίζεται με ότι είναι καθήκον του κράτους πρόνοιας.

Οι υπερβολικές απαιτήσεις στην επαγγελματική και κοινωνική ζωή έχουν αντίκτυπο και στην οικογένεια. Εκεί δεν μπορούν να ικανοποιηθούν όλες οι ανάγκες που δεν έχουν θέση σε έναν επαγγελματικό κόσμο ανελέητου ανταγωνισμού. Γι'αυτό και πρέπει ν'αλλάξουμε τον ε-

παγγελματικό κόσμο έτσι ώστε γυναίκες και άνδρες να μπορούν να αναλάβουν συντροφικά ευθύνη ο ένας για τον άλλον και για τα παιδιά τους και να συνεισφέρουν όμοια στα έξοδα διαβίωσης, την ανατροφή και την οικιακή εργασία.

Οι οικογενειακές και άλλες μορφές συμβίωσης είναι εντελώς απαραίτητες για την ανάπτυξη της προσωπικότητας κάθε ανθρώπου. Γι'αυτό πρέπει το κράτος και η κοινωνία να τις αναγνωρίσουν, προστατεύσουν και προωθήσουν. Το κράτος και οι δήμοι και κοινότητες έχουν καθήκον να εξισώσουν, τουλάχιστον κατά ένα μέρος, τα υλικά βάρη της οικογένειας, να αποδομήσουν μειονεκτήματα και να διαθέσουν ιδιαίτερα βοηθήματα για μοναχικούς γονείς, οικογένειες με άρρωστα παιδιά ή παιδιά με ειδικές ανάγκες και με κατάκοιτα μέλη. Θέλουμε να δημιουργήσουμε βιοτικές συνθήκες, όπου οι γυναίκες να μην αισθάνονται αναγκασμένες να κάνουν άμβλωση. Ξέρουμε όμως ότι δεν μπορούμε να λύσουμε όλες τις ανθρώπινες διαφορές. Το αξιόποινο της διακοπής της κύησης ποτέ δεν οδήγησε στην προστασία της ζωής εν τω γίνεσθαι, παρά μάλλον ανέκαθεν στην απειλή και ταπείνωση γυναικών. Το ποινικό δίκαιο δεν είναι κατάλληλο μέσον για την λύση διαφορών γύρω από την κύηση. Γι'αυτό θέλουμε να θεσπίσουμε τις αναγκαίες νομικές ρυθμίσεις έξω απ'τα πλαίσια του ποινικού δικαίου.

Θέλουμε να προστατεύσουμε τη ζωή εν τω γίνεσθαι. Αυτό μπορεί να γίνει μόνο με τη θέληση, όχι παρά τη θέληση της γυναίκας. Γι'αυτό αναγνωρίζουμε την υπευθυνότητα και το δικαίωμα αυτοδιάθεσης της γυναίκας.

Παιδιά

Θέλουμε μια κοινωνία φιλική στα παιδιά. Τα παιδιά χρειάζονται ενθάρυνση για να μπορέσουν να προσανατολιστούν σ'έναν κόσμο όπου δύσκολα φαίνεται διέξοδος. Χρειάζονται προώθηση και κίνητρα από ένα εκπαιδευτικό σύστημα που να ανταποκρίνεται στις κλίσεις και τα ενδιαφέρο-

ντά τους. Χρειάζονται χώρο για παιχνίδι και κίνηση, έχουν ανάγκη προστασίας από ψυχικές και σωματικές επιβαρύνσεις, καθώς και από ασύδοτη κατανάλωση μαζικών μέσων ενημέρωσης.

Εμείς οι σοσιαλδημοκράτες θέλουμε τα παιδιά να γίνονται σεβαστά σαν ανεξάρτητες νομικές προσωπικότητες και να λαμβάνονται κατά τις πολιτικές αποφάσεις περισσότερο απ'ότι ως τώρα υπ'όψη τα ενδιαφέροντα και οι ανάγκες τους. Προς τούτο, εκτός από την υποστήριξη της οικογένειας απαιτείται η εξασφάλιση μιας συνεπούς πολιτικής φιλικής για τα παιδιά στα πλαίσια της οικιστικής ανάπτυξης, προ πάντων στην κατασκευή κατοικιών, στο συγκοινωνιακό προγραμματισμό και σχετικά με επαρκή προσφορά νηπιαγωγείων και παιδικών σταθμών που απασχολούν το παιδί ολόκληρη την ημέρα.

Μέλλον για νέες και νέους

Η πραγματικότητα της ζωής των νέων έχει αλλάξει ριζικά: Οι νέοι πηγαίνουν πιο πολλά χρόνια στο σχολείο και καταλήγουν σε ανώτερα επίπεδα σπουδών, για πολλούς χάρις στη μεταβληθείσα κοινωνική κατάσταση κατέστη δυνατή η ανεξάρτητη ζωή μακριά από το οικογενειακό σπίτι. Αλλά και η ανεργία των νέων, η καταστροφή του περιβάλλοντος και η πυρηνική απειλή προκάλεσαν τη μεταβολή και τη διαφοροποίηση των αξιών και των απαιτήσεων από τη ζωή των νέων. Η νεότητα μετατράπηκε σε ανεξάρτητη φάση της ζωής. Οι προσανατολισμοί σε αξίες και οι απαιτήσεις από τη ζωή της νεολαίας μεταβλήθηκαν. Στη μεγάλη τους πλειοψηφία σήμερα οι νέοι έχουν αυξημένες απαιτήσεις για διαμόρφωση της κοινωνίας και προοπτικές για την ατομική ζωή. Αυτό ισχύει ιδίως για τις νέες γυναίκες. Περισσότερο από ποτέ είναι εκτεθειμένοι οι νέοι στις προσπάθειες επέμβασης των μαζικών μέσων ενημέρωσης και της βιομηχανίας απασχόλησης του ελεύθερου χρόνου. Συντηρητικές δυνάμεις προσπαθούν να κατοχυρώσουν την κοινωνική διάσπαση ήδη από νεαρή ηλικία.

κία και να μετατρέψουν τις ατομικές απαιτήσεις από τη ζωή σε ατομικιστικές στρατηγικές επικράτησης. Ενάντια σ' αυτό αντιστεκόμαστε εμείς οι σοσιαλδημοκράτισσες και σοσιαλδημοκράτες. Η ανάπτυξη του ατόμου είναι δυνατή μόνο πάνω στα θεμέλια εξασφαλισμένων κοινωνικών ευκαιριών για όλους.

Οι νέοι άνθρωποι θέλουν να διαμορφώσουν μόνοι τους τη ζωή τους, να δοκιμάσουν διάφορες μορφές ζωής και σχέσεων, να πειραματιστούν με μορφές πολιτιστικής έκφρασης. Προς τούτο χρειάζονται υλική ανεξαρτησία. Γι' αυτό τασσόμαστε υπέρ μιας εκπαιδευτικής προώθησης ανάλογης με τις ανάγκες και ανεξάρτητης από τους γονείς. Η κοινωνική ελάχιστη ασφάλιση περιλαμβάνει και τους νέους που είναι άνεργοι. Θα δώσουμε σε όλους τους νέους ανθρώπους την ευκαρία μιας αυτοδύναμης ζωής. Ως εκ τούτου πρέπει όλοι, νέοι και νέες, να αποκτήσουν μια θέση εκπαίδευσης και ακολούθως και μια θέση εργασίας. Γι' αυτό θέλουμε με ανακατανομή κονδυλίων να δημιουργήσουμε νέες θέσεις εκπαίδευσης, προσοντούχες και προσανατολισμένες στο μέλλον. Για να παρασχεθεί ισοότητα ευκαιριών στις νέες, πρέπει οι μισές θέσεις εκπαίδευσης να μείνουν ελεύθερες για γυναίκες.

Για να μπορούν οι νέοι να διαμορφώνουν με δική τους υπευθυνότητα τον ελεύθερο χρόνο τους και να μην εξαρτώνται από τις εμπορικές προσφορές, θέλουμε την επέκταση δημοσίων, αυτοδιοικουμένων θεσμών για τον ελεύθερο χρόνο της νεολαίας και την πολιτιστική ανάπτυξη, σ' αυτούς περιλαμβάνεται και η προώθηση της εργασίας των νέων στους συλλόγους και στην πολιτική. Θέλουμε να μπορούν μαθητρίες και μαθητές, μαθητευόμενοι εργάτες καθώς και φοιτητές να εκπροσωπούν τα συμφέροντά τους αυτοδύναμα και με όλα τα δημοκρατικά δικαιώματα. Η αμοιβαία γνωριμία και κατανόηση μεταξύ γερμανών και αλλοδαπών νέων πρέπει να επεκταθεί. Με αυτό θέλουμε να συμβάλουμε σε μια αλληλέν-

θυα κοινότητα των λαών πέρα από τα σύνορα της Ευρώπης.

Στην εργασία των νέων είναι αναγκαίο να περιληφθεί η πολιτική παιδεία. Αυτή δεν περιορίζεται στη μετάδοση γνώσεων. Πρέπει να διαμορφώνει πρακτική ικανότητα δράσης και να αναπτύσσει την αγάπη προς τον πλησίον, την αλληλεγγύη και την υπευθυνότητα. Υποστηρίζουμε την πολιτική εκπαίδευση ειδικά στην νεολαία, επειδή με το συνδυασμό μάθησης και δράσης αυξάνει η ικανότητα υπερνίκησης του μέλλοντος.

Οι Ηλικιωμένοι

Τα γερατειά σήμερα βιώνονται αλλιώς από άλλοτε. Η ανάπτυξη νέων προοπτικών ζωής δεν τελειώνει με την αποχώρηση από τον επαγγελματικό βίο. Μ' αυτήν αρχίζει μάλλον ένα κεφάλαιο με διαφορετικές βιοτικές συνθήκες, για πολλούς με νέα περιεχόμενα και νέες ευκαιρίες ζωής.

Η μετεκπαίδευση και η κοινωνική συμμετοχή είναι αυτονόητες και για τους ηλικιωμένους. Πρέπει να εκφράζουν και να εκπροσωπούν τις ανάγκες και τα συμφέροντά τους στις διάφορες μορφές οργάνωσης, να μπορούν να αναπτύξουν και δοκιμάσουν τις δικές τους ιδέες. Και οι ηλικιωμένοι πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν την κοινωνική τους ευθύνη, τα δικαιώματά και τις υποχρεώσεις τους. Θέλουμε να τους ενθαρρύνουμε σ' αυτό.

Οι εμπειρίες από τη ζωή και τη δουλειά της παλαιότερης γενεάς είναι πολύτιμες για όλους. Για να μπορέσει να αναπτυχθεί μια πολυσήμαντη κατανομή καθηκόντων και συνεργασία μεταξύ των γενεών, πρέπει να σπάσει ο άκαμptos διαχωρισμός ανάμεσα στην περίοδο εκπαίδευσης, εργασίας και σύνταξης.

Όπως πάντα τα γερατειά μπορούν να συνδέονται με κοινωνικούς και προσωπικούς κινδύνους. Η βοήθεια του κράτους πρόνοιας και η αλληλεγγύη και στις

προηγούμενες φάσεις της ζωής πριν από τα γερατειά αυξάνουν την ισοότητα ευκαιριών στα γερατειά.

Σίγουρες συντάξεις για όλους, η εξασφάλιση της περίθαλψης, μορφές κατοικίας, οικιστικοί και κοινωνικοί σχεδιασμοί που να επιτρέπουν αυτοδύναμη διαβίωση και αυτεπίλεκτες μορφές ζωής, σκοπό έχουν να διευκολύνουν την ισότιμη και υπεύθυνη συμμετοχή των ηλικιωμένων στην κοινωνική ζωή. Οι κοινωνικές υπηρεσίες πρέπει να επεκταθούν και να δικτυωθούν έτσι ώστε οι ηλικιωμένοι να μπορούν να παραμείνουν όσο το δυνατόν περισσότερο στο γνωστό τους περιβάλλον. Για την κατ' οίκον περίθαλψη ηλικιωμένων είναι αναγκαία μέτρα που να συμπληρώνουν και να υποστηρίζουν την οικογένεια.

Θέλουμε να εμποδίσουμε την απομόνωση των ηλικιωμένων. Θέλουμε να φροντίσουμε για την διατήρηση της αξιοπρέπειας τους και την αναγνώριση του έργου ζωής τους από την κοινωνία.

Αλληλεγγύη μεταξύ πολιτισμικών ομάδων

Στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ζουν μαζί άνθρωποι με διαφορετική εθνότητα, κουλτούρα και θρησκεία. Οι χώρες της Ευρώπης έγιναν πολυπολιτισμικές. Όπως ζουν αλλοδαποί στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, έτσι ζουν και πολλοί Γερμανοί στο εξωτερικό. Πολλοί από τους αλλοδαπούς συμπολίτες μας εξακολουθούν να πάσχουν από πολιτιστική και κοινωνική απομόνωση και πέφτουν θύματα διακρίσεων. Ιδιαίτερα υποφέρουν τα παιδιά τους που βρίσκονται ανάμεσα σε διαφορετικές κουλτούρες.

Η πολιτισμική ποικιλία μας πλουτίζει. Γι' αυτό θέλουμε να κάνουμε κάθε τι που προάγει την κατανόηση, το σεβασμό και τη συνεργασία μεταξύ διαφορετικών εθνών και πολιτισμικών ομάδων, καθιστά δυνατή την κοινωνική ενσωμάτωση και συμμετοχή.

Θέλουμε να βελτιώσουμε το δικαίωμα

παραμονής αλλοδαπών γυναικών και ανδρών, να τους δώσουμε δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές εκλογές. Το δικαίωμα ασύλου για πολιτικούς πρόσφυγες πρέπει να παραμείνει απεριόριστο θεμελιώδες δικαίωμα. Τούτο περιλαμβάνει πολιτική δίωξη λόγω φύλου και φυλής. Κάθε σύζυγος έχει ανεξάρτητο δικαίωμα παραμονής.

Ξεπέραςμα της ταξικής κοινωνίας

Η κοινωνία μας χαρακτηρίζεται από παλιά και νέα προνόμια. Η άδικη κατανομή εισοδήματος, περιουσίας και ευκαιριών χωρίζει την κοινωνία σ' εκείνους που ορίζουν άλλους και σ' εκείνους που τους ορίζουν άλλοι και των οποίων η αυτοδιάθεση και η πολιτική σύμπραξη γρήγορα προσκρούουν σε όρια. Αυτό επηρεάζει και τη διαμόρφωση βούλησης στην πολιτική και το κράτος.

Εμείς επιδιώκουμε μια αλληλέγγυα κοινωνία ελεύθερων και ίσων χωρίς ταξικά προνόμια, όπου όλοι οι άνθρωποι αποφασίζουν ισοτίμα για τη ζωή τους και την εργασία τους. Η νέα και καλύτερη τάξη πραγμάτων που επιδιώκει ο δημοκρατικός σοσιαλισμός είναι μια κοινωνία απαλλαγμένη από ταξικούς φραγμούς. Θέλουμε να την επιτύχουμε με την κατάργηση προνομίων και ολοκλήρωση της δημοκρατίας.

2. Το μέλλον της εργασίας και του ελεύθερου χρόνου

Η σημασία της εργασίας

Η εργασία δεν είναι μόνο προϋπόθεση της ύπαρξης, αλλά αποφασιστική διάσταση του ανθρώπινου είναι. Με την εργασία παράγουν οι άνθρωποι όχι μόνο τα αγαθά και τις υπηρεσίες που χρειάζονται για να ζήσουν, αλλά καθορίζουν και τις συνθήκες διαβίωσής τους. Η εργασία ικανοποιεί τις ανθρώπινες ανάγκες και δημιουργεί νέες. Η εργασία και η φύση είναι πηγές του πλούτου.

Πόση εργασία πρέπει να γίνει, πώς θα οργανωθεί, διαμορφωθεί και κατανεμηθεί εξαρτάται από την εξέλιξη των παραγωγικών δυνάμεων, από την κοινωνική αναλογία δυνάμεων και από πολιτιστικές παραδόσεις. Αυτό ισχύει το ίδιο για τη βιοποριστική εργασία, την οικογενειακή εργασία, την κοινωνική εργασία και την ελεύθερη εργασία για λογαριασμό του ίδιου του ατόμου. Όλες αυτές οι μορφές εργασίας είναι αλληλεξαρτώμενες. Όλες μαζί καθορίζουν την ποιότητα ζωής μας. Κατανομή εργασίας και οργάνωση εργασίας, ωράριο και έκταση της εργασίας, περιεχόμενα και μορφές της εργασίας υλοποιούνται από ανθρώπους και έτσι μπορούν να διαμορφωθούν πολιτικά. Κάθε μορφή εργασίας δημιουργεί αξίες, μπορεί να εκπληρώσει και να πλουτίσει τους ανθρώπους, αλλά και να προξενήσει αποξένωση και να προκαλέσει δυστυχία. Κάθε μορφή εργασίας εξαρτάται από τις άλλες. Όλες μαζί καθορίζουν την ποιότητα ζωής μας.

Η χαρά στην εργασία και η δυστυχία στην εργασία ήσαν πάντοτε αναπόσπαστο τμήμα της ανθρώπινης ζωής. Χειριζόμενοι διαμορφωτικά το ύφασμα, το εργάλειο και τη μηχανή, σχεδιάζοντας, προγραμματίζοντας και οργανώνοντας, προσφέροντας υπηρεσίες, σε συνεργασία και καταμερισμό εργασίας με άλλους ανθρώπους στην κοινωνία, στα εργοστάσια και στο νοικοκυριό αναπτύσσουν οι άνθρωποι την προσωπικότητά τους. Η δυστυχία στην εργασία προκαλείται από υπερφόρτωση ή υποφόρτωση, από κινδύνους για την υγεία και εργασία όχι ανθρώπινα διαμορφωμένη, από καταπίεση και αποξένωση στην εργασία. Η δυστυχία στην εργασία μπορεί να είναι και συνέπεια απάνθρωπου καταμερισμού εργασίας ή κοινωνικά απομονωμένης εργασίας.

Η ιστορία της εργασίας είναι ταυτόχρονα η ιστορία της τεχνικής. Η τεχνική καθιστά δυνατό τον πλούτο και την ανθρώπινη ευεξία, μπορεί να κάνει ευκολώτερη την εργασία. Η κοινωνική της χρήση προκάλεσε όμως και φτώχεια, αρρώστεια, ε-

ξάρτηση και αποξένωση σ' εκείνους που δεν κατέχουν σχεδόν τίποτε άλλο από την εργατική τους δύναμη.

Το μέλλον μας θα προσδιορισθεί αποφασιστικά από το πώς δουλεύουμε. Η βιοποριστική εργασία και η απλήρωτη, αλλά κοινωνικά το ίδιο αναγκαία εργασία στο σπίτι, στην οικογένεια και την κοινότητα κατανέμονται και αξιολογούνται στην κοινωνία μας άνιστα. Αυτό σαν επίπτωση έχει διαφορετικές συνθήκες εργασίας και ζωής και διαφορετικές δυνατότητες ανάπτυξης των φύλων.

Η βιοποριστική εργασία έχει κεντρική σημασία για τη συνειδητοποίηση και την αυτοπεποίθηση του ανθρώπου. Προσδίδει ανεξαρτησία και κοινωνική αναγνώριση, καθορίζει τις βιοτικές συνθήκες και τις δυνατότητες ανάπτυξης της προσωπικότητας, διευκολύνει την κοινωνική και πολιτική συμμετοχή, εξασφαλίζει την υλική ανεξαρτησία.

Όλες οι μορφές κοινωνικά αναγκαίας εργασίας πρέπει να αξιολογούνται ίσα και να κατανέμονται ίσα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Οποιος αποδίδει οικογενειακό και κοινωνικό έργο, δεν επιτρέπεται να βλάπτεται στον επαγγελματικό χώρο.

Ο κοινωνικός πλούτος που πετύχαμε με την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, καθιστά δυνατές δραστικές περικοπές του ωραρίου βιοποριστικής εργασίας και διευρύνει τις δυνατότητες για βελτίωση των εργατικών και βιοτικών συνθηκών. Μ' αυτόν τον τρόπο μπορούν να πραγματοποιηθούν παλαιοί σοσιαλδημοκρατικοί στόχοι:

γενική ευημερία και κοινωνική ασφάλεια

επέκταση και τελειοποίηση της διάρθρωσης του κράτους πρόνοιας

δίκαιη κατανομή εργασιακών και βιοτικών ευκαιριών

δίκαιη κατανομή των διαφόρων μορφών κοινωνικά αναγκαίας εργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών

εκπαίδευση και μετεκπαίδευση για όλους

περισσότερος χρόνος για οικογενειακή και ιδιωτική ζωή, για ανάπαυση και εργασία στα κοινά

δημιουργική δραστηριότητα και συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή

αυτεκπλήρωση στην εργασία

βελτίωση της ποιότητας της εργασίας

επέκταση και τελειοποίηση εναλλακτικών μορφών οργάνωσης της εργασίας

επέκταση και τελειοποίηση του δικαιώματος συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων και του εκδημοκρατισμού της οικονομίας

Διαρθρωτική μεταβολή της βιοποριστικής εργασίας

Σήμερα η εργασία υπόκειται σε ριζικές διαρθρωτικές μεταβολές. Στη βιοποριστική εργασία τούτο χαρακτηρίζεται από εύκαμπτη αυτοματοποίηση παραγωγής, υπηρεσιών και διοίκησης, από νέες τεχνολογίες επικοινωνιών και ελέγχου, τη χρήση βιοτεχνολογίας και γενετικής τεχνολογίας καθώς και την ταχεία εξάπλωση νέων υλικών, μεθόδων, προϊόντων και υπηρεσιών.

Οι άνθρωποι πρέπει να επεξεργάζονται όλο και περισσότερες πληροφορίες και να προσαρμόζονται σε όλο και ραγδαίότερες μεταβολές. Ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη, ο έλεγχος και η εποπτεία, η ανακάλυψη και διόρθωση σφαλμάτων αποκτούν όλο και μεγαλύτερη σημασία. Όλοι πρέπει στο μέλλον να είναι περισσότερο πληροφορημένοι και να μαθαίνουν νέα πράγματα.

Η αυξανόμενη εντατικότητα και παραγωγικότητα της ανθρώπινης εργασίας καθιστά δυνατή αφ' ενός περισσότερη ποιότητα ζωής, ευημερία και ελεύθερο χρόνο. Μπορεί όμως να έχει και σαν συνέπεια αυξανόμενη ανεργία, αποκλεισμό πολλών ανθρώπων από την επαγγελματική ζωή, νέες σωματικές και

πνευματικές-ψυχικές κοπώσεις καθώς και νέους κινδύνους και απειλές από το εργασιακό περιβάλλον.

Κίνδυνοι για τους εργαζομένους

Λαμβάνοντας υπ' όψη την έκταση και τη διάρκεια αυτών των ανακατατάξεων είναι σαφές: Χωρίς μια νέα εργασιακή πολιτική, που να είναι αφοσιωμένη στο δικαίωμα στη δουλειά, η μαζική ανεργία θα παραμείνει ένα από τα κεντρικά κοινωνικά προβλήματα. Τότε θα συνεχίσει να αυξάνεται το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων, θα αποβάλλονται από την αγορά εργασίας όλο και περισσότεροι ηλικιωμένοι ή άνθρωποι με ειδικές ανάγκες, ανειδίκευτοι, γυναίκες, νέοι και αλλοδαποί και θα αυξηθεί ο αριθμός των απροστάτευτων εργασιακών σχέσεων.

Αυτό μπορεί να προκαλέσει μια ανυπόφορη πόλωση των βιοτικών συνθηκών και διάσπαση της χώρας μας σε ευημερούσες και φτωχές περιοχές. Μεταξύ των ανδρών και γυναικών εργαζομένων οξύνεται ο ανταγωνισμός. Η αλληλεγγύη δυσχεραίνεται. Αναπτύσσονται νέες μορφές ανισότητας: τα προσόντα και η προθυμία για απόδοση αποκτούν μικρότερη σημασία από το ερώτημα, πότε έχει γεννηθεί κανείς, αν είναι άνδρας ή γυναίκα, Γερμανός ή αλλοδαπός, αν ζει κανείς στο βορρά ή στο νότο της χώρας, στην ύπαιθρο ή σε αστικά κέντρα.

Ταυτόχρονα θα αυξηθεί όχι μόνο ο αριθμός των συνταξιούχων, αλλά και η μέση ηλικία του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

Κεφάλαιο και παραμελημένες ανάγκες υπάρχουν άφθονα. Λαμβάνοντας υπ' όψη τον πλούτο της κοινωνίας μας, λαμβάνοντας υπ' όψη τις πολλές ανεκπλήρωτες υποχρεώσεις, η μαζική ανεργία δείχνει κοινωνική αποτυχία που μακροπρόθεσμα θέτει σε κίνδυνο τη δημοκρατία. Η δική μας κοινωνία δεν ξεμένει από δουλειά.

Για μια νέα πολιτική της εργασίας

Το δικαίωμα στη δουλειά είναι ανθρώπι-

νο δικαίωμα. Είναι καθήκον του δημοκρατικού και κοινωνικού κράτους δικαίου να φροντίζει για πλήρη απασχόληση. Η ανεργία δεν είναι ατομικός κίνδυνος που να μπορεί να ασφαλισθεί μακροπρόθεσμα, αλλά πρόβλημα κοινωνικής αιτιολογίας και επομένως πρέπει να λυθεί πολιτικά.

Όσο περισσότερο βαραίνει τους λαούς το οικονομικό και κοινωνικό κόστος της μαζικής ανεργίας, τόσο συχνότερα επιχειρείται με προστατευτισμό να προσκομισθούν οφέλη για την ίδια οικονομία εις βάρος άλλων.

Εμείς αντί γι' αυτό θεωρούμε εντελώς απαραίτητες τις κοινές ενέργειες των πληττομένων χωρών κατά της μαζικής ανεργίας. Προϋπόθεση γι' αυτό είναι βέβαια να είμαστε πρόθυμοι να θέσουμε σε κίνηση μια αποτελεσματική πολιτική απασχόλησης στην ίδια μας τη χώρα. Χρειάζεται συνδυασμός μέτρων που να

δημιουργήσει για όλους μεστή, σταθερή απασχόληση και ταυτόχρονα

να μειώσει αποτελεσματικά και γρήγορα τις επιβαρύνσεις του περιβάλλοντος, ιδίως την κατανάλωση ενέργειας,

να δημιουργήσει πιο ανθρώπινες συνθήκες εργασίας,

να διατηρήσει την διεθνή ανταγωνιστικότητα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας σαν βιομηχανικού κράτους

να προωθήσει τη γνώση, την ετοιμότητα για δράση και την δημιουργικότητα των ανθρώπων,

να καταστήσει δυνατές νέες κοινωνικές και πολιτιστικές εξελίξεις.

Σε πολλούς ανθρώπους λείπουν ακόμα ζωτικά αναγκαία. Μια δικαιότερη κατανομή εισοδήματος θα φροντίσει για κοινωνική εξομείωση και θα δημιουργήσει πρόσθετη ζήτηση και έτσι θέσεις εργασίας.

Η οικολογική ανανέωση δημιουργεί πρό-

σθετη εργασία. Αυτό ισχύει για την κατεργασία παλαιών αποβλήτων καθώς και την περιβαλλοντική πρόνοια, για γεωργία και κτηνοτροφία στα μέτρα της φύσης, την αναμόρφωση του συγκοινωνιακού τομέα και του ενεργειακού συστήματος. Όπου εξοικονομείται ενέργεια, αποκεντρώνεται η ενεργειακή παραγωγή, ανακυκλώνονται απορρίματα, αντικαθίστανται αγαθά βλαπτικά για το περιβάλλον με φιλικά για το περιβάλλον, εκεί προκύπτει εργασία. Πόλεις και χωριά πρέπει να ανανεωθούν, κατοικίες να οικοδομηθούν και εκσυγχρονισθούν, τοπικά συγκοινωνιακά συστήματα να επεκταθούν και τελειοποιηθούν, οι πολιτιστικοί θησαυροί να διατηρηθούν.

Αυξάνεται και η ζήτηση για την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Θέλουμε να βελτιώσουμε την παροχή υπηρεσιών από το δημόσιο και να επεκτείνουμε τις προσφορές ιδίως για μειονεκτούντα άτομα και ομάδες. Η εκπαίδευση, η μετεκπαίδευση, ο πολιτισμός, η έρευνα και η επιστήμη χρειάζονται ανθρώπους. Χρειάζεται φροντίδα για τα παιδιά, προσφορά έργου για τη νεολαία, περίθαλψη των αρρώστων και όλο και περισσότερων ηλικιωμένων, ενσωμάτωση στην κοινωνία των αλλοδαπών και των παιδιών τους, φροντίδα και ενσωμάτωση στην κοινωνία των ατόμων με ειδικές ανάγκες, πρόληψη εξαρτήσεων και θεραπεία των εξαρτημένων ατόμων, συντροφιά σ' αυτούς που κινδυνεύουν ψυχικά, επανένταξη στην κοινωνία των καταδίκων, οργάνωση βοήθειας για αυτοβοήθεια. Οι κοινωνικές υπηρεσίες πρέπει να συνδεθούν σ' ένα ευρύ δίκτυο παροχής βοήθειας σε ανοικτό (εξωτερικά ιατρεία κλπ.) ή κλειστό σύστημα (παραμονή σε νοσηλεία σε νοσοκομείο ή κάποιο άλλο ίδρυμα).

Μείωση των ωρών εργασίας - Συμβολή στην πλήρη απασχόληση και κυριαρχία στον χρόνο

Θέλουμε να επωφεληθούμε από την αύξηση της παραγωγικότητας για να μειώσουμε τις ώρες εργασίας, όπου οι μειωμένες ώρες εργασίας δεν σημαίνουν αυ-

τομάτως μειωμένες ώρες λειτουργίας των μηχανών. Η μείωση των ωρών εργασίας θα αποτελεί και στο μέλλον σημαντική συμβολή για περισσότερη ποιότητα ζωής. Ελαττώνει την επιβάρυνση της βιοποριστικής εργασίας και δημιουργεί χώρο για απαραίτητες δραστηριότητες έξω από τη βιοποριστική εργασία, παρέχει χρόνο για ανάπαυση, πολιτιστική και κοινωνική δραστηριότητα. Δημιουργεί θέσεις εργασίας.

Μειωμένες ώρες εργασίας είναι πολύ περισσότερο αναγκαίες, αν γίνει προσιτή η βιοποριστική εργασία σε όλες τις γυναίκες και τους άνδρες. Για να επιτευχθεί το συντροφικό μοίρασμα της δουλειάς του νοικοκυριού, πρέπει να μειωθούν οι καθημερινές ώρες εργασίας. Γι' αυτό επιδιώκουμε σαν κανόνα το εξάωρο την ημέρα με 30 ώρες την εβδομάδα.

Με μειωμένο ωράριο εργασίας γίνεται ακόμη σημαντικότερη η δίκαιη κατανομή εισοδήματος. Τα ημερομίσθια και οι μισθοί πρέπει γι' αυτό να αυξηθούν διαφοροποιημένα κατά ομάδες εισοδημάτων.

Τα ελαστικότερα ωράρια έχουν σαν αποτέλεσμα περισσότερη κυριαρχία στο χρόνο, μόνο όταν είναι προσανατολισμένα στις ανάγκες του εργαζόμενου και συλλογικά εξασφαλισμένα. Εδώ πρέπει να δοθεί προσοχή σε ρυθμούς εργασίας που να συμβάλουν στην υγεία, την προσωπική ικανότητα απόδοσης και τις κοινωνικές σχέσεις. Το Σάββατο δεν επιτρέπεται να θεσπιστεί σαν κανονική ημέρα εργασίας, η εργασία την Κυριακή μόνο κατ' εξαίρεση στην περίπτωση επιτακτικής ανάγκης. Τη νυκτερινή εργασία, επειδή βλάπτει την υγεία, θέλουμε να την περιορίσουμε εκτός από εξαιρέσεις. Οι υπερωρίες πρέπει να περιορίζονται με νόμο. Οποιος εργάζεται σε ασυνήθιστες ώρες, δικαιούται εύλογη αποζημίωση.

Σε όλους τους άνδρες και τις γυναίκες θα παρασχεθεί η δυνατότητα μείωσης ή διακοπής της βιοποριστικής εργασίας,

για αφοσίωση στην ανατροφή των παιδιών,

για μετεκπαίδευση, και κατά τη διάρκεια ενός έτους μετεκπαίδευσης,

για την περίθαλψη γέρων, αρρώστων ή ατόμων με ειδικές ανάγκες,

για την σταδιακή μετάβαση στη σύνταξη.

Θα φροντίσουμε σ' αυτές τις περιπτώσεις να είναι εγγυημένες από το νόμο η θέση στην επαγγελματική ζωή και η κοινωνική ασφάλιση. Θα εκπονήσουμε πρότυπα χρηματοδότησης και θα τα θεσπίσουμε μαζί με τους μετέχοντες στις συλλογικές συμβάσεις. Επί πλέον θέλουμε να δημιουργήσουμε τις δυνατότητες από πλευράς εργατικού δικαίου για προσωρινή αποχώρηση και επακόλουθη επιστροφή στη θέση εργασίας.

Δεν επιτρέπεται να υπάρχουν απροστάτευτες εργασιακές σχέσεις. Η υπενοίκιαση εργατικών χεριών πρέπει να απαγορευθεί.

Απαιτούμε Εργατικό Κώδικα για να τεθούν όλες οι σχέσεις απασχόλησης κάτω από την προστασία ενός ενιαίου εργατικού δικαίου. Όλες οι μορφές βιοποριστικής εργασίας πρέπει να είναι εξασφαλισμένες σαν κανονική εργασιακή σχέση. Αυτό δεν σημαίνει την τήρηση άκαμπτων δομών ωρών εργασίας, αλλά μια προστατευμένη από πλευράς εργατικού και κοινωνικού δικαίου σχέση για όλες τις μορφές βιοποριστικής εργασίας. Θέλουμε, όπου είναι δυνατόν, να χρηματοδοτήσουμε όχι ανεργία αλλά θέσεις εργασίας. Θέλουμε σε όποιον χάνει τη θέση του να προσφέρεται νέα εργασία ή πρόσθετη εκπαίδευση για απόκτηση νέων προσόντων.

Για μια διαμόρφωση του κόσμου της δουλειάς στα μέτρα του ανθρώπου

Τα αιτήματά μας για τη διαμόρφωση της βιοποριστικής εργασίας είναι: εξανθρωπισμός, απόκτηση προσόντων και εκδημοκρατισμός. Αυτά τα τρία ζητούμενα αποτελούν προϋπόθεση το ένα του άλλου.

Η ανθρωπιστική διαμόρφωση του κό-

σμου της δουλειάς απαιτεί κατ'αρχάς να μην φθείρονται οι άνθρωποι με εργασιακές συνθήκες που επιβαρύνουν την υγεία. Υλικά επικίνδυνα για την υγεία, θόρυβος, ζέστη, αέρια, ακτινοβολία και σκόνη, αλλά και τεχνικές που αυξάνουν τη μονοτονία και την κόπωση των νεύρων, όξυνση του ελέγχου και της αποξένωσης και ελάττωση της αυτούπευθυνότητας δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτά. Σε όλα τα επαγγέλματα πρέπει οι συνθήκες και οι απαιτήσεις της εργασίας να ανταποκρίνονται και στους ανθρώπους που μειονεκτούν λόγω ανεπαρκών προσόντων, βλάβης της υγείας ή λόγω της ηλικίας τους.

Γι' αυτό θέλουμε να αναπτύξουμε περαιτέρω την προστασία της εργασίας και της υγείας, να προωθήσουμε τεχνολογίες και μορφές οργάνωσης στα μέτρα του ανθρώπου. Είναι καθήκον του κράτους να υποστηρίζει τους μετέχοντες στις συλλογικές συμβάσεις, την οικονομία και την επιστήμη κατά τη δοκιμή νέων επιχειρησιακών λύσεων και να φροντίζει για την διάδοση της γνώσης με διαμόρφωση στα μέτρα του ανθρώπου.

Ο εξανθρωπισμός του κόσμου της δουλειάς στηρίζεται εξ άλλου στις δημιουργικές, οργανωτικές, τεχνικές και κοινωνικές ικανότητες των ανθρώπων. Οι άνθρωποι χρειάζονται εργασίες μεστές με νόημα, διευρυμένα περιθώρια χειρισμών, περισσότερη αυτονομία, βελτιωμένα προσόντα καθώς και ενισχυμένη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων.

Η ποιότητα της εργασίας βελτιώνεται μόνο με βελτιωμένα προσόντα όλων των εργαζομένων. Αυτοί πρέπει να έχουν το δικαίωμα ισόβιας εκπαίδευσης και μετεκπαίδευσης κατά το ωράριο βιοποριστικής εργασίας. Αυτό πρέπει, καθώς επίσης και μια διευρυμένη εκπαιδευτική άδεια, να κατοχυρωθεί νομικά.

Η νέα τεχνολογία καθιστά δυνατές νέες μορφές εργασιακής οργάνωσης. Η μονοτονία και ο κατατεμαχισμός της εργασίας μπορούν να ξεπεραστούν, η συντρο-

φική συνεργασία μπορεί να γίνει ο κανόνας. Αυτό όχι μόνο ανταποκρίνεται περισσότερο στα ανθρώπινα μέτρα, αλλά είναι πολλές φορές και αποτελεσματικότερο. Οπου η τεχνολογική καινοτομία καθιστά περιττή ή ξεπερασμένη την εργασία κάτω από ιεραρχικούς καταναγκασμούς, ενώ αντίθετα καθιστά δυνατή την αποκέντρωση και τον εκδημοκρατισμό της εργασίας στις επιχειρήσεις, πρέπει να επωφεληθούμε της ευκαιρίας. Η βιοποριστική εργασία, που να αντικαθιστά σε πολλές θέσεις τις ξένες εντολές με από κοινού και ατομική διαμόρφωση, δεν είναι πιά ουτοπία.

Άνθρωποι εξαντλημένοι, αναισθητοποιημένοι και ταπεινωμένοι από τη βιοποριστική εργασία δεν μπορούν να αναπληρώσουν αυτές τις βλάβες στον ελεύθερο χρόνο τους. Γι' αυτό η ανθρωπιστική, δημοκρατική και κοινωνικά οργανωμένη εργασία έχει αποφασιστική σημασία για μια ζωή αντάξια του ανθρώπου.

Ο εξανθρωπισμός του κόσμου της δουλειάς πρέπει να αποκαταστήσει σε κάθε βαθμίδα της τεχνικής και της οργάνωσης αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας. Σ' αυτό πρέπει να ληφθούν υπόψη οι αυξανόμενες απαιτήσεις των ανθρώπων.

Ο εκδημοκρατισμός έχει στόχο την απελευθέρωση στην εργασία. Πρέπει να πραγματοποιηθεί από τους ίδιους τους εργαζόμενους με την επέκταση των αρμοδιοτήτων συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων. Οι οικονομικά ουσιαστικές μετατρέπονται σε οικονομικούς πολίτες άνδρες και γυναίκες.

Εργαζόμενες και εργαζόμενοι πρέπει να συναποφασίσουν για το ποιά εργασία πρέπει να εκτελεσθεί με ποιούς στόχους με ποιές οργανωτικές μορφές σε ποιές χρονικές περιόδους. Η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων είναι επίσης αναγκαία εκεί που πρέπει να ληφθεί απόφαση για νέες δυνατότητες απασχόλησης, οικολογική και κοινωνική ανεκτικότητα θέσεων εργασίας. Θα δημιουργήσουμε το θεσμι-

κό πλαίσιο προς τούτο, και στον τομέα του δημοσίου.

Οικογενειακή εργασία

Η ανατροφή των παιδιών και η οικογενειακή εργασία καθιστούν βιώσιμη την κοινωνία μας. Πρέπει να αναγνωρισθούν κοινωνικά και να κατοχυρωθούν από την πλευρά των κοινωνικών ασφαλίσεων. Ο εξανθρωπισμός, η μείωση της διάρκειας και η εύλογη κατανομή της βιοποριστικής εργασίας ωφελούν και την οικιακή και οικογενειακή εργασία. Όπως η βιοποριστική έτσι και η οικιακή και οικογενειακή εργασία είναι καθήκον και των δυο φύλων. Όπως οι άλλες μορφές εργασίας, προσφέρει τη δυνατότητα ολοκλήρωσης της προσωπικότητας, μπορεί όμως και να υπερφορτώνει τους ανθρώπους και να εμποδίζει την εξέλιξή τους.

Θέσεις βιοποριστικής εργασίας κοντά στον τόπο κατοικίας μπορούν να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής και να διευκολύνουν τη σύνδεση βιοποριστικής εργασίας και οικιακής και οικογενειακής εργασίας. Αυτές πρέπει να διατηρηθούν ή να δημιουργηθούν νέες. Κατοικίες στα μέτρα της οικογένειας, αποκεντρωμένες δυνατότητες για ψώνια και η επέκταση και τελειοποίηση της τοπικής υποδομής διευκολύνουν τη συμβατότητα εργασίας στη βιοποριστική διαδικασία και στο σπίτι και στην οικογένεια.

Οι χρονικές περίοδοι ανατροφής (των παιδιών) και περίθαλψης πρέπει να συνυπολογίζονται για τη λήψη συντάξεως γήρατος. Κατά τα πρώτα τρία χρόνια της ζωής ενός παιδιού πρέπει να έχουν ο πατέρας και η μητέρα δικαίωμα γονικής άδειας μετ'αποδοχών. Οποιος έχει αποχωρήσει από το βιοποριστικό χώρο για να αναθρέψει παιδιά, πρέπει να έχει το δικαίωμα επανένταξης. Κατά τις προσλήψεις και τις επαγγελματικές προαγωγές πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι χρονικές περίοδοι ανατροφής και περίθαλψης. Εκτός απ' αυτό υφίσταται η έννομη αξίωση για μετεκπαίδευση προς απόκτηση προσόντων και για προώθηση ανάλογα

με την καταλληλότητα και την κλίση.

Ελεύθερες δραστηριότητες και ανάπαυση

Η ανθρώπινη ζωή διεκπεριώνεται στο ρυθμό εργασίας και ανάπαυσης, έντασης και χαλάρωσης. Με τη μείωση του ωραρίου βιοποριστικής εργασίας αυξάνεται η προσφορά χρόνου για προαιρετικές δραστηριότητες. Αυτόν τον κερδισμένο χρόνο δεν θέλουμε να τον αφήσουμε στη διάθεση της βιομηχανίας ελεύθερου χρόνου. Σε όλους πρέπει να δοθεί η δυνατότητα να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες για τη γειτονιά ή το περιβάλλον, σε συνδικαλιστικά ή πολιτικά καθήκοντα. Πρέπει να καταστεί για όλους δυνατόν να γίνουν δημιουργικοί κατά τη δική τους βούληση. Η κοινωνία πρέπει να βελτιώσει τις προϋποθέσεις προς τούτο.

Η Πολιτιστική Ζωή

Στόχοι της παιδείας

Στόχος της παιδείας είναι για μας όχι μόνο η απόκτηση προσόντων για τη δουλειά και την επαγγελματική πρόοδο. Η παιδεία έχει τη δική της αξία για την ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Η παιδεία πρέπει να ξυπνά την αντίληψη κάθε ατόμου για τις καταβολές του και να καθιστά ικανούς τους ανθρώπους να καταλαβαίνουν τον εαυτό τους και τους άλλους, καθώς και άλλες κουλτούρες και τους ανθρώπους τους. Η παιδεία πρέπει να αποκαλύπτει τη δυνατότητα για αυτοεξούσια εργασία και για την εκμετάλλευση του χρόνου που μένει ελεύθερος από τη βιοποριστική εργασία και την οικογενειακή εργασία για προσωπική εργασία, μουσική-πολιτιστική απασχόληση, κοινωνικές και πολιτικές δραστηριότητες. Η παιδεία πρέπει να καθιστά ικανό τον άνθρωπο να αντιμετωπίζει κριτικά την κοινωνία και τις απαιτήσεις του κόσμου της δουλειάς και να συμβάλει στη διαμόρφωσή τους. Η παιδεία πρέπει να βοηθά τους ανθρώπους να βρουν το δρόμο τους στην κοινωνία μας που γίνεται πολυπλο-

κώτερη, να χρησιμοποιούν σωστά την τεχνολογία και τα παραγωγικά μέσα και να προστατεύουν το φυσικό τους περιβάλλον. Πρέπει να προάγει τη δημιουργικότητα και να παρέχει σε κάποιον την ικανότητα να ανταπεξέρχεται στην υπερπροσφορά διασκέδασης και πληροφοριών. Πρέπει να βοηθά τους νέους να υφίστανται θεμελιώδεις ανθρώπινες εμπειρίες και να πλουτίζουν απ'αυτές.

Τόσο το συναίσθημα όσο και η λογική, τόσο οι πνευματικές όσο και οι πρακτικές ικανότητες χρειάζονται την παιδεία. Αυτή πρέπει να προδιαθέσει υπέρ της φύσης, να οδηγήσει στην υπευθυνότητα προς τον συνάνθρωπο και να διδάξει αλληλέγγυα συμπεριφορά.

Η παιδεία πρέπει να παρέχει σε κάποιον την ικανότητα να νοιώθει, ότι η πολυσχιδής ποικιλία των ευρωπαϊκών πολιτισμών πλουτίζει τη δική του τη ζωή.

Η πολύπλευρη παιδεία χρησιμεύει και για τη σωστή προετοιμασία για την επαγγελματική ζωή: Σ'έναν κόσμο της δουλειάς, όπου είναι περιζήτητες η συλλογική εργασία και η από κοινού σκέψη και τίθενται συνεχώς νέα προβλήματα προς λύση, η επαγγελματική ολοκλήρωση και ακόμη και η επαγγελματική επιτυχία έρχονται τόσο νωρίτερα, όσο λιγότερο επικεντρώνεται η παιδεία στενά και μονόπλευρα σ'αυτά.

Η παιδεία πρέπει να είναι ανοικτή σε όλους. Οι μαθητές, οι μαθητευόμενοι εργάτες και οι φοιτητές πρέπει να υποστηριχθούν οικονομικά, έτσι ώστε να μπορούν να πάρουν τον επαγγελματικό τους δρόμο με δική τους ευθύνη ανεξάρτητοι από το εισόδημα των γονιών τους. Μια σχολική και πρώτη εκπαίδευση που παρέχει σωστά προσόντα ανοίγει προοπτικές για ισόβια μάθηση και κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική συμμετοχή.

Αναμόρφωση, επέκταση και τελειοποίηση του τομέα της παιδείας

Η ισότητα ευκαιριών στον τομέα της παι-

δείας είναι για μας εντελώς απαραίτητη. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες πλησιάσαμε στο στόχο μας της παιδείας για όλους. Ανοίξαμε την πρόσβαση για ποιοτική παιδεία στα παιδιά από κάθε κοινωνική τάξη. Ο χρόνος υποχρεωτικής σχολικής εκπαίδευσης παρατάθηκε. Κορίτσια και γυναίκες συμπεριλήφθηκαν στην παιδεία και την εκπαίδευση όπως ποτέ πριν.

Ο τομέας της παιδείας μας αντιμετωπίζει νέες προκλήσεις. Η ποσοτική διεύρυνση πρέπει να συμβαδίσει με την ποιοτική επέκταση και τελειοποίηση.

Θέλουμε να ενοποιήσουμε την γενική, πολιτική και επαγγελματική παιδεία: Αυτό ισχύει για όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Θέλουμε να προσφέρουμε σχολεία για όλη την ημέρα, επειδή προάγουν την ισότητα ευκαιριών, καθιστούν δυνατή την κοινωνική μάθηση και την εναλλαγή μετάδοσης γνώσεων, εργασίας από κοινού και παιχνιδιού.

Τα σχολεία πρέπει να ανοίξουν προς τον κόσμο της δουλειάς, προ πάντων όμως προς τους δήμους και τις κοινότητες, να ενταχθούν στη ζωή της κοινότητας. Θέλουμε περισσότερη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων από τους μετέχοντες στην παιδεία και κατά την επιλογή της σχολικής σταδιοδρομίας και μεγαλύτερο παιδαγωγικό περιθώριο ελιγμών στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Το κράτος πρέπει να διαμορφώσει έτσι τις θεσμικές προϋποθέσεις, ώστε αυτά (η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και το μεγαλύτερο περιθώριο ελιγμών) να μπορούν να υλοποιηθούν με την τοπική βούληση (της τοπικής αυτοδιοίκησης). Πρωτοθούμε πρότυπα σχολεία που δοκιμάζουν νέες μορφές μάθησης και διδασκαλίας.

Θέλουμε κοινή ανατροφή αγοριών και κοριτσιών, αλλοδαπών και γερμανών, παιδιών με ειδικές ανάγκες και όχι, για να μπορέσουν να αποδομηθούν οι προκαταλήψεις και τα μειονεκτήματα.

Τη μετάδοση γνώσεων θέλουμε να τη συνδέσουμε με κοινωνική μάθηση, μεταξύ άλλων και σαν αντίβαρο στην αυξανόμενη ανταγωνιστική πίεση από τον κόσμο της δουλειάς.

Η σοσιαλδημοκρατική εκπαιδευτική πολιτική θέλει να προωθεί αντί να ξεδιαλέγει. Θέλουμε σχολεία που να προσφέρουν ποικιλία εκπαιδευτικών δυνατοτήτων και καταλήξεων σπουδών, να λαμβάνουν υπόψη τους τις διαφορετικές κλίσεις και ικανότητες των μαθητών, να τους προωθούν διαφοροποιημένα και έτσι να πραγματοποιούν περισσότερη ισότητα ευκαιριών. Καταλληλότερο απ'όλα για την υλοποίηση των στόχων της εκπαιδευτικής μας πολιτικής είναι το πολυκλαδικό σχολείο.

Επαγγελματική εκπαίδευση και μετεκπαίδευση

Η επαγγελματική εκπαίδευση έχει κεντρική σημασία για την προσωπική και επαγγελματική εξέλιξη. Όλοι οι νέοι γι' αυτό το λόγο έχουν δικαίωμα σε μια θέση μαθητείας. Η εκπαίδευση πρέπει να τους καταστήσει ικανούς να εξασκούν κάποιο επάγγελμα, να μετεκπαιδεύονται τακτικά και να συμμετέχουν στη διαμόρφωση της κοινωνίας μας. Γι'αυτό η εκπαίδευση πρέπει να περιλαμβάνει μια πλατειά επαγγελματική βασική εκπαίδευση και να μεταδίδει ικανότητες τόσο ειδικές για το επάγγελμα όσο και γενικότερες. Το κράτος έχει ιδιαίτερη ευθύνη και στο δυαδικό σύστημα της επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Τα κορίτσια και οι γυναίκες δεν επιτρέπεται να παραγκωνίζονται κατά την εκπαίδευση, τη μετεκπαίδευση και κατά τη μετάβαση στον κόσμο της δουλειάς.

Οι ραγδαίες διαρθρωτικές αλλαγές καθιστούν αναγκαία την προώθηση της μετεκπαίδευσης ισότιμα με τη σχολική και την πρώτη επαγγελματική εκπαίδευση. Γι'αυτό πρέπει η γενική, η επαγγελματική, η πολιτική και η πολιτιστική μετεκπαίδευση σαν υποχρεωτικό καθήκον της κοι-

νότητας να οικοδομηθούν σχηματίζοντας την τέταρτη στήλη του τομέα της παιδείας. Ιδίως σε ανθρώπους που μειονεκτούν στο βιοποριστικό χώρο και σε εκπαίδευση ή των οποίων οι επαγγελματικές γνώσεις χάνουν την αξία τους λόγω της τεχνολογικής ανάπτυξης, πρέπει το κράτος να καθιστά δυνατή την απόκτηση προσόντων για μια νέα επαγγελματική δραστηριότητα.

Σαν αντίβαρο στην μετεκπαίδευση στα πλαίσια των επιχειρήσεων είναι απαραίτητη μια επαρκής προσφορά δημόσιας και δημόσια επιχορηγούμενης μετεκπαίδευσης. Οι επιχειρήσεις πρέπει να συμμετάσχουν στα έξοδα της εκπαίδευσης και μετεκπαίδευσης.

Ο κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού βίου διατιθέμενος χρόνος μετεκπαίδευσης πρέπει να αναλογεί τουλάχιστον στη διάρκεια της πρώτης εκπαίδευσης.

Τριτοβάθμια εκπαίδευση, επιστήμη και έρευνα

Στόχος μας παραμένει το άνοιγμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σπουδές και μετεκπαίδευση πρέπει να γίνουν προσίτες και γι'αυτούς που απέκτησαν τα προσόντα προς τούτο κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους ή μέσω άλλων κοινωνικών δραστηριοτήτων. Η έρευνα και η διδασκαλία πρέπει να λαμβάνουν εντονότερα απ'ότι ως τώρα υπόψη τους τα προβλήματα του κόσμου της δουλειάς.

Όλες οι ομάδες στις ανώτατες σχολές πρέπει να αποκτήσουν αποτελεσματικά δικαιώματα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων. Θέλουμε να διευρύνουμε τα περιθώρια των ανωτάτων σχολών για μεταρρυθμίσεις και νέες κατευθύνσεις σπουδών. Οι κοινωνικές και θεωρητικές επιστήμες πρέπει να προωθηθούν το ίδιο όπως και οι φυσικές και τεχνικές επιστήμες. Οι φυσικές, κοινωνικές και πνευματικές επιστήμες αποτελούν μέρος ενός αδιάσπαστου σύνολου.

Θέλουμε να κάνουμε τα πάντα για να πα-

ραμείνει η ποιότητα της επιστήμης και της έρευνας αντάξια του διεθνούς επιπέδου.

Η ελευθερία και η ευθύνη της επιστήμης αλληλεξαρτώνται. Οποιος σαν επιστήμονας απαιτεί την ελευθερία της έρευνας έναντι της κοινωνίας, πρέπει να είναι και έτοιμος να αναλάβει την ευθύνη των συνεπειών της εφαρμογής της. Η κοινωνία πρέπει να εξασφαλίζει την ελευθερία της επιστήμης και του κάθε επιστήμονα έναντι της κρατικής και οικονομικής εξουσίας. Στην ελευθερία της επιστήμης συμπεριλαμβάνεται η ελεύθερη, ανεμπόδιστη επιστημονική συζήτηση και η συνεχής δημοσίευση αποτελεσμάτων της έρευνας.

Βλέπουμε με ανησυχία, ότι δημιουργούνται όλο και περισσότερα ερευνητικά ιδρύματα, στα οποία η έρευνα υποτάσσεται σε στρατιωτικούς ή αποκλειστικά οικονομικούς σκοπούς. Αυτά δεσμεύουν τα διαθέσιμα ερευνητικά δυναμικά και παρεμποδίζουν τις εναλλακτικές ερευνητικές τάσεις. Παρακωλύουν τη διαδικασία της γνώσης, καθώς κρατούν μυστικά τα αποτελέσματα των ερευνών τους.

Κατά κανόνα η επιστημονική έρευνα τότε μόνο υπόκειται στον κοινωνικό έλεγχο, όταν πρόκειται για την εφαρμογή των αποτελεσμάτων της. Οπου όμως οι προθέσεις της επιστήμης παραβιάζουν τους κανόνες της ηθικής ή οδηγούν σε αβάστακτους κινδύνους, πρέπει ο νομοθέτης να απαγορεύει μεθόδους και διαδικασίες της έρευνας. Αυτό ισχύει για την ανάπτυξη όπλων μαζικής εξόντωσης, για ιατρικά πειράματα στον άνθρωπο, για επεμβάσεις στα ατομικά δικαιώματα και εξελίξεις της γενετικής τεχνολογίας, ιδίως μεταβολές των βιολογικών καταβολών του ανθρώπου.

Τον κοινωνικό έλεγχο των ηθικά αμφίβολων πειραμάτων θέλουμε να τον πετύχουμε με την υποκίνηση δημοσίων συζητήσεων για το επιτρεπτό των επιστημονικών μεθόδων και την ίδρυση επιτροπών ηθικής. Όταν πρόκειται για την αξιοπρέ-

πεια του ανθρώπου, το δικαίωμα στη ζωή ή την προστασία της φύσης, το κράτος έχει το δικαίωμα και το καθήκον να επεμβαίνει στην έρευνα με απαγορεύσεις και επιβολή υποχρεώσεων.

Η πολιτιστική εργασία στη δημοκρατία

Το εργατικό κίνημα είχε εξ αρχής επίγνωση ότι είναι και πολιτιστικό κίνημα. Ακολουθώντας την παράδοση του ευρωπαϊκού ουμανισμού και του διαφωτισμού τάχθηκε υπέρ της ελευθερίας της καλλιτεχνικής έκφρασης και θέλησε να καταστήσει δυνατή σε όλους τη συμμετοχή στον πολιτιστικό πλούτο. Εξακολουθούμε να είμαστε ταγμένοι σ'αυτούς τους σκοπούς.

Η αντίληψή μας για την κουλτούρα δεν περιλαμβάνει μόνο τη λογοτεχνία, τη μουσική, την τέχνη και την επιστήμη. Ακριβώς σε μια περιεκτική κουλτούρα της συμβίωσης αυτοί οι τομείς μετακινούνται από το περιθώριο της κοινωνίας στο κέντρο της.

Ο αυξανόμενος ελεύθερος χρόνος πολλαπλασιάζει τις δυνατότητες για πολιτιστική δραστηριότητα του καθενός. Σ'αυτήν αναπτύσσονται οι πνευματικές και συναισθηματικές ικανότητες, η φαντασία και η δημιουργικότητα, σ'αυτήν προκύπτουν αξίες, εικόνες και πρότυπα που καθορίζουν και το μέλλον της δημοκρατίας μας. Θα αντιταχθούμε με όλες μας τις δυνάμεις στα ρεύματα και τις ομαδοποιήσεις που περιφρονούν τον άνθρωπο, παραδείγματος χάριν νεοναζιστικές και φασιστικές.

Στην πολιτιστική πολιτική και την πολιτιστική εργασία προσανατολιζόμαστε στις θεμελιώδεις αξίες και την παράδοσή μας. Θέλουμε να υποστηρίξουμε την κριτική συνείδηση, να παροτρύνουμε προς ενεργητική και αλληλέγγυα διαμόρφωση της ζωής, να προαγάγουμε την ατομική και κοινωνική απελευθέρωση.

Γνωρίζουμε, ότι τότε μόνο θα μπορέσου-

με να θέσουμε τη σφραγίδα μας στην πολιτιστική ζωή της κοινωνίας, όταν η σοσιαλδημοκρατική πολιτιστική δουλειά ξεκινήσει στο ίδιο το κόμμα, στους τρόπους συμπεριφοράς του, στον τρόπο δουλειάς του, στην ικανότητά του να δέχεται και να επεξεργάζεται πολιτιστικά ερεθίσματα.

Πρωθούμε πολυάριθμες πολιτιστικές μορφές έκφρασης σε ομάδες και προγράμματα, σε συνοικίες και προάστια. Η τέχνη πρέπει να γίνει υπόθεση όσο το δυνατόν περισσότερων ανθρώπων. Θέλουμε να γκρεμίσουμε τα εμπόδια στην πρόσβαση προς την τέχνη και την μόρφωση, εφ'όσον τούτα δεν αποτελούν μέρος αυτών των ιδίων των πολιτιστικών προϊόντων.

Μια πολύχρωμη και πολύπλευρη πολιτιστική ζωή που να αντιβαίνει στην βιομηχανικά προτυποποιημένη κατανάλωση του ελεύθερου χρόνου είναι για μας οπωσδήποτε κάτι περισσότερο από το άθροισμα ασύνδετων δραστηριοτήτων. Θέλουμε να εκτεθούν το ένα στο άλλο τα διάφορα περιβάλλοντα και τηματικές κουλτούρες. Η αντίθεση και η πρόκληση είναι έκφραση πολιτιστικής ζωτικότητας.

Η τέχνη και η κουλτούρα χρειάζονται τόπους όπου να μπορούν να εκφρασθούν στο κοινό. Η δημιουργία των προϋποθέσεων προς τούτο και η προώθηση των καλλιτεχνών είναι υπόθεση της πολιτικής. Η πολιτιστική πολιτική είναι καθήκον του δημόσιου τομέα. Το κράτος δεν επιτροπεύει να επιτροπεύσει την κουλτούρα, πρέπει να είναι εγγυητής πολιτιστικής πολυμορφίας.

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην ευθύνη

Οι κουλτούρες μας, η κοινωνική και πολιτική ζωή μας καθορίζονται όλο και περισσότερο από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, προ πάντων τα ηλεκτρονικά μέσα. Μια νέα βιομηχανία των μαζικών μέσων ενημέρωσης, κυριαρχούμενη από εθνικά και διεθνή συγκροτήματα, απέκτησε έτσι

και σημαντική δύναμη πάνω στην πολιτιστική ζωή και πάνω στα συναισθήματα και την σκέψη των ανθρώπων.

Εμείς οι σοσιαλδημοκράτες τασσόμαστε υπέρ της πολιτιστικής και εκδοτικής πολυμορφίας. Θέλουμε να εξασφαλίσουμε και να επεκτείνουμε την ανεξαρτησία των μέσων μαζικής ενημέρωσης από το κράτος, αλλά και από ισχυρές οικονομικές και κοινωνικές ομάδες. Θέλουμε δικαίωμα συμμετοχής στις αποφάσεις όλων όσων απασχολούνται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, προ πάντων αυτών που συμπράττουν στο πρόγραμμα και τη συντακτική δουλειά.

Εφημερίδα, περιοδικό και βιβλίο, σαν προσφορές πληροφοριών σε βάθος και σε πλάτος, διατηρούν την ιδιαίτερη σημασία τους ακόμη και στην εποχή των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης. Η κουλτούρα μας στηρίζεται στο διάβασμα. Θα το προωθήσουμε.

Στα ΝΠΔΔ της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης εναπόκειται η απαραίτητη κάλυψη των βασικών αναγκών. Αυτές περιλαμβάνουν την πληροφόρηση, τη διαμόρφωση πολιτικής γνώμης, την αναψυχή, τη μόρφωση, την παροχή συμβουλών και τις πολιτιστικές προσφορές. Η ύπαρξη και η ανάπτυξη των ραδιοτηλεοπτικών ΝΠΔΔ πρέπει γι'αυτό να παραμείνουν εγγυημένες. Πρέπει προ πάντων να εξασφαλισθούν κατά της κομματικής επιρροής και να είναι οικονομικά ανεξάρτητα. Από τα ραδιοτηλεοπτικά ΝΠΔΔ προσμένουμε μια κουλτούρα προγραμμάτων, που μέτρο της να μην είναι μόνο η ακροαματικότητα και στην οποία οι εκπομπές που εκφράζουν κριτική και ξεσηκώνουν αντιδράσεις να μην θυσιάζονται για χάρη μιας βολικής εξισορρόπησης τάσεων. Στη δημοσιογραφία και τη διασκέδαση στηρίζουμε όλους όσους θέλουν με κριτική διάθεση να φωτίσουν διαφορετικά την πραγματικότητα και έχουν νέες ιδέες.

Ο γερμανικός και ο ευρωπαϊκός κινηματογράφος πρέπει να υποστηριχθούν.

Μπορούν να βοηθήσουν να διατηρηθεί η πολιτιστική ταυτότητα της Ευρώπης, των χωρών και των περιοχών της.

Αθλητισμός

Ο αθλητισμός είναι σημαντικό τμήμα της κουλτούρας. Συμβάλλει στην ποιότητα και τη χαρά της ζωής. Γι' αυτό ασπάζομαστε τη θεμελιώδη αρχή του εργατικού αθλητικού κινήματος «αθλητισμός για όλους» και γι' αυτό το ενδιαφέρον μας στρέφεται κυρίως στο μαζικό αθλητισμό και τον αθλητισμό για άτομα με ειδικές ανάγκες. Υποστηρίζουμε όμως και τον αθλητισμό επιδόσεων που δεν προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και εγγυάται την αυτοδιάθεση του αθλητή. Για εξασφάλιση αυτών των όρων ενδεχομένως χρειάζονται νομικές ρυθμίσεις. Σε σύμπραξη με τις υπεύθυνες οργανώσεις του, ο αθλητισμός πρέπει να προωθηθεί από το ομοσπονδιακό κράτος, τα κρατίδια και την τοπική αυτοδιοίκηση.

3. Με κοινωνική δικαιοσύνη προς την αλληλέγγυα κοινωνία

Η κοινωνική πολιτική σαν υλοποιημένη αλληλεγγύη

Η κοινωνική πολιτική πρόνοιας θέλει να μετατρέψει την αλληλεγγύη σε θεμελιώδες βίωμα ολόκληρης της κοινωνίας. Γι' αυτό αυτή είναι για μας κοινωνική πολιτική, μια διάσταση της συνολικής πολιτικής πρακτικής.

Η αλληλεγγύη δεν αντικαθιστά την υπευθυνότητα, δεν ανέχεται τη χειραγώγηση και πρέπει να εφαρμοστεί σαν αρωγή προς αυτοβοήθεια. Το εργατικό κίνημα πάλεψε επί γενεές για το κράτος πρόνοιας. Θέλουμε να το διατηρήσουμε και να το επεκτείνουμε και τελειοποιήσουμε.

Στην αλληλέγγυα κοινωνία οι νέοι υποστηρίζουν τους γέροντες, οι υγιείς τους αρρώστους, οι μη ανάπηροι τα άτομα με

ειδικές ανάγκες, οι εργαζόμενοι τους ανέργους. Είμαστε ενάντιοι σε μια ιδιωτικοποίηση των βασικών βιοτικών κινδύνων.

Η κοινωνική πολιτική που περιορίζεται στο να αίρει ήδη προκληθείσες βλάβες είναι απάνθρωπη και εκτός απ' αυτό γρήγορα εξαντλείται οικονομικά. Η αποτελεσματικότερη προστασία είναι η πρόληψη. Σκοπός της κοινωνικής πολιτικής δεν είναι μόνο να επιδιορθώνει και να επεμβαίνει σε έκτακτες ανάγκες, αλλά να λαμβάνει προληπτικά μέτρα. Πρέπει να καταστήσει τις βιοτικές και εργατικές συνθήκες αντάξιες του ανθρώπου. Η οικολογική πολιτική προς προστασία της υγείας, ο εξανθρωπισμός της εργασίας, η καταπολέμηση της ανεργίας και η δικαιότερη κατανομή εισοδήματος είναι κεντρικά καθήκοντα της προληπτικής κοινωνικής πολιτικής.

Θέλουμε επαρκή προσφορά υγιεινών και φθηνών κατοικιών που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες οικογενειών και μεμονωμένων ατόμων. Η κατοικία είναι θεμελιώδες δικαίωμα όπως η εργασία και η παιδεία. Ο καθένας δικαιούται αξιοπρεπή κατοικία. Η προστασία των ενοικιαστών με κοινωνικό δίκαιο ενοικίων πρέπει να εξακολουθήσει να εξασφαλίζεται σταθερά. Είναι καθήκον του κράτους και της κοινωνίας να βοηθά αυτούς που δεν μπορούν να ικανοποιηθούν με τις δικές τους δυνάμεις τις δικαιωματικές τους απαιτήσεις για κατοικία, ή που σαν μειονότητες συναντούν αρνητική αντιμετώπιση στην αγορά κατοικίας. Η κατασκευή κοινωνικών κατοικιών προς ενοίκιαση ή αγορά παραμένει γι' αυτό εντελώς απαραίτητη.

Δικαίωμα κοινωνικής ασφάλισης

Η συνταγματική επιταγή για κράτος πρόνοιας επιβάλλει στο κράτος κοινωνική ευθύνη και το καθήκον για κοινωνική δικαιοσύνη.

Οι κολώνες που στηρίζουν το κράτος πρόνοιας είναι η κρατικά εγγυημένη α-

σφάλιση και συμμετοχή, η νομικά διεκδικήσιμη απαίτηση για κοινωνικές παροχές και η νομικά εξασφαλισμένη θέση των εργαζομένων.

Αφορά την αξιοπρέπεια των ανθρώπων, αν λαμβάνουν κοινωνικές παροχές βάσει νομίμων απαιτήσεων ή σαν ελεημοσύνη, αν στην εργασιακή σχέση υπόκεινται στην αυθαίρετη βούληση του εργοδότη ή αν, ακριβώς όπως οι επιχειρηματίες, ασκούν δικαιώματα και υποχρεώσεις. Όποιος κάνει χρήση κοινωνικής βοήθειας δεν επιτρέπεται να πέφτει θύμα διακρίσεων.

Η κοινωνική ασφάλιση πρέπει να είναι αξιόπιστη. Η οικονομική, χρηματοδοτική και κοινωνική πολιτική πρέπει να αλληλορυθμιστούν έτσι ώστε η συνολική πολιτική να είναι προσανατολισμένη στην επιταγή του κράτους πρόνοιας.

Αναδόμηση αντί αποδόμηση

Και για την κοινωνική πολιτική ισχύει: Η ποιότητα προηγείται της ποσότητας. Όποιος θέλει να εμποδίσει την αποδόμηση πρέπει να ενεργεί για την αναδόμηση.

Πρέπει να παραγκωνισθούν τα κερδοσκοπικά συμφέροντα, να σπάσει η γραφειοκρατική ακαμψία. Οι αποδέκτες κοινωνικών παροχών πρέπει να μπορούν να διεκδικήσουν επαρκώς τα συμφέροντά τους.

Η κοινωνική ασφάλιση έχει για παραπάνω από έναν αιώνα διακλαδωθεί σε πολυάριθμους θεσμούς. Το κοινωνικό δίκαιο έχει γίνει αδιαφανές. Συντεχνιακές διαχωριστικές γραμμές έχουν σαν αποτέλεσμα, ίδιες περιπτώσεις να αντιμετωπίζονται άνισα. Αυτό θέλουμε να το ξεπεράσουμε.

Στόχος μας είναι μια κοινωνική ασφάλιση, που

σε ίδιες περιπτώσεις μεταχειρίζεται ίσα τους πάντες,

καλεί τους πάντες προς χρηματοδότη-

ση ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνατότητες

ενεργοποιεί την αυτοδιοίκηση,

παρέχει βοήθεια προς αυτοβοήθεια,

εξαλείφει τον παραγκωνισμό των γυναικών,

διευκολύνει τη συμβατότητα οικογένειας και δουλειάς,

περιλαμβάνει τους ελεύθερους επαγγελματίες,

εγγυάται την ένταξη στην κοινωνία των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Θέλουμε μια βασική κοινωνική ασφάλιση ανεξάρτητη από το εισόδημα, που να συμπληρώνει το ασφαλιστικό σύστημα που σχετίζεται με τις κρατήσεις και τις παροχές, αλλά να μην το αντικαθιστά. Αυτή (η βασική κοινωνική ασφάλιση) πρέπει να καλύπτει τις βιοτικές ανάγκες στα γηρατειά, στην περίπτωση αναπηρίας και ανεργίας. Η βασική κοινωνική ασφάλιση πρέπει να επαναφέρει την κοινωνική βοήθεια στην υποστήριξη στην περίπτωση εκτάκτων αναγκών και να απλοποιήσει το κοινωνικό δίκαιο. Τα πρόσθετα έξοδα της πρέπει να χρηματοδοτηθούν από φορολογικά κονδύλια.

Θα φροντίσουμε να παραμείνουν εξασφαλισμένες οι συντάξεις. Όταν σε όλο και περισσότερους συνταξιούχους αναλογούν όλο και λιγότερα άτομα που να καταβάλουν ασφαλιστικές εισφορές, πρέπει τα πρόσθετα βάρη να κατανεμηθούν δίκαια στους καταβάλλοντες ασφαλιστικές εισφορές, τους συνταξιούχους και το κράτος. Η δυσμενής καμπύλη ηλικιών επιδρά και στις ειδικές και πρόσθετες παροχές. Γι' αυτό πρέπει τα συστήματα της ασφάλισης σύνταξης γήρατος να προσαρμοσθούν σταδιακά. Όλοι πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να συνδυάζουν κατά τη βούλησή τους τμήματα σύνταξης και εργατικού εισοδήματος.

Επιχειρήσεις που υποκαθιστούν την εργασία με κεφάλαιο και ενέργεια, πληρώνουν όλο και λιγότερες, οι εργασιακά ε-

ντατικές επιχειρήσεις όλο και περισσότερες εισφορές κοινωνικών ασφαλίσεων. Θέλουμε να προσανατολίσουμε τις εργοδοτικές εισφορές κοινωνικής ασφάλισης στην οικονομική δυνατότητα των επιχειρήσεων, στην προστιθέμενη αξία.

Αναμόρφωση του τομέα της υγείας

Επιδιώκουμε μια ασφάλιση υγείας, στην οποία τα συμφέροντα των ασφαλισμένων να προηγούνται από τα συμφέροντα των ιατρών, των οδοντιάτρων, της φαρμακοβιομηχανίας, αυτών που προσφέρουν θεραπευτικά και βοηθητικά μέσα και των νοσοκομειακών φορέων. Στα ασφαλιστικά ταμεία υγείας πρέπει να δοθεί η δυνατότητα να επιβάλουν τα δικαιώματα των ασφαλισμένων ενάντια στα συμφέροντα της προσφοράς και να ενισχύσουν το ενδιαφέρον των ασφαλισμένων για την πρόληψη και για θεραπευτικές μεθόδους ευνοϊκές από πλευράς κόστους αλλά αποτελεσματικές.

Ο τομέας υγείας μας είναι άκρως επιτυχημένος εκεί που πρέπει να καταπολεμηθούν λοιμώξεις, να σωθούν βαρεία τραυματίες, να διενεργηθούν εγχειρίσεις. Συχνά είναι ανίκανος να αντιμετωπίσει τον αυξανόμενο αριθμό χρόνια, ψυχοσωματικά και ψυχικά ασθενών. Η καταπολέμηση των κινδύνων εξάρτησης είναι πρωταρχικό καθήκον ολόκληρης της κοινωνίας. Και εδώ η βοήθεια προηγείται της τιμωρίας.

Η προληπτική και η θεραπευτική ιατρική πρέπει να γίνουν ισότιμες. Η πρόνοια και η διαφώτιση σε θέματα υγείας μετατρέπονται σε κεντρικά καθήκοντα. Πρέπει να αρχίζουν από το νηπιαγωγείο. Οι βιοτικές και εργασιακές συνθήκες που προκαλούν σωματικές και ψυχικές αρρώστειες πρέπει να ερευνηθούν καλύτερα και να μεταβληθούν δραστικότερα. Η προστασία του περιβάλλοντος και η προστασία της εργασίας, η οικοδόμηση κατοικιών και η γεωργία και κτηνοτροφία στα μέτρα της φύσης πρέπει να συμβάλουν στην υγιεινολογική πρόνοια.

Η ποικιλία ιατρικών τάσεων, συμπεριλαμβανομένων των φυσικών θεραπευτικών μεθόδων, δεν επιτρέπεται να καταπιέζεται από τη δύναμη των συμφερόντων.

Σε κάθε ασθενή πρέπει ανεξάρτητα από το εισόδημα να παρέχεται η δυνατότητα θεραπείας που να ανταποκρίνεται στην τελευταία λέξη της ιατρικής επιστήμης. Όλοι έχουν δικαίωμα ελεύθερης επιλογής ιατρού και θεραπευτικών μεθόδων, ακόμη και αυτών της εναλλακτικής ιατρικής.

Η εντατική ιατρική μπορεί να σώζει ζωές. Γίνεται προβληματική εκεί όπου παρατείνεται το θάνατο και του αφαιρεί την αξιοπρέπεια. Η τεχνολογική έξαρση, η ιατρική με τη βοήθεια συσκευών και η χημειοθεραπεία δεν επιτρέπεται να παραγκωνίζουν απλές και φθηνές θεραπευτικές μεθόδους.

Πρέπει να ληφθεί εντονότερα υπόψη η κοινωνική και ψυχική πλευρά της αρρώστειας, οι ψυχικά ασθενείς και τα άτομα με ειδικές ανάγκες δεν επιτρέπεται να εκτοπίζονται, να κλείνονται σε ιδρύματα και να απομονώνονται. Πρέπει να γίνονται αποδεκτοί στην ειδική κατάσταση της ζωής τους, σεβαστοί και, εφόσον δυνατόν, να εντάσσονται στην κοινωνία. Προς τούτο πρέπει να δημιουργηθούν και να αλληλοσυνδεθούν μορφές θεραπείας σε εξωτερικά ιατρεία και με παραμονή σε νοσηλεία κοντά στην κοινότητα. Στο δίκαιο περί κοινωνικών παροχών (συντάξεις κλπ.) πρέπει να εξομοιωθούν οι σωματικά και οι ψυχικά ασθενείς. Στους ψυχικά ασθενείς πρέπει με περισσότερο προσωπικό και καλύτερες εγκαταστάσεις-θεσμούς αποκατάστασης να παρασχεθεί η ίδια περίθαλψη όπως στους σωματικά ασθενείς.

Θέλουμε να δώσουμε το προβάδισμα στην ανοικτή ιατροφαρμακευτική περίθαλψη αντί της παραμονής σε νοσηλεία. Προς τούτο χρειάζεται η ίδρυση ενός δικτύου μεμονωμένων και συλλογικών ιατρείων, κέντρων υγείας, εκτεταμένων

κοινωνικών σταθμών, ημερησίων κλινικών και εγκαταστάσεων αποκατάστασης που να σχετίζονται όσο το δυνατόν περισσότερο με την κοινότητα.

Η απαραίτητη μείωση των εξόδων στον τομέα υγείας απαιτεί όχι μόνο διαφορετικές αναλογίες δυνάμεων, αλλά και μια ανθρωπιστική αντίληψη της αρρώστειας. Το θέμα δεν είναι με την επιφανειακή εξέλιξη των συμπτωμάτων της αρρώστειας να αποκατασταθεί η ικανότητα προς εργασία, αλλά να εύρουν οι άνθρωποι την υγεία τους. Προς τούτο χρειαζόμαστε μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ ιατρών, ασθενών και μη ιατρικών νοσηλευτικών επαγγελματιών.

Στα πλαίσια της υποχρεωτικής ιατροφαρμακευτικής ασφάλισης απορρίπτουμε την οικονομική συμμετοχή των ασφαλισμένων πέρα από τις ασφαλιστικές εισφορές.

Βοήθεια στην αυτοβοήθεια

Θέλουμε μια κοινωνία ανεξάρτητων ανθρώπων που να αναλαμβάνουν ευθύνη για τον εαυτό τους και για τους άλλους. Θέλουμε να προσφέρουμε βοήθεια σ' αυτούς που προσπαθούν να υπερνικήσουν τα προβλήματά τους με τις δυνάμεις τους ή μαζί με άλλους. Γι' αυτό πρέπει να υποστηρίζονται νέες μορφές συνεργασίας μεταξύ των διοικητικών υπηρεσιών της κοινωνικής πρόνοιας και των ιδρυμάτων αυτοβοήθειας (Σημ.τ.Μετ.: ιδρύματα τύπου «Ιθάκη»). Θέλουμε να ενθαρρύνουμε το κίνημα αυτοβοήθειας και να καταστήσουμε χρήσιμες για το κράτος πρόνοιας τις ιδέες και τις εμπειρίες του.

Η αυτοβοήθεια δεν μπορεί να καταστήσει περιττές τις μεγάλες αλληλέγγυες κοινότητες ή τις υπηρεσίες των επαγγελματιών. Μπορεί όμως να τις απαλλάξει από υπερβολικά βάρη και να τις συμπληρώσει και να ανταποκριθεί με μεγαλύτερη ελαστικότητα σε νέες ανάγκες. Από τη θέληση για αυτοβοήθεια προήλθαν και φιλανθρωπικοί σύνδεσμοι όπως η Εργατική Πρόνοια ή η διακοινική και φιλαν-

θρωπική εργασία των εκκλησιών που την εκτιμούμε και την υποστηρίζουμε.

4. Οικολογικά και κοινωνικά υπεύθυνη οικονομική διαχείριση

Η οικονομική διαχείριση πρέπει να υπηρετεί το κοινό καλό. Πρέπει να καλύπτει επαρκώς τις ανάγκες όλων των ανθρώπων για αγαθά και υπηρεσίες, να εγγυάται το δικαίωμα στη δουλειά, να προστατεύει και εξασφαλίζει τα φυσικά θεμέλια της ζωής. Το κεφάλαιο πρέπει να υπηρετεί τον άνθρωπο, όχι ο άνθρωπος το κεφάλαιο.

Στις σύγχρονες, με δημοκρατικό σύνταγμα βιομηχανικές κοινωνίες ο εφοδιασμός με αγαθά και υπηρεσίες συντελείται μέσω μιας μικτής οικονομίας, στην οποία συνενεργούν ο ιδιωτικός ανταγωνιστικός τομέας και το κράτος. Αυτό το σύστημα αποδείχθηκε έξοχα αποδοτικό και βασικά υπερέχον απ' όλες τις μορφές κεντρικά διοικούμενης οικονομίας.

Ένα ιστορικό θεμελιώδες πρόβλημα του συστήματος του (ελεύθερου) ανταγωνισμού είναι η σύνδεσή του με την ιδιωτική κατοχή των παραγωγικών μέσων. Από τη σύνδεση αυτή προέκυψε η καπιταλιστική οικονομική τάξη πραγμάτων και το αποτέλεσμα ήταν η ανεξέλεγκτη οικονομική δύναμη και η άδικη κατανομή εργασίας, εισοδήματος και περιουσίας.

Ο δημοκρατικός έλεγχος της οικονομικής δύναμης του κεφαλαίου απαιτεί δραστήριο κράτος, δυνατό εργατικά συνδικάτα και συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων.

Οι ανισότητες στην κατανομή περιουσίας και εισοδήματος αυξήθηκαν κι' άλλο. Για δίκαιη κατανομή εισοδήματος, περιουσίας και χρόνου είναι απαραίτητη η αυτονομία στην σύναψη συλλογικών συμβάσεων, η κρατική φορολογική και κοινωνική πολιτική και η αρωγή για τον σχηματισμό περιουσίας από τους εργαζόμενους.

Το σύστημα του ελεύθερου ανταγωνισμού είναι ακατάλληλο για τον εφοδιασμό των ανθρώπων με κοινά αγαθά και υπηρεσίες. Η παροχή υποδομής και κοινωνικών υπηρεσιών είναι κυρίως καθήκον του δημοσίου.

Η οικονομία του ελεύθερου ανταγωνισμού με την τάση της για αχαλίνωτη κατανάλωση πόρων και την ανεξέλεγκτη τεχνολογική καινοτομία οδήγησε στην σπατάλη πρώτων υλών και στην καταστροφή των φυσικών θεμελίων της ζωής. Το κράτος πρέπει να δράσει ενάντια σ'αυτούς τους οικολογικούς κινδύνους και να επιβάλει το λανσάρισμα προϊόντων και παραγωγικών μεθόδων φιλικών για το περιβάλλον.

Ο ανταγωνισμός μπορεί, χωρίς να χάσει την αποδοτικότητα του, να κατευθυνθεί προς το συμφέρον του συνόλου, αν επιτευχθεί η επιβολή σταθερού θεσμικού πλαισίου κατά των συμφερόντων του κεφαλαίου. Αυτό στις δυτικές βιομηχανικές χώρες μπορεί να συμβεί με την κρατική παρέμβαση, το αντίβαρο των εργατικών συνδικάτων, την αποκέντρωση των αποφάσεων και την κοινωνική συναίνεση πάνω στη βάση μιας ευρείας μεταρρυθμιστικής συμμαχίας, η οποία να περιλαμβάνει και τα νέα κοινωνικά κινήματα.

Το διεθνές πλαίσιο

Διεθνής αλληλεξάρτηση

Τα κρατικά θεσμικά πλαίσια ενεργοποιήθηκαν ως τώρα σχεδόν μόνο εντός του εθνικού κράτους. Εν τω μεταξύ όμως η καπιταλιστική οικονομία υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα. Τα πολυεθνικά συγκροτήματα μπορούν έτσι να απολαμβάνουν πλεονεκτήματα εις βάρος της κοινωνίας και να αποφεύγουν τις υποχρεώσεις τους.

Για τα περισσότερα βιομηχανικά προϊόντα και πολλές υπηρεσίες ο ανταγωνισμός έχει γίνει παγκόσμιος. Θέλουμε να διαφυλάξουμε την ανταγωνιστικότητα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στο διεθνή χώρο και να ανοί-

ξουμε νέες προοπτικές για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Απορρίπτουμε τον προσανατολισμό προς την διεύρυνση των εξαγωγών. Για να μπορέσουμε να ανοίξουμε νέες προοπτικές στους εμπορικούς μας εταίρους και ιδίως στις αναπτυσσόμενες χώρες και να αποδομήσουμε τις ανισότητες στο διεθνές εμπόριο, πρέπει να ενισχύσουμε την εσωτερική οικονομία και να ανοίξουμε τη δική μας αγορά.

Για να μην οδηγήσει ο ανταγωνισμός μεταξύ οικονομικών χώρων βάσει της έδρας σε παγκόσμια πίεση στους μισθούς, σε χειρότερες συνθήκες εργασίας, κοινωνικές παροχές και περιβαλλοντικές προδιαγραφές, θα χρειαστούν διεθνώς δεσμευτικοί κανόνες για κοινωνικές και οικολογικές συνθήκες παραγωγής.

Η διεθνοποίηση των αγορών κεφαλαιακών και χρηματικών επενδύσεων μείωσε ακόμη περισσότερο τις εθνικές δυνατότητες για έλεγχο της καπιταλιστικής οικονομίας. Η νομισματική κερδοσκοπία προκαλεί δραματικές διακυμάνσεις στις συναλλαγματικές ισοτιμίες, νοθεύει το διεθνή ανταγωνισμό και θέτει σε κίνδυνο παραδοσιακούς βιομηχανικούς χώρους. Η διεθνοποίηση των αγορών στενεύει τα περιθώρια χειρισμών της εθνικής πολιτικής χρήματος και επιτοκίων, καταργεί την αποτελεσματικότητα της πολιτικής επηρεασμού της οικονομικής συγκυρίας.

Όπου η απώλεια εθνικής δικαιοδοσίας δεν αναπληρώνεται με διεθνείς κανόνες, εκεί επικρατεί το δίκαιο του ισχυροτέρου. Όλες οι οικονομίες γίνονται πιο επιρρεπείς σε κρίσεις. Γι'αυτό θέλουμε μέσω της διεθνούς συνεργασίας και της θέσπισης κανόνων να ξανακερδίσουμε και να διευρύνουμε τις δυνατότητες ελέγχου των οικονομιών, χωρίς να απαλλάσσουμε την εθνική οικονομική πολιτική από τις ευθύνες της.

Δίκαιη και αποδοτική παγκόσμια οικονομική τάξη πραγμάτων

Οι αναπτυσσόμενες χώρες εξαρτώνται

ακόμη περισσότερο απ'ότι εμείς από μια ανακατάταξη της παγκόσμιας οικονομίας. Ζουν σε ταπεινωτική εξάρτηση από τις τράπεζες, τα οικονομικά συγκροτήματα και τις κυβερνήσεις του Βορρά. Και στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Αναπτύξεως, με τους όρους των οποίων είναι αναγκασμένες να συμμορφώνονται, κυριαρχούν οι δυτικές βιομηχανικές χώρες.

Για να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις των πιστωτών τους οι χρεωμένες χώρες αναγκάζονται να λάβουν μέτρα που καταστρέφουν τα φυσικά θεμέλια της ζωής τους και οξύνουν τη μαζική αθλιότητα. Η εκχέρωση των τροπικών παρθένων δασών, η απογύμνωση και η διάβρωση των ορεινών εδαφών, η επέκταση των ερήμων επιδρούν στο κλίμα ολόκληρης της γης.

Γι'αυτό είναι κοινό συμφέρον όλων των λαών να μην αφήσουν την παγκόσμια οικονομία στα χέρια των οικονομικά ισχυροτέρων και πιο αδιστάκτων. Εθνικοί και διεθνείς μηχανισμοί ελέγχου πρέπει να εξασφαλίζουν, ότι το κεφάλαιο που λειτουργεί διεθνώς, δεν ξεφεύγει από την κοινωνική και οικολογική του ευθύνη και τις φορολογικές του υποχρεώσεις.

Υποστηρίζουμε διεθνείς συνθήκες για τη διατήρηση των φυσικών θεμελίων της ζωής. Σ'αυτές περιλαμβάνονται συμβάσεις για την προστασία του δασικού πλούτου, της ατμόσφαιρας και των θαλάσσιων συστημάτων. Η Ανταρκτική πρέπει να προστατευθεί από την οικονομική εκμετάλλευση.

Είναι προς το συμφέρον όλων να μην στραγγαλισθεί η ανάπτυξη του Νότου από την υπερχρέωση ή τον προστατευτισμό μας. Στις φτωχότερες χώρες πρέπει να χαρισθούν τα χρέη. Σε άλλες χρειάζεται μερική απαλλαγή και περιορισμός της εξυπηρέτησης του χρέους. Στις περιφέρειες του Νότου πρέπει να δοθεί η δυνατότητα να μπορέσουν να συμφωνήσουν από κοινού για τις δικές τους ανα-

πτυξιακές προτεραιότητες χωρίς κηδεμονία από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Αναπτύξεως. Η απαλλαγή από τα χρέη δεν πρέπει να συνδυασθεί με όρους που σημαίνουν κοινωνική εξαθλίωση για τους ανθρώπους αυτών των χωρών.

Η εξάρτηση των αναπτυσσόμενων χωρών από τις διακυμάνσεις στις τιμές των πρώτων υλών πρέπει να ελαττωθεί με διεθνή Ταμεία Πρώτων Υλών. Τα κίνητρα για υπερπαραγωγή πρέπει να αποφεύγονται τόσο περισσότερο όσο εντονότερα προωθείται η γεωργική παραγωγή για κάλυψη των τοπικών αναγκών.

Με διεθνείς κανόνες ικανούς για την επιβολή κυρώσεων πρέπει να εξασφαλισθεί ένα δίκαιο παγκόσμιο εμπόριο. Προτιμησιακές σχέσεις, που να μην βασίζονται στην αμοιβαιότητα, μπορούν να ανοίξουν τις αγορές των βιομηχανικών χωρών στα μεταποιημένα προϊόντα από τις αναπτυσσόμενες χώρες και να εξασφαλίσουν πρόσκαιρα τους νέους παραγωγικούς τομείς τους που χρειάζονται προστασία.

Χρειάζεται μια δημοκρατικά ελεγχόμενη διεθνής νομισματική τάξη πραγμάτων για να μειώσει την νομισματική κερδοσκοπία και τις επιβλαβείς διακυμάνσεις στις συναλλαγματικές ισοτιμίες. Αυτή η νομισματική τάξη πραγμάτων μπορεί να διευκολύνει την αναγκαία μείωση των επιτοκίων και τον συντονισμό μεταξύ της χρηματοδοτικής πολιτικής και της πολιτικής προϋπολογισμού των κρατών.

Μια νέα παγκόσμια οικονομική τάξη πραγμάτων θα είναι τότε μόνο καλύτερη, όταν ριζικές μεταρρυθμίσεις των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δομών στις κοινωνίες του Νότου ανοίξουν το δρόμο σε μια σταθερή ανάπτυξη, και εμποδίσουν έτσι το ξανακύλισμα σε νέα χρέη και μονόπλευρη οικονομική εξάρτηση.

Μια δίκαιη παγκόσμια οικονομική τάξη

πραγμάτων δεν είναι δυνατόν να οικοδομηθεί χωρίς τη στενή διεθνή συνεργασία ισχυρών εργατικών συνδικάτων.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα σαν περιφερειακή συνένωση

Η οικοδόμηση μιας δίκαιης, δημοκρατικά νομιμοποιημένης τάξης της παγκόσμιας οικονομίας προάγεται από τις περιφερειακές συνενώσεις. Όπου χώρες συνδέουν και συντονίζουν τις δυνάμεις και τα συμφέροντά τους, εκεί δημιουργούν δομικά στοιχεία για μια καλύτερη παγκόσμια οικονομική τάξη πραγμάτων.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ανοίγει περιθώρια δράσης. Προσφέρει την ευκαιρία της αυτοπροβολής και του επηρεασμού της παγκόσμιας αγοράς. Πρέπει να εξελιχθεί σ' έναν ενοποιημένο οικονομικό, νομισματικό και κοινωνικό χώρο.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα πρέπει:

να εναρμονίζει την οικονομική πολιτική των μελών της,

να υλοποιήσει την ευρωπαϊκή ενοποιημένη εσωτερική αγορά και να δημιουργήσει ένα ευρωπαϊκό νόμισμα.

να ασκήσει δραστήρια πολιτική απασχόλησης και να αποδομήσει τις περιφερειακές ανισότητες.

να πετύχει μια αποτελεσματική οικονομική εξίσωση ανάμεσα στα πλούσια και τα φτωχά κράτη-μέλη της Κοινότητας.

να δώσει στην κοινωνική πολιτική την ίδια θέση μ' αυτήν της οικονομικής πολιτικής.

να κάνει χρήσιμα για όλη την Κοινότητα υποδειγματικά κοινωνικά επιτεύγματα μεμονωμένων χωρών.

να επιβάλει τη συμμετοχή των εργαζομένων και των εργατικών τους συνδικάτων στη λήψη αποφάσεων.

να υλοποιήσει την ευρωπαϊκή οικονομική δημοκρατία σαν αντιστάθμισμα στη συσσώρευση οικονομικής ισχύος.

να συζεύξει στην επιστήμη και την έρευνα τις δυνάμεις όλων των μελών.

να ξεκινήσει μια αποτελεσματική προώθηση των γυναικών.

να προωθήσει οικολογικές καινοτομίες για την προστασία του περιβάλλοντος μέσα από φόρους, κρατήσεις και αυστηρές, δεσμευτικές προδιαγραφές.

μέσα από τη μεταρρύθμιση της αγροτικής πολιτικής να προστατέψει τα φυσικά θεμέλια της ζωής, να εξασφαλίσει τα συμφέροντα των καταναλωτών και τους μικρομεσαίους αγρότες.

με την προώθηση περιφερειακής και εθνικής κουλτούρας να εξασφαλίσει μια ευρωπαϊκή ταυτότητα με ποικιλία.

Εθνική ευθύνη

Με την οικονομική της δύναμη η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία διαθέτει σημαντικά εθνικά περιθώρια ενεργειών, η επιρροή της στις διεθνείς οικονομικοπολιτικές αποφάσεις είναι μεγάλη. Όσο πιο αποφασιστικά χρησιμοποιούμε τα εθνικά μας περιθώρια ενεργειών για οικολογική και κοινωνική μεταρρύθμιση, τόσο εντονότερα μπορούμε να επηρεάσουμε τις διεθνείς αποφάσεις. Οποιοι περιμένει μόνο για ευρωπαϊκές ή παγκόσμιες αποφάσεις, στο τέλος δεν θα τις έχει ούτε αυτές.

Αν και μερικές από τις ιδέες μας μπορούν πλέον να πραγματοποιηθούν πλήρως μόνο σε ευρωπαϊκό ή ακόμη και σε παγκόσμιο επίπεδο, οι ενέργειές μας πρέπει να αρχίσουν εκεί που έχουμε άμεση ευθύνη.

Οικολογική ανανέωση

Η κρίση του περιβάλλοντος είναι παγκόσμια. Προσεγγίζοντάς την εθνικά, θέλουμε να προωθήσουμε το διεθνώς αναγκαίο. Η προστασία των φυσικών θεμελίων της ζωής πρέπει σαν κρατικός στόχος να συμπεριληφθεί στο σύνταγμα.

Η προοδευτική καταστροφή της ατμό-

σφαιρας της γης, η δηλητηρίαση των θαλασσών και μια απειλούμενη κλιματολογική καταστροφή, ο θάνατος των δασών, η επιβάρυνση των υπογείων υδάτων, οι αρρώστιες περιβαλλοντικής αιτιολογίας και οι υψηλοί ρυθμοί εξαφάνισης ζωικών και φυτικών ειδών είναι τα δραματικά σημάδια μιας ευρείας καταστροφής των φυσικών θεμελίων της ζωής μας. Η οικολογική αναδόμηση της βιομηχανικής μας κοινωνίας έχει γίνει ζήτημα επιβίωσης.

Προ πάντων τα βιομηχανικά κράτη έχουν προχωρήσει πολύ μακριά αυτή την καταστροφή των φυσικών θεμελίων της ζωής τους. Με την εξ αποστάσεως επίδραση της παραγωγής και της κατανάλωσης τους βλάπτουν τις θάλασσες, εξολοθρεύουν ζωικά και φυτικά είδη απ' άκρη σ' άκρη του κόσμου και καταστρέφουν την ατμόσφαιρα της γης.

Γι' αυτό τα βιομηχανικά κράτη φέρουν την κύρια ευθύνη και επομένως πρέπει να αναλάβουν τα έξοδα για την παγκόσμια αποκατάσταση των φυσικών θεμελίων της ζωής. Πρέπει να προχωρήσουν στην οικολογική αναδόμηση των κοινωνιών τους και να θέσουν τέρμα στη σπατάλη ενέργειας, πρώτων υλών και εδωφών. Πρέπει να δώσουν στους λαούς του τρίτου κόσμου τη δυνατότητα να συμβάλουν για την εξασφάλιση των φυσικών θεμελίων της ζωής.

Για μας ισχύει η ηθική υποχρέωση προσεκτικής συμπεριφοράς προς την φύση ακόμη κι εκεί που δεν προκύπτει άμεση ωφέλεια για τον άνθρωπο απ' αυτό. Η προστασία του περιβάλλοντος, η προστασία της φύσης, η προστασία των ζώων είναι τμήμα της αλληλέγγυας αντίληψής μας για την κοινωνία. Ο σεβασμός της ζωής είναι θεμελιώδης αρχή της πολιτικής μας. Η διαφύλαξη της φύσης πρέπει να γίνει καθήκον όλων των τομέων της πολιτικής.

Από συνολική οικονομική άποψη δεν είναι τίποτε συνετό που οικολογικά είναι ασύνετο. Η οικολογία δεν είναι δευτερεύ-

ον παράρτημα της οικονομίας. Γίνεται η βάση της υπεύθυνης οικονομικής διαχείρισης. Το οικολογικό αναγκαίο πρέπει γι' αυτό να γίνει θεμελιώδης αρχή και της επιχειρηματικής πρακτικής. Μπορούμε να απαιτούμε από τη φύση μόνο ότι μας δίνει χωρίς μόνιμες βλάβες. Πρέπει να παράγουμε και χρησιμοποιούμε αγαθά ταιριασμένα στον οικολογικό κύκλο της φύσης. Αυτή η οικολογική αναδόμηση της οικονομίας μας ξεκινά από την ιδέα του προϊόντος και περνώντας από την παραγωγική διαδικασία φθάνει μέχρι την κατανάλωση και την ανάκτηση των χρησιμοποιημένων πρώτων υλών και το κλείσιμο των κύκλων των υλικών. Απαιτεί οικολογική αξιολόγηση των χρησιμοποιούμενων υλικών, ενώσεων και διαδικασιών. Περιλαμβάνει όλες τις μορφές της παραγωγής και μετατροπής ενέργειας. Κέντρα βάρους της οικολογικής αναδόμησης πρέπει να είναι ο τομέας της χημείας, των συγκοινωνιών και η γεωργία.

Ο αυξανόμενος κίνδυνος για το περιβάλλον μας οδηγεί παγκόσμια σε όξυνση της κοινωνικής ανισότητας. Ενας ακόμη λόγος για την κοινωνική διαμόρφωση της οικολογικής αναδόμησης.

Η οικολογική αναδόμηση έχει σαφείς στόχους:

κατάργηση προϊόντων, παραγωγών και συστημάτων βλαβερών για το περιβάλλον και αντικατάστασή τους με ανεκτά για το περιβάλλον.

επιτάχυνση τεχνολογικών καινοτομιών που είναι αναγκαίες προς τούτο.

προώθηση της ανακύκλωσης.

αποτελεσματική οργάνωση της αναπόφευκτης διάθεσης τοξικών λυμάτων.

ταχεία επεξεργασία παλαιών αποβλήτων.

φειδωλή και μη καταστροφική χρήση εδάφους και υπεδάφους.

Δεν υπάρχει οικολογική ανανέωση χωρίς φειδωλή και ορθολογιστική χρήση ενέρ-

γεια. Θέλουμε να την καταστήσουμε οικονομικά πειστική επιταγή μέσα από τιμολόγια, τιμές, φόρους, κρατήσεις και προδιαγραφές. Υποστηρίζουμε την εκμετάλλευση της απαγόμενης θερμότητας, τη σύζευξη παραγωγής ηλεκτρικής/μηχανικής και θερμικής ενέργειας και την αποκεντρωμένη παραγωγή ενέργειας ιδίως στα πλαίσια της τοπικής αυτοδιοίκησης, προ πάντων όμως τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Σ'αυτές ανήκει το μέλλον. Πρέπει να τις βοηθήσουμε να επιβληθούν. Η απαραίτητη χρησιμοποίηση του εγχώριου άνθρακα πρέπει να επιτευχθεί με τεχνολογίες φιλικές για το περιβάλλον. Θέλουμε να επιτύχουμε όσο το δυνατόν συντομότερα μια ενεργειακή παραγωγή ασφαλή, φιλική για το περιβάλλον, χωρίς πυρηνική ενέργεια. Την οικονομία του πλουτωνίου την θεωρούμε εσφαλμένη κατεύθυνση.

Με το γρήγορο αυξανόμενο ποσοστό υλικών ξένων προς τη φύση αυξάνονται οι επιβαρύνσεις της φύσης και οι κίνδυνοι για την υγεία του ανθρώπου. Η οικολογική αναδόμηση πρέπει γι'αυτό να δώσει νέα κατεύθυνση και στην πολιτική του τομέα της χημείας. Χημικά προϊόντα και παραγωγικές μέθοδοι πρέπει να προσαρμοθούν σε κύκλους ζωής υλικών. Ο ελάχιστος κίνδυνος πρέπει να γίνει η σπουδαιότερη θεμελιώδης αρχή της χημικής έρευνας, ανάπτυξης, παραγωγής και χρήσης. Η εκμετάλλευση της γενετικής τεχνολογίας πρέπει να περιορισθεί και να ελεγχθεί σύμφωνα μ'αυτούς τους κανόνες.

Η φύση, αλλά και οι πόλεις μας, έχουν φθάσει στο όριο ανεκτής επιβάρυνσης από την κυκλοφορία. Ο ανεξέλεγκτος ανταγωνισμός οδικής, σιδηροδρομικής, αεροπορικής συγκοινωνίας και εσωτερικής ναυσιπλοΐας οδήγησε σε πολλαπλές επενδύσεις, κατανάλωση εκτάσεων και πρόσθετη οικολογική επιβάρυνση. Θέλουμε συγκοινωνιακούς φορείς που να είναι τόσο οικονομικά όσο και οικολογικά πειστικοί. Εχουμε την πρόθεση να μεταβάλουμε τους όρους ανταγωνισμού υπέρ τέτοιων συγκοινωνιακών φορέων που

χρειάζονται λιγότερη ενέργεια και επιβαρύνουν λιγότερο το περιβάλλον. Γι'αυτό στη μεταφορά εμπορευμάτων και επιβατών πρέπει να λάβει το προβάδισμα ο σιδηρόδρομος. Ορια ταχυτήτων στους αυτοκινητοδρόμους, τις επαρχιακές οδούς και τις κατοικημένες περιοχές πρέπει να ελαττώσουν την επιβάρυνση του περιβάλλοντος και να αυξήσουν την κυκλοφοριακή ασφάλεια.

Η χωροταξία πρέπει να ελαττώσει ραγδαία την κατανάλωση εκτάσεων, αποφεύγοντας ταυτόχρονα την οικολογικά επικίνδυνη συμπύκνωση. Η ανακαίνιση, η διατήρηση και η ανακατασκευή προηγούνται της νέας οικοδόμησης. Η οικολογικά φιλική δόμηση πρέπει να υποστηριχθεί. Η ανάγκη εκτάσεων για κατοικίες και υποδομή δεν επιτρέπεται να επεκτείνεται χωρίς όρους εις βάρος της φύσης και του περιβάλλοντος. Η εσωτερική ανάπτυξη των πόλεων και η φειδωλή χρήση εδάφους και υπεδάφους πρέπει σαν στόχοι μιας μεστής οικολογικά αστικής ανάπτυξης να έχουν το προβάδισμα, εν ανάγκη με αυστηρότερη τήρηση του κοινωνικού καθήκοντος της ιδιοκτησίας εδάφους και υπεδάφους.

Οι γεωργοί πρέπει να απαλλαχθούν από τον οικονομικό καταναγκασμό με την άμετρη χρήση χημικών ουσιών και ξένης ενέργειας να παράγουν πλεονάσματα που είναι αδύνατον να διατεθούν στην αγορά, να εξαντλούν τα εδάφη τους, να επιβαρύνουν την ατμόσφαιρα και τα ύδατα. Η εντατικοποίηση της γεωργικής και κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης δεν πρέπει ούτε να ανταμείβεται ούτε να είναι αναγκαία. Το οικογενειακό αγρόκτημα είναι και οικολογικά σωστή μορφή επιχείρησης. Με τη θέσπιση ανωτάτων ορίων για τον αριθμό ζώων ανάλογα με την έκταση των αγροκτημάτων θα προστατεύσουμε τους αγρότες μας από τη μαζική κτηνοτροφία της αγροτικής βιομηχανίας.

Μια περιβαλλοντικά συμβατή καλλιέργεια της γης, που υλοποιεί οργανικούς κύκλους, καθιστά δυνατή τη σωστή κτη-

νοτροφία και διατηρεί την ποικιλία ειδών και τοπίων έχει το κόστος της. Η συμβολή των γεωργών στο πολιτιστικό μας τοπίο πρέπει να ανταμειφθεί ανάλογα. Μόνο έτσι μπορεί να επιτευχθεί η παρεμπόδιση της εκβιομηχάνισης της γεωργίας και η διατήρηση χωριάτικων μορφών καλλιέργειας σαν βάση οικολογικά υπεύθυνης γεωργίας. Και τα τρόφιμά μας μπορούν έτσι να γίνουν υγιεινότερα και νοστιμότερα.

Την οικολογική ανανέωση θέλουμε, εφόσον είναι δυνατόν, να την επιτύχουμε όχι μέσα από διοικητικές μεμονωμένες αποφάσεις αλλά μέσα από τη δημιουργία πολιτικών θεσμικών πλαισίων. Το οικολογικά βλαβερό πρέπει να γίνει ακριβότερο, το οικολογικά σωστό οικονομικά συμφερότερο. Προς τούτο απαιτείται η εφαρμογή φόρων και κρατήσεων από τη μια πλευρά, οικονομικών κινήτρων από την άλλη. Η ενέργεια πρέπει να ακριβύνει.

Χρειαζόμαστε όπως ως τώρα εντολές και απαγορεύσεις, οριακές τιμές και προϋποθέσεις χορήγησης αδειών. Χρειαζόμαστε πέρα απ'αυτά τον έλεγχο περιβαλλοντικής συμβατότητας, αυστηρότερο δίκαιο για την τιμωρία περιβαλλοντικών αδικημάτων και ένα νέο ενοχικό δίκαιο, που να αντιστρέφει και το βάρος της αποδείξεως. Θέλουμε να εισαγάσουμε τη συλλογική αγωγή, να ενισχύσουμε τη θέση των εντεταλμένων για την προστασία του περιβάλλοντος και να επεκτείνουμε το δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων σε θέματα υγείας και προστασίας του περιβάλλοντος.

Η προστασία του περιβάλλοντος ξεκινά σε τοπικό επίπεδο. Η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να είναι κινητήρια δύναμη της οικολογικής αναδόμησης. Και προς τούτο πρέπει να ενισχυθεί η οικονομική της ισχύς.

Πρόοδος, Ανάπτυξη και Δομή

Κάθε ανάπτυξη δεν είναι και πρόοδος. Να αναπτυχθεί πρέπει ότι εξασφαλίζει τα φυσικά θεμέλια της ζωής, βελτιώνει

την ποιότητα ζωής και εργασίας, μειώνει την εξάρτηση και προάγει την αυτοδιάθεση, προστατεύει τη ζωή και την υγεία, εξασφαλίζει την ειρήνη, αυξάνει τις ευκαιρίες για τη ζωή και το μέλλον όλων, υποστηρίζει τη δημιουργικότητα και την πρωτοβουλία. Να συρρικνωθεί ή να εξαφανισθεί πρέπει ότι θέτει σε κίνδυνο τα φυσικά θεμέλια της ζωής, μειώνει την ποιότητα ζωής και θέτει φραγμούς στις ευκαιρίες του μέλλοντος.

Μια πολιτική που επιλέγει αναπτυξιακούς τομείς, πρέπει να πάρει στα σοβαρά τις επιθυμίες, τις ανάγκες, τις φροντίδες, τις ανασφάλειες και τους φόβους για το μέλλον των ανθρώπων. Αυτή η πολιτική πρέπει να αλλάξει τις δομές στην παραγωγή και το σύστημα διανομής, στο δίκαιο, στην κουλτούρα και το εκπαιδευτικό σύστημα.

Οι σωστές διαρθρωτικές μεταβολές δεν έρχονται από μόνες τους. Η διαρθρωτική πολιτική πρέπει να επηρεάσει και να ελέγξει την κατεύθυνση και την ταχύτητα των διαρθρωτικών μεταβολών έτσι, ώστε προ πάντων να επιτευχθούν οι εξής στόχοι:

Οικολογική αναδόμηση της βιομηχανικής κοινωνίας,

Κατάργηση της μαζικής ανεργίας,

Βελτίωση των εργασιακών συνθηκών,

Διατήρηση της οικονομικής δυναμικότητας,

Διαμόρφωση ισότιμων βιοτικών συνθηκών στις περιφέρειες,

Αφοπλισμός και μετάθεση της παραγωγής σε πολιτικά αγαθά.

Η προβλεπτική διαρθρωτική πολιτική μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα ζωής και περιβάλλοντος, να απελευθερώσει τη δημιουργικότητα και να ανοίξει προοπτικές στο μέλλον. Τις δυσμενείς συνέπειες των διαρθρωτικών μεταβολών πρέπει να τις καταστήσουμε κοινωνικά ελεγχόμενες.

Για να εξυπηρετούν οι διαρθρωτικές με-

ταβολές την ισότητα ευκαιριών μεταξύ των περιφερειών, εμείς εκτός από τις μεταβιβαστικές πληρωμές θα καταρτίσουμε όλα τα διαρθρωτικά προγράμματα έτσι, ώστε αυτά στις ασθενέστερες περιοχές να προωθούν την οικονομική ισχύ και την ικανότητα καινοτομιών, να δημιουργούν μελλοντικά ασφαλείς θέσεις εργασίας και να βελτιώνουν την ποιότητα ζωής.

Η διαμόρφωση της τεχνολογίας σαν πολιτικό καθήκον

Με την τεχνολογία οι άνθρωποι άλλαξαν ριζικά την φύση και παρήγαγαν κοινωνικό πλούτο. Μ'αυτήν όμως κατέστρεψαν και την φύση και έθεσαν σε κίνδυνο τα θέματα του πολιτισμού τους. Γι'αυτό κάθε τεχνολογική καινοτομία δεν αποτελεί και πρόοδο.

Οι δυνατότητες της τεχνολογίας επεκτείνονται με μια ταχύτητα που δεν έχει ξανασυναντηθεί στην ιστορία. Η τεχνολογία όμως δεν είναι ουδέτερη στην επίδρασή της στην κοινωνία. Η τεχνολογία, η επιστήμη και η διάθεση στην αγορά αλληλοσυνδέονται όλο και στενότερα. Η παραγωγή επιστημονικών και τεχνικών γνώσεων μετατοπίζεται όλο και περισσότερο στα πολυεθνικά συγκροτήματα και υπερεθνικά ερευνητικά ιδρύματα. Ετσι δημιουργούνται τετελεσμένα γεγονότα που ξεφεύγουν όλο και περισσότερο από την κοινωνική επιρροή.

Η τεχνολογική-επιστημονική ανάπτυξη δεν είναι ούτε αυτόνομη ούτε αδύνατο να μεταβληθεί. Προσφέρει πάντα περισσότερες δυνατότητες απ'όσες υλοποιούνται. Σε κάθε περίπτωση διενεργείται επιλογή. Το θέμα είναι με ποιά κριτήρια και προς το συμφέρον τίνος γίνεται τούτο. Ως τώρα επικρατούν η επιδίωξη του κέρδους και τα στρατιωτικά συμφέροντα. Ετσι η διαμόρφωση της τεχνολογίας γίνεται κύριο πολιτικό καθήκον.

Δεν θέλουμε να προσαρμόσουμε τον άνθρωπο στην τεχνολογία, θέλουμε μια τεχνολογία στα μέτρα του ανθρώπου, με

κοινωνική δικαιοσύνη και συμβατή με το περιβάλλον.

Η τεχνολογική καινοτομία - απαραίτητη για κάθε δυναμική οικονομία - πρέπει να υπηρετεί την οικολογική ανανέωση και ορθολογική οργάνωση, να εξανθρωπίζει την εργασία, να προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα και να υλοποιεί τις θεμελιώδεις αξίες. Πρέπει να αυξάνει την παραγωγικότητα της εργασίας, να καθιστά δυνατή τη μείωση του ωραρίου εργασίας, να εξασφαλίζει την ανταγωνιστικότητα, να εξοικονομεί ενέργεια και πρώτες ύλες, να απελευθερώνει από την αποξενωμένη εργασία και να προάγει την σωστή διαμόρφωση διεργασιών.

Η τεχνολογία πρέπει να διαμορφωθεί και να εφαρμοστεί έτσι, ώστε να είναι δυνατόν να περιορισθούν και διορθωθούν τα λάθη και να αναθεωρηθούν από τις μελλοντικές γενεές οι εσφαλμένες εξελίξεις. Θέλουμε να εμποδίσουμε τεχνολογικές καινοτομίες, των οποίων οι κίνδυνοι δεν μπορούν να εκτιμηθούν ή οι οποίες δεν μπορούν να κυριαρχηθούν δημοκρατικά. Καθώς αυτό συχνά δεν είναι δυνατό σε εθνικό επίπεδο, χρειαζόμαστε διεθνείς συμβάσεις για αμοιβαία ενημέρωση και έλεγχο.

Η προώθηση της έρευνας σε νέες κατευθύνσεις ανάπτυξης, των οποίων οι κίνδυνοι δύσκολα μπορούν να εκτιμηθούν, πρέπει να συζευχθεί με συνοδευτική πολιτική αξιολόγηση της τεχνολογίας. Ηδη στο στάδιο του προγραμματισμού της έρευνας πρέπει να διενεργείται εκτίμηση των πιθανών συνεπειών της ανάπτυξης και εφαρμογής της τεχνολογίας. Προς τούτο πρέπει να θεσπισθούν εναλλακτικές μορφές προγραμματισμού της έρευνας και να εκτεθούν στην κοινή γνώμη προς συζήτηση.

Οι αποφάσεις για τη θέσπιση κατευθυντηρίων γραμμών για τεχνολογικά συστήματα και επομένως και για τομείς ανάπτυξης δεν ανήκουν στην αρμοδιότητα της διοίκησης αλλά της πολιτικής. Μπορούν να ληφθούν δημοκρατικά μόνο

με τη συμμετοχή των εργαζομένων στη λήψη αποφάσεων και - όπως δείχνει η διαμάχη για την ενεργειακή πολιτική - μόνο σαν αποτέλεσμα διαλόγων των πολιτών. Όπου και να διεξάγονται διάλογοι για τεχνολογικές εναλλακτικές λύσεις, χρειάζονται τη βοήθεια της επιστήμης. Η κοινωνία πρέπει να προστατεύσει την ελευθερία της επιστήμης, η επιστήμη χρωστάει στην κοινωνία πληροφορίες για τους στόχους της έρευνάς της, τα αποτελέσματά της και πιθανές εφαρμογές. Αυτό προϋποθέτει εντατική έρευνα για τις συνέπειες νέων τεχνικών.

Προ πάντων στο Κοινοβούλιο πρέπει να δημιουργηθούν θεσμοί για την εκτίμηση των συνεπειών της τεχνολογίας. Συμβουλευτικές επιτροπές πρέπει να διευκολύνουν την εποπτεία των θεμάτων, να συγκεντρώνουν και να καταστήσουν τα στοιχεία προσιτά στην κοινή γνώμη, να επισημάνουν τις προοπτικές, τους κινδύνους και τις εναλλακτικές λύσεις και να θέσουν προς συζήτηση την αξιολόγησή τους. Θέλουμε να προωθήσουμε τη διερεύνηση των κοινωνικών και οικολογικών συνεπειών των τεχνολογικών συστημάτων.

Η ίδρυση ενός θεσμού για την εκτίμηση των συνεπειών της τεχνολογίας και την αξιολόγηση της τεχνολογίας παρά τη κοινοβουλία είναι αναγκαία, αλλά όχι επαρκής αρχή για μια δημόσια συζήτηση γύρω από τους κινδύνους των επιστημονικών-τεχνολογικών καινοτομιών. Εμείς οι σοσιαλδημοκράτες απαιτούμε την επέκταση και τελειοποίηση και τη δικτύωση κοινωνικών και θετικόεπιστημονικών θεσμών για την αξιολόγηση της τεχνολογίας και το άνοιγμά τους στο δημοκρατικό διάλογο.

Οικονομική δημοκρατία

Η αξιοπρέπεια του ανθρώπου και η κοινωνική δικαιοσύνη απαιτούν εκδημοκρατισμό της οικονομίας.

Η οικονομική δημοκρατία είναι αυτοτελής στόχος, επειδή εξασφαλίζει και ολο-

κληρώνει την πολιτική δημοκρατία. Είναι ταυτόχρονα όργανο,

για την παροχή αγαθών και υπηρεσιών στους ανθρώπους και δίκαιη κατανομή του κοινωνικού πλούτου,

για την ταυτόχρονη εκμετάλλευση της επιστήμης και της τεχνολογίας κατά τρόπο κοινωνικά ανεκτό,

για την εγγύηση του ανθρώπινου δικαιώματος στη δουλειά,

για να καταστεί δυνατή η δημοκρατία, η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και η αυτοδιάθεση σε όλους τους τομείς της ζωής,

για την προστασία των φυσικών θεμελίων της ζωής.

Η οικονομική δημοκρατία εκπληρώνει τη συνταγματική επιταγή: «Η ιδιοκτησία συνεπάγεται υποχρεώσεις. Η χρήση της πρέπει ταυτόχρονα να υπηρετεί το γενικό καλό.»

Στην οικονομική δημοκρατία οι κοινωνικοί στόχοι προηγούνται από τους στόχους της ιδιωτικοοικονομικής αξιοποίησης του κεφαλαίου. Δεν επιτρέπεται η οικονομική δύναμη ή τα μονοπώλια να υπαγορεύουν στην πολιτική το θεσμικό πλαίσιο, παρά μάλλον, προς το συμφέρον του γενικού καλού, πρέπει δημοκρατικά νομιμοποιημένες αποφάσεις να θέσουν το πλαίσιο και τους στόχους για τους οικονομικούς χειρισμούς.

Οικολογικά και κοινωνικά υπεύθυνη οικονομική διαχείριση μπορεί μόνο να επιτευχθεί όπου επικρατεί το προβάδισμα των δημοκρατικών αποφάσεων πάνω από τα κερδοσκοπικά συμφέροντα και την οικονομική δύναμη.

Η οικονομική δύναμη επιδρά:

σαν δύναμη των μεγάλων επιχειρήσεων στην αγορά, που επιβάλλουν τα συμφέροντά τους εις βάρος των αγοραστών, των προμηθευτών και των ανταγωνιστών.

σαν κυριαρχική δύναμη του κεφαλαίου

πάνω σε ανθρώπους στην διαδικασία της εργασίας και στην αγορά εργασίας.

σαν ικανότητα μετατροπής της οικονομικής δύναμης σε πολιτική δύναμη.

σαν δυνατότητα, προ πάντων των μεγάλων επιχειρήσεων, μέσα από την πολιτική επενδύσεων να επηρεάζουν τη διάρθρωση και την ανάπτυξη ολόκληρης της οικονομίας.

Η οικονομική δημοκρατία υπηρετεί την επικράτηση των συμφερόντων του γενικού καλού και τον έλεγχο όλων των μορφών οικονομικής δύναμης και τη διαμόρφωση της οικονομικής ανάπτυξης. Πρέπει να είναι ανοικτή και πολύπλευρη: Συνδυάζει την ιδιωτική με την κοινή ιδιοκτησία, την ατομική πρωτοβουλία με υπευθυνότητα για τα κοινά και με κρατικούς χειρισμούς, τον ανταγωνισμό με την θέσπιση θεσμικού πλαισίου από το κράτος, την επιχειρηματική ελευθερία με τον έλεγχο ισχύος, τη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και την αυτοδιοίκηση. Η οικονομική δημοκρατία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για μια ανάπτυξη της κοινωνίας όσο το δυνατόν απαλλαγμένη από κρίσεις. Κανένα από τα στοιχεία της οικονομικής δημοκρατίας δεν είναι αυτοσκοπός. Η αξία και η σημασία της προσδιορίζονται αποκλειστικά και μόνο σύμφωνα με τις θεμελιώδεις αρχές και τους στόχους μιας κοινωνικής (Σημ.τ.Μετ.: με την έννοια του κράτους πρόνοιας) και δημοκρατικής τάξης πραγμάτων στην οικονομία και την κοινωνία.

Θέλουμε να συμμετέχουν όλοι στο λέγειν και το έχειν. Αυτό σημαίνει συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων των εργαζομένων και των εργατικών τους συνδικάτων σε όλα τα επίπεδα και συμμετοχή όλων στα παραγωγικά μέσα.

Δημοκρατική παγκοινωνική διοίκηση

Θέλουμε ανάπτυξη της οικονομίας μας προσανατολισμένη σε ποιοτικά κριτήρια. Αυτή πρέπει κυρίως να υπηρετεί την πλήρη απασχόληση, τη διατήρηση των οικο-

λογικών κύκλων και έτσι της ποιότητας της ζωής. Η προς τούτο απαραίτητη παγκοινωνική διοίκηση πρέπει να καθοριστεί και επιβληθεί πολιτικά.

Απ' αυτό προκύπτουν καθήκοντα για την πολιτική, το κράτος και την οικονομία. Εδώ το θέμα δεν είναι, αν το κράτος παρεμβαίνει στην οικονομία, αλλά μόνο, με ποιούς στόχους και μέσα το κάνει.

Πρέπει να σχεδιάσει προνοητικά τους χειρισμούς του, να θέσει σε κίνηση επιθυμητές εξελίξεις, να αποτρέψει διαγνωσμένες εσφαλμένες εξελίξεις και να κρατά διαρκώς ανοικτά σε διορθώσεις τα προγράμματά του. Πρέπει να επιβάλει τη θέληση της πλειοψηφίας, που προκύπτει από τη συζήτηση των πολιτών του.

Το κράτος θέτει το θεσμικό πλαίσιο για την οικονομική ανάπτυξη. Πρέπει να μεριμνά, ώστε το κοινωνικό και οικολογικό κόστος που βαρύνουν το κοινό να συμπεριλαμβάνονται εφ' όσον είναι δυνατόν ήδη στις αποφάσεις και στην κοστολόγηση των επιχειρήσεων.

Το κράτος - ομοσπονδία, κρατίδια, τοπική αυτοδιοίκηση και Ευρωπαϊκές Κοινότητες - προγραμματίζει τους οικονομικούς χειρισμούς του. Αυτό οδηγεί σε ετήσιους προϋπολογισμούς, μεσοπρόθεσμο χρηματοοικονομικό σχεδιασμό, ιδιαίτερα προγράμματα κατά τομείς, προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης και καταλόγους μέτρων. Όπου αυτό είναι σκόπιμο και δυνατό, πρέπει αυτά τα προγράμματα να συνενώνονται και να συνδυάζονται σε γενικότερα αναπτυξιακά προγράμματα. Αυτές οι νομικές θεσμικές προϋποθέσεις και σχεδιάσεις είναι δεδομένα που εισέρχονται στις αυτόνομες αποφάσεις των επιχειρήσεων.

Για τη δημοκρατική διοίκηση καθώς και για το σχεδιαστικό συντονισμό χρειάζονται βελτιωμένα πληροφοριακά και συντονιστικά όργανα:

Πρέπει να επεκταθούν και τελειοποιηθούν η διαρθρωτική πληροφοριοδότηση και πρόβλεψη.

Οι διαρθρωτικά καθοριστικές μεγάλες επιχειρήσεις πρέπει να ενημερώνουν εγκαίρως και τακτικά το κράτος και την τοπική αυτοδιοίκηση για προγράμματα σχετικά με την οικονομική πολιτική και για προγραμματισμένες εγκαταστάσεις.

Οικονομικές και κοινωνικές επιτροπές πρέπει να έχουν δικαιώματα πληροφόρησης, παροχής συμβουλών και ανάπτυξης πρωτοβουλιών απέναντι στα κοινοβούλια, τις κυβερνήσεις και τις διοικήσεις στην τοπική αυτοδιοίκηση, τα κρατίδια και την ομοσπονδία. Στις επιτροπές πρέπει να συμμετέχουν εκτός από τα εργατικά συνδικάτα και τους εκπροσώπους των εργοδοτών μεταξύ άλλων και εκπρόσωποι των καταναλωτικών και περιβαλλοντικών συνδέσμων. Τέτοιες επιτροπές μπορούν να συμβάλουν στη διευκρίνιση του γενικού συμφέροντος, στη διαμόρφωση πολιτικού θεσμικού πλαισίου και συντονισμού μεταξύ των προγραμμάτων των επιχειρήσεων, του κράτους και των περιφερειών προσγειωμένα και ελαστικά.

Αγορά και κατεύθυνση

Μέσα στο δημοκρατικά τεθέν θεσμικό πλαίσιο είναι εντελώς απαραίτητα η αγορά και ο ανταγωνισμός. Μέσα από την αγορά συντονίζεται αποτελεσματικά η απέραντη ποικιλία οικονομικών αποφάσεων.

Οι δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις στη γεωργία, στη βιομηχανία, στη βιοτεχνία, στο εμπόριο και στην παροχή υπηρεσιών είναι θεμέλιο της οικονομικής ζωής μας.

Η οικονομική δημοκρατία χρειάζεται επιχειρηματική πρωτοβουλία και απόδοση, τις αναγνωρίζουμε και τις προωθούμε. Πρέπει να δοκιμαστεί με επιτυχία και στην κοινωνική και οικολογική της υπευθυνότητα.

Ο οικονομικός συναγωνισμός είναι προς όφελος των καταναλωτών και της ελεύθερης επιλογής κατανάλωσής τους. Η α-

γορά είναι όργανο εξισορρόπησης μεταξύ προσφοράς και ζήτησης. Επίσης είναι, ενσωματωμένη σε ένα ανάλογο θεσμικό πλαίσιο, και ένα αποδοτικό όργανο ελέγχου της προσφοράς και της ζήτησης. Μπορεί να παράσχει πληροφορίες για πιθανές οικονομικές και διαρθρωτικές εξελίξεις. Η αγορά όμως ούτε πλήρη απασχόληση μπορεί να αποκαταστήσει, ούτε να επιφέρει δίκαιη κατανομή (εισοδήματος) ή να προστατεύσει το περιβάλλον.

Ανταγωνισμός όσο είναι δυνατόν - Προγραμματισμός όσο χρειάζεται!

Οι δυνατότητες επίδρασης της αγοράς καταργούνται από την υπερβολική συγκέντρωση. Η συγκέντρωση μπορεί να καταστήσει τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις μη ανταγωνιστικές και να περικόψει τη δραστηριότητα των δημοκρατικά νομιμοποιημένων ελεγκτικών οργάνων του κράτους. Γι' αυτό υποστηρίζουμε την επιχειρηματική πολλαπλότητα και ενισχύουμε ιδιαίτερα τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Είναι ικανές για καινοτομίες και σε θέση να προσαρμοστούν ελαστικά στις πολλαπλές ανάγκες της αγοράς. Έχουν ιδιαίτερη σημασία και για την καταπολέμηση των περιφερειακών διαρθρωτικών αδυναμιών. Θέλουμε να τις ενισχύσουμε. Προάγουμε τις ιδρύσεις επιχειρήσεων που καλύπτουν υπαρξιακές ανάγκες.

Η οικονομία μας είναι αδύνατον να τα καταφέρει χωρίς μεγάλες επιχειρήσεις. Ισχυρό τους σημείο είναι η ικανότητά τους για μακροπρόθεσμη έρευνα και ανάπτυξη, για ορθολογική παραγωγή. Ο κίνδυνός τους έγκειται στην τάση τους με την ανάπτυξη δεσπόζουσας θέσης στην αγορά να καθιστούν εξαρτημένες τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, να αποδμεύονται από τα πολιτικά θεσμικά πλαίσια ή ακόμη και να καθορίζουν αυτές οι ίδιες τα χαρακτηριστικά τους.

Καθώς ο ανταγωνισμός μπορεί να ελέγξει την αγοραία δύναμη, θέλουμε να καταστήσουμε αυστηρότερη την αντιμονοπωλιακή νομοθεσία. Η κυριαρχία του κε-

φαλαίου πρέπει να περιορισθεί από ισχυρά εργατικά συνδικάτα. Στη μετατροπή οικονομικής σε πολιτική ισχύ πρέπει να αντισταχθεί η μέγιστη δυνατή δημοσιότητα. Αυτή είναι ένα από τα θεμέλια του κοινωνικού ελέγχου.

Για να συγκρατήσουμε την επιρροή των τραπεζών και των ασφαλιστικών εταιρειών στις θεμελιώδεις αποφάσεις της οικονομίας, θέλουμε να περιορίσουμε τη δύναμή τους με την αποσύνδεση των κεφαλαιακών αλληλεξαρτήσεων. Θέλουμε επίσης να περιορίσουμε την κάλυψη των θέσεων στα διοικητικά συμβούλια από τις τράπεζες και την άσκηση της ψήφου από τις αποτεθειμένες μετοχές.

Όχι μόνο η αγορά αλλά και το κράτος μπορεί να αποτύχει. Πρέπει να αντιμετωπίσουμε και τους δυο κινδύνους.

Επιδιώκουμε μια αναμόρφωση του δημόσιου τομέα και της κοινωνικοποιημένης οικονομίας με τις διάφορες μορφές της. Δημόσιες και κοινωνικοποιημένες επιχειρήσεις είναι εντελώς απαραίτητες εκεί, όπου το επιτάσσουν οι αρχές της αντίρροπτης δύναμης ή της κοινωνικοποιημένης οικονομίας, όπου λείπει η ιδιωτική πρωτοβουλία ή υπάρχουν υπερβολικοί κίνδυνοι, ενώ υφίσταται αναγνωρισμένη ανάγκη. Μη όντας δεσμευμένες από την αποκλειστική επιδίωξη του κέρδους, συχνά μπορούν να καλύψουν με τον καλύτερο τρόπο τις κοινωνικά αναγνωρισμένες ανάγκες. Δεν επιτρέπεται όμως να περιορίζονται σε ζημιολύστες επιχειρήσεις και τομείς.

Αισθανόμαστε να μας συνδέουν ιδιαίτεροι δεσμοί με τη συνεταιριστική ιδέα, η οποία συνδυάζει την αλληλέγγυα αυτοβοήθεια με τη δημοκρατική αυτοδιοίκηση. Για να διευκολύνουμε την ίδρυση νέων συνεταιρισμών θέλουμε να βελτιώσουμε το οικονομικό και νομικό θεσμικό πλαίσιο.

Όπου με άλλα μέσα δεν εξασφαλίζεται μια κοινωνικά ανεκτή τάξη πραγμάτων των οικονομικών συνθηκών και η επικρά-

τηση των ποιοτικών κριτηρίων οικονομικής ανάπτυξης, είναι σκόπιμη και αναγκαία η κοινοκτημοσύνη. Η κοινοκτημοσύνη στην δική μας οικονομική και κοινωνική τάξη πραγμάτων δεν έχει αυτοδικαίο δικαίωμα ύπαρξης και πρέπει να ανταποκρίνεται στα κριτήριά της. Η κοινωνικοποίηση πρέπει να είναι ταυτόχρονα τόσο δημοκρατικό στοιχείο όσο και όργανο οικονομικής πολιτικής.

Συμμετοχή των εργαζομένων στη λήψη αποφάσεων

Η οικονομική δημοκρατία απαιτεί ισότιμη συμμετοχή και τεκμηριωμένη σύμπραξη των εργαζομένων και των εργατικών τους συνδικάτων κατά τη λήψη οικονομικών και κοινωνικών αποφάσεων

στον τόπο εργασίας κατά τη διεκπεραίωση της εργασίας, κατά τη σύλληψη των ιδεών, τον σχεδιασμό και την εισαγωγή νέων τεχνικών ή νέων μορφών οργάνωσης,

στο εργοστάσιο, όταν πρόκειται να ληφθούν αποφάσεις για τις εργασιακές συνθήκες, την εργασιακή οργάνωση, την προστασία της εργασίας και της υγείας, τα προσόντα και τη μετεκπαίδευση, για την εφαρμογή νέων τεχνικών, αλλά και για προϊόντα και παραγωγές,

σε όλες τις μεγάλες επιχειρήσεις και τα συγκροτήματα με ισότιμη εκπροσώπηση της εργασίας και του κεφαλαίου και με τεκμηριωμένη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων στα εποπτικά συμβούλια,

σε ευρύτερα πλαίσια απ'αυτά του εργοστασίου σε οικονομικές και κοινωνικές επιτροπές, στις οποίες πρέπει να εκπροσωπηθούν τα συμφέροντα των γυναικών και ανδρών εργαζομένων και ό,τι αφορά το περιβάλλον και τους καταναλωτές,

με πανευρωπαϊκή συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και διεθνείς ρυθμίσεις για τη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων σε πολυεθνικές εταιρείες.

Η οικονομική δημοκρατία μπορεί ν'ανθίσει μόνο πάνω στη βάση ενός αντιμονο-

πωλιακού δικαίου που να λειτουργεί, μιας αποσύνδεσης τραπεζών και μεγάλων επιχειρήσεων και μιας αναμόρφωσης των καταστατικών των επιχειρήσεων για ενίσχυση των δικαιωμάτων ελέγχου και αποφάσεων των οργάνων όπου συμμετέχουν οι εργαζόμενοι στη λήψη των αποφάσεων. Η μετεξέλιξη των δικαιωμάτων των οργάνων εποπτείας και αποφάσεων πρέπει διατηρώντας την ισότιμη εκπροσώπηση των κεφαλαιούχων και των εργαζομένων να επιτρέψει για πρώτη φορά την εκπροσώπηση κοινωνικών συμφερόντων.

Για την οικονομική δημοκρατία είναι εντελώς απαραίτητη προϋπόθεση η αυτονομία στις διαπραγματεύσεις για την κατάρτιση συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Η ισορροπία μεταξύ των συμβαλλομένων στις συλλογικές συμβάσεις απαιτεί ν'απαγορευθεί με νόμο η ανταπεργία (lock-out).

Συμμετοχή των εργαζομένων στα παραγωγικά μέσα

Στοιχείο της οικονομικής δημοκρατίας μπορεί να είναι και η συμμετοχή των ανδρών και γυναικών εργαζομένων στα παραγωγικά μέσα. Έτσι οι εργαζόμενοι μετέχουν στα κέρδη και την αύξηση του κεφαλαίου στην οποία έχουν συμβάλει κι'αυτοί, χωρίς να μειώνονται τα κονδύλια για τις αναγκαίες επενδύσεις. Αυξάνεται έτσι το ποσοστό κατά το οποίο οι εργαζόμενοι και οι εκπροσωπήσεις τους έχουν στη διάθεσή τους τα ίδια τους τα παραγωγικά μέσα.

Θέλουμε να ετοιμάσουμε το θεσμικό πλαίσιο, με το οποίο οι συμβαλλόμενοι στις συλλογικές συμβάσεις να μπορούν να συμφωνήσουν για υπερεργασιακά ταμεία συμμετοχής των εργαζομένων στα παραγωγικά μέσα.

Δίκαιο του εδάφους

Το έδαφος και το υπέδαφος είναι μέρος της φύσης και σημαντικό θεμέλιο της ζωής μας. Ικανοποιούν στοιχειώδεις αν-

θρώπινες ανάγκες όπως η διατροφή, η αναψυχή και η κατοικία. Το έδαφος και το υπέδαφος είναι μη ανανεώσιμα και μη πολλαπλασιάσιμα. Αυτό τα έκανε αντικείμενο περιουσιακής τοποθέτησης και κερδοσκοπίας.

Εμείς θέλουμε ένα δίκαιο του εδάφους με το οποίο στην τοπική και περιφερειακή χωροταξία να μπορούν να επιβληθούν οικολογικοί και κοινωνικοί στόχοι. Αυτό ισχύει κυρίως για την κατασκευή κατοικιών και τη διαμόρφωση του οικιστικού περιβάλλοντος. Προς τούτο χρειαζόμαστε:

απλούστερο δίκαιο απαλλοτρίωσης και αποζημίωσης,

προνομιακό δικαίωμα αγοράς από τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης που να περιορίζει τις τιμές

αντισταθμιστική εισφορά για την αξία προγραμματισμού

φόρο υπεραξίας εδάφους

προβάδισμα του εμπράγματος δικαίωματος συνιστάμενου στην οικοδόμηση ή διατήρηση κτίσματος πάνω σε κάποιο ακίνητο κατά τη διάθεση του ακινήτου.

Συμμετοχή των καταναλωτών

Η οικονομική δημοκρατία πρέπει να επιβάλει και τα δικαιώματα των καταναλωτών:

προστασία της υγείας,

προστασία από οικονομική ζημιά,

δικαίωμα επανόρθωσης,

δικαίωμα πληροφόρησης,

δικαίωμα εκπροσώπησης,

δικαίωμα σ'ένα υγιές περιβάλλον.

Δημοσιονομία

Σπουδαίο όργανο διοίκησης της οικονομίας είναι η δημοσιονομία. Φόροι και κρατήσεις, προϋπολογισμοί και οικονομικά κίνητρα, κρατικές παραγγελίες και επεν-

δύσεις, πολιτική χρήματος και πίστη πρέπει να αλληλορρυθμίζονται έτσι ώστε να υπηρετούν πολιτικούς στόχους.

Μόνο οι πλούσιοι μπορούν να ανεχθούν φτωχό το κράτος. Αυξανόμενα και νέα κρατικά καθήκοντα προς το συμφέρον όλων μάλλον δεν αφήνουν περιθώριο για ελάττωση των συνολικών φορολογικών βαρών, ακόμη και με αυστηρότατη οικονομικότητα και φειδωλή διαχείριση. Θέλουμε να καταργήσουμε δαπάνες που δεν στηρίζονται πλέον σε τεκμηριωμένες ανάγκες.

Οι δημόσιες επιχορηγήσεις επιτρέπεται να παρέχονται μόνο με την επιβολή συγκεκριμένων όρων και σχετικό αποτελεσματικό έλεγχο για την επιτυχία τους.

Οι δημόσιες επενδύσεις πρέπει να βελτιώνουν την υποδομή μας, να ξεκινούν την οικολογική ανανέωση, να δημιουργούν θέσεις εργασίας και να φροντίζουν για περισσότερη ποιότητα ζωής σε όλες τις περιφέρειες. Πέρα απ' αυτό πρέπει να προσφέρονται περισσότερες δημόσιες υπηρεσίες. Η δημοσιονομική πολιτική πρέπει να σταθεί αντάξια της ευθύνης της για απασχόληση. Σ' εποχές ύφεσης της οικονομικής δραστηριότητας δεν επιτρέπεται να μειώνονται οι δαπάνες. Η συνέχεια των δαπανών πρέπει να σταθεροποιήσει την οικονομική ανάπτυξη, ακόμη κι' αν αυτό απαιτεί την ανάληψη πιστώσεων. Καταργούνται επιχορηγήσεις, που δεν δικαιολογούνται από το συμφέρον ολόκληρης της κοινωνίας.

Δημόσια προγράμματα για σημαντικούς αναπτυξιακούς τομείς που χρηματοδοτούνται αποκλειστικά ή κυρίως από πιστώσεις, μπορούν βραχυπρόθεσμα να μειώσουν τον αντίκτυπο συγκυριακών υφέσεων, να δώσουν ώθηση για οικολογική ανανέωση και να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας. Σκέψη για ευρέα και μακροπρόθεσμα προγράμματα απασχόλησης και ταμεία επενδύσεων μπορεί να γίνει μόνο για ακριβώς καθορισμένους οικολογικούς ή κοινωνικούς στόχους με διαρθρωτική σημασία και πρέπει κατά κύ-

ριο λόγο να χρηματοδοτούνται με επιβάρυνση των μη επενδεδυμένων κερδών ή των υψηλότερων εισοδημάτων. Νομικές ρυθμίσεις προς τούτο πρόκειται μαζί με τη αναμόρφωση του φορολογικού δικαίου να προωθήσουν τη σωστή επενδυτική χρήση των κερδών και να παρεμποδίσουν την κερδοσκοπική χρήση.

Το φορολογικό δίκαιο χρειάζεται ριζική αναμόρφωση. Για να κατανεμηθούν δικαιότερα τα εισοδήματα, θέλουμε να χορηγήσουμε φοροαπαλλαγή στο ελάχιστο εισόδημα συντήρησης, να ανακουφίσουμε τα μικρομεσαία εισοδήματα, να αντικαταστήσουμε τις φοροαπαλλαγές τέκνων με επιδόματα τέκνων, να καταργήσουμε τις αδικαιολόγητες φοροαπαλλαγές, να ευνοήσουμε σαφώς τα κέρδη που επανεπενδύονται έναντι των κερδών που διανέμονται, να μην θέσουμε σε καλύτερη μοίρα από φορολογικής άποψης τα έσοδα από χρηματικές επενδύσεις απ' ό,τι τα έσοδα από εργασία.

Επί πλέον το φορολογικό δίκαιο πρέπει να είναι όργανο οικολογικής ανανέωσης. Θέλουμε να φορολογήσουμε βαρύτερα τα προϊόντα που επιβαρύνουν το περιβάλλον, προ πάντων να επεκτείνουμε και να αυξήσουμε βαθμιαία τους φόρους ενέργειας, σ' αντάλλαγμα γι' αυτό θα ανακουφίσουμε τα εργατικά εισοδήματα.

5. Δημοκρατία στο κράτος και στην κοινωνία

Η δημοκρατία σαν μορφή ζωής

Παλεύουμε για τη δημοκρατία. Πρέπει να γίνει γενική μορφή της ζωής, γιατί μόνο αυτή εκφράζει το σεβασμό στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου και την αυτοϋπευθυνότητά του.

Η δημοκρατία είναι η μορφή ζωής της ελευθερίας. Η ελευθερία έχει υπόσταση μόνο εκεί που οι άνθρωποι είναι πρόθυμοι και ικανοί να αναλάβουν ευθύνες. Κανείς δεν επιτρέπεται να αποκλείεται στο

κράτος και την κοινωνία από τη συμμετοχή στη δημοκρατία ή να κρατιέται μακριά της με κοινωνικά στεγανά.

Η δημοκρατία αντλεί τη ζωτικότητα της από την κοινωνία και την πολιτική της κουλτούρα. Απειλείται από τη συγκέντρωση δύναμης στην οικονομία ή στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και από τη συσσώρευση κυριαρχικής γνώσης στον ιδιωτικό ή τον κρατικό τομέα.

Το δημοκρατικό κράτος

Το δημοκρατικό κράτος στηρίζεται στα ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις όλων των πολιτισμών και πολιτών του. Δεδομένα του είναι τα θεμελιώδη δικαιώματα σαν δικαιώματα στην ελευθερία και την συμμετοχή και το θεμελιώνουν σαν δεσμευόμενη από αρχές, τάξη πραγμάτων της κοινωνικής ομάδας. Εγγύηση και προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αποτροπή των κινδύνων είναι τα πρωταρχικά καθήκοντα του δημοκρατικού κράτους.

Το κράτος πρέπει να υλοποιεί τη δημοκρατία και την κοινωνική δικαιοσύνη στην κοινωνία και την οικονομία και να εγγυάται την απαραίτητη προς τούτο δημοσιότητα των διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Δεν μπορεί όμως να λύσει όλα τα κοινωνικά προβλήματα. Οποιος υπερφορτώνει το κράτος, προκαλεί το θέρημα της γραφειοκρατίας, με πτώση της αποδοτικότητας, απώλεια ελέγχου και αδυναμία κάλυψης των υπέρμεπτων οικονομικών αναγκών. Είμαστε κατά της κρατικοποίησης της κοινωνίας.

Το κράτος πρέπει να αναλαμβάνει καθήκοντα εκεί, όπου άτομα ή ομάδες δεν αναλαμβάνουν από μόνες τους τις κοινωνικά απαιτούμενες υποχρεώσεις ή υπηρεσίες, που είναι αναγκαίες για το κοινό καλό, και δεν μπορούν να παρασχεθούν αλλιώς. Η αρχή της επικουρικότητας, του προβαδίσματος της μικρότερης μονάδας προ της μεγαλύτερης, μπορεί, εκεί που δεν υπερεπεκτείνεται, να περιο-

ρίσει την εξουσία και να παρακινήσει προς συμμετοχή.

Δίκαιο και πολιτική

Το κράτος δικαίου συνδέει κάθε άσκηση εξουσίας στο δίκαιο και το νόμο. Η δέσμευση στο δημοκρατικό σύνταγμα, στη διάκριση των εξουσιών και στον αμοιβαίο έλεγχο της εξουσίας νομιμοποιεί και την κρατική εξουσιοδότηση και καθήκον για επιβολή της έννομης τάξης και για το μονοπώλιο ασκήσεως βίας. Ζημιά υφίσταται το κράτος δικαίου όχι μόνο από τις νομικές παραβάσεις μεμονωμένων πολιτών, αλλά και από την κρατική κατάχρηση εξουσίας.

Σύγχρονες τεχνολογίες της πληροφορικής μεταθέτουν το κέντρο βάρους περαιτέρω προς όφελος γραφειοκρατικών μηχανισμών. Άρα ο εκδημοκρατισμός δεν είναι δυνατός χωρίς εξασφάλιση και επέκταση και τελειοποίηση του κράτους δικαίου.

Πρεσβεύουμε υπακοή στους νόμους ακόμη κι εκεί, όπου απορρίπτουμε ένα νόμο. Για να επιβάλουμε νομικές αλλαγές, παλεύουμε για πλειοψηφίες στα κοινοβούλια. Στην έννομη τάξη ανήκουν όμως και οι αρχές της στάθμισης των οφελών και της σχετικότητας. Για την επικράτηση και την προστασία δικαίου ανώτερης στάθμης πρέπει κατά τη διαδικασία της υπεύθυνης στάθμισης οφελών να παραγκωνισθεί υποδεέστερο δίκαιο. Σ' αυτό το μέτρο, δεν προσκρούει κάθε νομική παράβαση κατά των αρχών της έννομης τάξης, παρά μπορεί να νομιμοποιείται ακριβώς με την ενέργεια υπέρ του δικαίου ανώτερης στάθμης.

Δημοκρατία και δημοσιότητα

Η δημοκρατία ζει από την αρχή της δημοσιότητας. Το κράτος και η διοίκηση, όχι οι πολίτες πρέπει να είναι κρυστάλλινοι. Οι πολίτες πρέπει να ελέγχουν το κράτος, όχι το κράτος τους πολίτες.

Όλοι πρέπει να έχουν το δικαίωμα πρό-

σβασης σε πληροφορίες. Για διαδικασίες που αφορούν το κοινό ή αυτούς τους ίδιους, οι πολίτισσες και οι πολίτες πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να ενημερώνονται και να μορφώνουν γνώμη. Μόνο τότε μπορούν αυτοί να ελέγξουν την κρατική εξουσία, που ασκείται στο όνομά τους. Γι' αυτό πρέπει να θεσπισθεί νομικό δικαίωμα λήψης γνώσης εγγράφων και πρόσβασης σε δημόσιες τράπεζες δεδομένων, εφ' όσον δεν θίγονται τα συμφέροντα της προστασίας των πληροφοριών και βάσιμα συμφέροντα μυστικότητας.

Η αυτοδιάθεση καθενός στα στοιχεία αυτού του ίδιου είναι θεμελιώδες δικαίωμα. Γι' αυτό πρέπει οι συλλογές στοιχείων να τεθούν κάτω από κοινωνικό έλεγχο, να βελτιώνεται συνεχώς στις δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες η προστασία στοιχείων που αφορούν το άτομο. Οι συλλογές στοιχείων και η δικτύωσή τους πρέπει να περιοριστούν στο άκρως απαραίτητο.

Η ελευθερία του τύπου και της ραδιοτηλεόρασης χρειάζεται και εσωτερική ελευθερία του τύπου. Θα εξασφαλίσουμε το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης γνώμης, της διαδήλωσης, του συνεταιρίζεσθαι και της συγκέντρωσης.

Αρθρωτή συγκρότηση του κράτους

Η καθημερινή ζωή και συμβίωση και η ταύτιση των πολιτισμών και πολιτών με το κοινωνικό σύνολο καθορίζονται ουσιαστικά από τις ενέργειες της τοπικής αυτοδιοίκησης. Γι' αυτό θέλουμε να ενισχύσουμε και επεκτείνουμε την εγγυημένη από το σύνταγμα τοπική αυτοδιοίκηση. Μια ισχυρή τοπική αυτοδιοίκηση χρειάζεται μοντέρνα διοίκηση κάτω από πολιτική ηγεσία και έλεγχο. Το μερίδιο του δημόσιου τομέα στο εθνικό προϊόν πρέπει να προσδιορίζεται ανάλογα με τα καθήκοντα που του ανατίθενται. Η ανάπτυξη των δημοσίων εσόδων πρέπει να ακολουθεί την ανάπτυξη των καθηκόντων - και στην κατανομή τους στα περιφερειακά όργανα. Γι' αυτό απορρίπτουμε

την ανάθεση καθηκόντων στην τοπική αυτοδιοίκηση χωρίς σχετικές χρηματοδοτικές ρυθμίσεις. Η οικονομική αποδοτικότητα των δήμων και κοινοτήτων πρέπει να βελτιωθεί. Πρέπει να μπορούν αυτόνομα να αποφασίσουν για τα έσοδα του προϋπολογισμού τους. Καμιά αντισταθμιστική παροχή δεν μπορεί να αναπληρώσει τους αυτοτελείς δημοτικούς φόρους. Το προβλεπόμενο από το σύνταγμα περιθώριο χειρισμών της τοπικής αυτοδιοίκησης πρέπει να διευρυνθεί. Στην περίπτωση αποφάσεων που αφορούν τους δήμους και τις κοινότητες, πρέπει να τους εξασφαλισθούν νομικά δυνατότητες συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων.

Ο φεντεραλισμός απέδειξε την αξία του. Θέτει όρια στην κρατική εξουσία, προάγει το πλησίασμα στον πολίτη και την περιφερειακή ποικιλία. Πρέπει να εξακολουθήσει να εξασφαλίζεται η συνταγματική και οικονομική ελευθερία ενεργειών της ομοσπονδίας, των κρατιδίων και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ο φεντεραλισμός πρέπει να αποτελέσει πρότυπο και για τη διαμόρφωση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Με την υπεράνω συνόρων συνεργασία μεταξύ περιοχών διαφόρων εθνικών κρατών μπορούν γόνιμες παραδόσεις να αποδώσουν καρπούς για φερέλπιδες ενέργειες.

Θέλουμε να μετεξελίξουμε την Ευρωπαϊκή Κοινότητα σε Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης. Με τη μεταβίβαση των κυριαρχικών δικαιωμάτων στην ΕΟΚ σύμφωνα με το άρθρο 24 του συντάγματος έχει ήδη συμπληρωθεί η συντηρημένη συγκρότηση του κράτους. Οι πολίτισσες και οι πολίτες της Κοινότητας πρέπει να μπορούν να συμπράττουν στις αποφάσεις της. Από Οικονομική Κοινότητα πρέπει να γίνει Ευρώπη των Πολιτών, στην οποία η υπηκοότητα να παίζει πλέον δευτερεύοντα ρόλο. Στόχος μας είναι ένας καταστατικός χάρτης για την Κοινότητα, που να συνδυάζει την δημοκρατία με τις θεμελιώδεις αρχές του κράτους δικαίου και κράτους προνοίας.

Κοινοβουλευτική δημοκρατία και αρχή της πλειοψηφίας

Ασπαζόμαστε την κοινοβουλευτική δημοκρατία. Σ' αυτήν οι ελεύθερες εκλογές παρέχουν ελεγχόμενη πολιτική εξουσία επί προθεσμία.

Η εξουσία της πλειοψηφίας χρειάζεται αυτοσυγκράτηση. Οι πλειοψηφίες πρέπει να ανέχονται το διαρκή διάλογο με τους κριτικούς τους, και εκτός κοινοβουλίου. Καθώς και οι πλειοψηφίες μπορεί να σφάλουν, πρέπει οι αποφάσεις της πλειοψηφίας να μπορούν να ανακληθούν, προ πάντων εκεί, όπου θίγονται τα φυσικά θεμέλια της ζωής και διακυβεύεται το συμφέρον των επερχομένων γενεών. Αυτές πρέπει να έχουν οι ίδιες τη δυνατότητα να αποφασίσουν για τις βιοτικές τους συνθήκες.

Η κοινοβουλευτική δημοκρατία δεν ελαττώνει ούτε αναπληρώνει την ευθύνη των πολιτισμών και πολιτών. Γι' αυτό θέλουμε να διευρύνουμε τη συμμετοχή των πολιτών και να διαμορφώσουμε αποτελεσματικότερα το δίκαιο προσφυγής. Εντός ορίων θεσπιστέων με νόμο, πρέπει λαϊκά αιτήματα και λαϊκές αποφάσεις στην τοπική αυτοδιοίκηση, τα κρατίδια και την ομοσπονδία να συμπληρώνουν τις κοινοβουλευτικές αποφάσεις. Οι συνηγορικά κατοχυρωμένοι περιορισμοί της εξουσίας της πλειοψηφίας ισχύουν και για την άμεση συμμετοχή των πολιτών.

Πρέπει να ενισχυθεί ο ρόλος των κοινοβουλίων και των βουλευτών στην πολιτική διαδικασία μόρφωσης βούλησης. Γι' αυτό οι βουλευτές πρέπει να ανεξαρτητοποιηθούν από πληροφορίες από την κυβέρνηση. Πρέπει να αποκαλύψουν τους οικονομικούς δεσμούς τους. Γυναίκες και άνδρες πρέπει να εκπροσωπούνται στα κοινοβούλια ανάλογα με το ποσοστό τους στον πληθυσμό.

Η κοινοβουλευτική δημοκρατία είναι αδιανόητη χωρίς κόμματα, που καθιστούν συνεχώς δυνατή τη δημοκρατική διαμόρ-

φωση βούλησης. Για να υλοποιηθεί η αποτελεσματική πολιτική συμμετοχή των πολιτισμών και πολιτών χρειάζεται εσωκομματική δημοκρατία και διαφάνεια των εσωκομματικών διαδικασιών διαμόρφωσης βούλησης. Η κομματική διαμόρφωση βούλησης, η κομματική συμπεριφορά και η κομματική οργάνωση πρέπει να αντιστοιχούν στους ριζικούς αναμορφωτικούς στόχους μας και να ανταποκρίνονται στα νέα κοινωνικά αιτήματα για περισσότερη συμμετοχή του πληθυσμού στις αποφάσεις.

Η δημοκρατική διαδικασία διαμόρφωσης βούλησης ζωογονείται από τις πρωτοβουλίες πολιτών και τα κοινωνικά κινήματα, στα οποία κατασταλάζει μια διαφορετική συνείδηση. Ακόμη κι αν συχνά εκπροσωπούν μόνο μερικά συμφέροντα, επιβάλλουν τη συζήτηση σπουδαίων θεμάτων, ζωογονούν τη δημοκρατία μας με νέες μορφές πολιτικής διαμόρφωσης βούλησης και πλουτίζουν την πολιτική μας κουλτούρα. Μπορούν και πρέπει να αποτελούν συνεχή πρόκληση για τα κόμματα, δεν μπορούν όμως να τα αναπληρώσουν.

Οι σύνδεσμοι είναι θεμιτή έκφραση των κοινωνικών συμφερόντων. Οπου προσανατολίζονται στο δημόσιο συμφέρον, επιζητούμε να συνεργαστούμε μαζί τους. Όπου θέλουν αδυσώπητα να επιβάλουν μερικά συμφέροντα, αντιτιθέμεθα σ' αυτούς.

Συνδικάτα

Χωρίς ελεύθερα εργατικά συνδικάτα δεν υπάρχει δημοκρατία. Μαζί τους μας συνδέουν κοινή ιστορία και κοινοί στόχοι. Αυτά τα ίδια καθορίζουν τα καθήκοντά τους. Η ελεύθερη δραστηριότητά τους είναι για μας απαραίτητη. Οπουδήποτε θίγονται τα συμφέροντα των εργαζομένων, πρέπει τα εργατικά συνδικάτα να συμπράττουν στα κοινωνικά και πολιτικά καθήκοντα. Σεβόμαστε την ανεξαρτησία τους από τα πολιτικά κόμματα.

Υποστηρίζουμε τα συνδικαλιστικά αιτή-

ματα για δίκαιο μερίδιο των εργαζομένων στο προϊόν της εργασίας τους, για συμμετοχή στη λήψη των οικονομικών αποφάσεων και για ενεργητική συμμετοχή στην κοινωνική ζωή. Υπολογίζουμε στη συνδρομή τους για τον εκδημοκρατισμό της οικονομίας και της κοινωνίας.

Το ενιαίο εργατικό συνδικάτο, βγαλμένο από πικρή πείρα, το εγκρίνουμε και το υπερασπιζόμαστε σαν ένα από τα σπουδαιότερα επιτεύγματα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

Η αυτονομία στις διαπραγματεύσεις για συλλογικές συμβάσεις είναι κεντρικό συστατικό της δημοκρατίας. Θα την υπερασπίσουμε ενάντια σε κάθε επίθεση. Συλλογικές συμβάσεις που να εξασφαλίζουν και ενισχύουν τη νομική θέση των μεμονωμένων εργαζομένων, απαιτούν δυνατό εργατικά συνδικάτα ικανά για απεργία. Η οργανωτική ελευθερία και το δικαίωμα στην απεργία είναι εντελώς απαραίτητα.

Γίνεται έκκληση στους σοσιαλδημοκράτες εργαζομένους στα εργοστάσια και τις διοικητικές υπηρεσίες να συμμετάσχουν δραστήρια στη συνδικαλιστική εργασία.

Εκκλησίες και θρησκευτικές κοινότητες

Το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα αναγνωρίζει την ιδιαίτερη σημασία και νομική υπόσταση που το σύνταγμα παραχωρεί στις εκκλησίες και τις θρησκευτικές κοινότητες. Στο κήρυγμα, την ποιμαντική και τη διακονία οι εκκλησίες και οι θρησκευτικές κοινότητες είναι αυτοτελείς και δεν υπόκεινται στην επιρροή του κράτους.

Υπερασπιζόμαστε την ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης, της πίστης και του κηρύγματος και χαιρετίζουμε την επίδραση των εκκλησιών και των θρησκευτικών κοινοτήτων, εκκλησιαστικών ομάδων και μεμονωμένων πιστών με κριτική, παρότρυνση και πράκτική συνεργασία στη διαμόρφωση του κοινωνικού και

πολιτικού βίου και έτσι και την υποβολή τους στην κριτική της κοινής γνώμης. Αυτό το θεωρούμε σαν σημαντική συμβολή στον κοινωνικό και πολιτικό διάλογο, στον οποίο πρέπει να αποδείξουν την αξία τους η ανεκτικότητα και ο σεβασμός αυτών που έχουν διαφορετικές πεποιθήσεις. Γι'αυτό οι σοσιαλδημοκράτες επιζητούν και από μόνοι τους τη συζήτηση και, οπουδήποτε αμφότερες οι πλευρές αντιμετωπίζουν κοινά καθήκοντα, τη συνεργασία με εκκλησίες, θρησκευτικές κοινότητες και εκκλησιαστικές ομάδες.

Όποιος δεν ασπάζεται κάποιο θρήσκειο, δεν επιτρέπεται να παραγκωνίζεται. Τα γενικά ισχύοντα δικαιώματα των εργαζομένων πρέπει να είναι εγγυημένα και στα ιδρύματα των εκκλησιών, θρησκευτικών και κοσμοθεωριακών κοινοτήτων.

Διοίκηση κοντά στον πολίτη

Χρειαζόμαστε μια αποδοτική διοίκηση κοντά στον πολίτη. Απαλλαγμένη από παραδόσεις του κράτους-δυνατότη πρέπει να παρέχει διαφάνεια και δυνατότητα ελέγχου σε όλα τα επίπεδα. Πρέπει όχι να αποθαρρύνει αλλά να ενθαρρύνει την αυτοβοήθεια, την υπευθυνότητα και τη συμμετοχή των πολιτών.

Τασσόμαστε υπέρ μιας πρώτης και ευρείας συμμετοχής των πολιτών στους προγραμματισμούς της διοίκησης. Η δικαστική νομική προστασία ενάντια στις αποφάσεις της διοίκησης πρέπει να εξασφαλιστεί και με την εισαγωγή της συλλογικής αγωγής να επεκταθεί. Όποιος αισθάνεται ότι κατατρέχεται, πρέπει να μπορεί να απευθυνθεί σε κάποιον «ομπούντμαν» (Σημ.Τ.Μετ.: λέξη σουηδικής προέλευσης που σημαίνει εντεταλμένος για την επίλυση προβλημάτων του πολίτη σε σχέση με το κράτος).

Οι νομικές σχέσεις των απασχολούμενων στο δημόσιο τομέα πρέπει να ρυθμίζονται κατά ενιαίο τρόπο. Σ'αυτό συμπεριλαμβάνεται το δικαίωμα της προσωπικής εκπροσώπησης. Αυτό πρέπει να περι-

λαμβάνει το δικαίωμα απεργίας. Απαιτήσεις πίστης στο σύνταγμα πρέπει να ερμηνεύονται από την άποψη του φιλελεύθερου πνεύματος του συντάγματος. Θέλουμε να ξεπεράσουμε το πνεύμα και την πρακτική του διατάγματος για την πάταξη της τρομοκρατίας.

Δίκαιο και δικαιοσύνη

Στο δημοκρατικό κράτος δικαίου μπορεί να υπάρξει μόνο εξουσία που νομιμοποιείται και οριοθετείται από το δίκαιο. Η απόδοση δικαιοσύνης πρέπει να υπηρετεί την ανάγκη για δικαιοσύνη. Θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε το δίκαιο για την υλοποίηση των θεμελιωδών αξιών μας, ιδίως για την προστασία των ασθενεστέρων και για τη διατήρηση των φυσικών θεμελιών της ζωής.

Τα δικαστήρια πρέπει να είναι προσιτά σε όλους το ίδιο. Θέλουμε πολίτισσες και πολίτες να μπορούν να βρουν το δίκιο τους σε εύλογο χρόνο. Οι δικαστικές αποφάσεις είναι δεσμευτικές. Όποιος πρέπει να δικάσει, πρέπει να είναι ανεξάρτητος. Πρέπει να ενισχυθούν οι δυνατότητες σύμπραξης των επίτιμων δικαστών γυναικών και ανδρών. Γυναίκες και άνδρες δικαστές των συνταγματικών δικαστηρίων της ομοσπονδίας και των κρατιδίων, των ανωτάτων ομοσπονδιακών δικαστηρίων και των ανωτάτων δικαστηρίων των κρατιδίων πρέπει να εκλέγονται μετά από δημόσιες ακροάσεις σε διαφανή διαδικασία από δημοκρατικά νομιμοποιημένα όργανα της Ομοσπονδιακής Βουλής και του Ομοσπονδιακού Συμβουλίου ή των Κρατιδιακών Βουλών με τεκμηριωμένες πλειοψηφίες.

Κατά την εκπλήρωση της αποστολής, να προστατεύει τις πολίτισσες και τους πολίτες, να διώκει τα ποινικά αδικήματα και να εξασφαλίζει το κράτος δικαίου, η αστυνομία έχει ανάγκη από βοήθεια και κριτική από τους πολίτες και τους κρατικούς θεσμούς. Οι πολιτικές διαμάχες δεν επιτρέπεται να διεξάγονται στη ράχη της.

Και το ποινικό δίκαιο και η έκτιση ποινών υπηρετούν την επιβολή της τάξης του κράτους δικαίου μας. Σκοπός τους είναι η προστασία των πολιτών και της κοινωνίας και η επανένταξη στην κοινωνία των παραβατών του νόμου, όχι η εκδίκηση. Στα θύματα εγκλημάτων πρέπει να παρασχεθεί ιδιαίτερη φροντίδα από την κοινωνία.

Η πολιτική μεταρρυθμίσεων στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας

Το σύνταγμα είναι πρόταση και καθήκον. Πάνω στα θεμέλια του εμείς, μαζί και σε συναγωνισμό με άλλα κόμματα, οικοδομήσαμε την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Αισθανόμαστε υπεύθυνοι γι'αυτήν. Ως εδώ αυτή είναι η δημοκρατία μας. Έχει πολλά ελαττώματα. Γι'αυτό θέλουμε να προσεγγίσουμε την πραγματικότητά της στο συνταγματικό πρότυπο. Σ'αυτή τη δημοκρατία εισφέρουμε το δημοκρατικό σοσιαλισμό, για να γίνει αυτή αυτό που πρέπει να γίνει σύμφωνα με το σύνταγμά της: ένα δημοκρατικό κοινωνικό κράτος. Προς τούτο χρειάζονται συνεχείς μεταρρυθμίσεις. Εμείς είμαστε το κόμμα των μεταρρυθμίσεων.

Η μεταρρυθμιστική εργασία συντελείται συχνά με μικρά βήματα. Περισσότερο από το μέγεθος των βημάτων προσέχουμε την αναγνώριση της κατεύθυνσης.

Η μεταρρυθμιστική εργασία πρέπει να ξεπεράσει την αντίσταση πανίσχυρων ειδικών συμφερόντων. Δεν είναι υπόθεση μόνο των κυβερνήσεων, των κοινοβουλίων και των κομμάτων. Σημαντικές μεταρρυθμίσεις μπορούν μόνο να πετύχουν, αν στο διάλογο των πολιτών κερδηθεί η ενεργητική υποστήριξη της πλειοψηφίας.

Πολιτική κουλτούρα

Η πολιτική είναι αδιανόητη χωρίς πάλη. Στον τρόπο με τον οποίο παλεύουμε πρέπει να διαφαίνονται οι στόχοι για τους οποίους παλεύουμε. Και στην πάλη για

την εξουσία ο σκοπός δεν αγιάζει τα μέσα.

Πάλη χωρίς βασική συναίνεση οδηγεί σε πνευματικό εμφύλιο πόλεμο. Εγκρίνουμε τη βασική συναίνεση με όλες εκείνες τις κοινωνικές δυνάμεις που ασπάζονται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τους θεμελιώδεις κανόνες του συντάγματος. Αυτή η συναίνεση πρέπει να παραμένει ορατή στις μορφές της διαμάχης.

Η πολιτική κουλτούρα χαλαρώνει χωρίς την ένταση ανάμεσα στα σχέδια για το μέλλον και την πραγματικότητα. Τα σχέδια για το μέλλον πραγματοποιούνται μόνο, όταν εκατομμύρια συνειδητοποιημένων πολιτισμών και πολιτών αναγνωρίζουν εκεί μέσα τις ελπίδες τους.

Μόνο εκεί που οι άνθρωποι μπορούν υπεύθυνα να συμβάλουν στη διαμόρφωση της πολιτικής και να την βιώσουν, όπου μπορούν να συνεισφέρουν τις απόψεις τους απρόσκοπτα στην πολιτική, απελευθερώνονται οι δυνάμεις που χρειάζεται η πολιτική κουλτούρα στην αλληλέγγυα κοινωνία. Μόνο τότε μπορεί η πολιτική να ξεφύγει από φαύλους κύκλους, μόνο τότε μπορεί να κινήσει ότι πρέπει να κινηθεί, μόνο τότε να επιβάλει ζωτικές μεταρρυθμίσεις.

ν. Ο δρόμος μας προς το μέλλον

Η ελπίδα δεν προκύπτει από το παραμέρισμα κινδύνων, αλλά από τη διαφώτιση στα πλαίσια ανοικτού διαλόγου.

Η πολιτική των μεταρρυθμίσεων ποντάει στην ελπίδα. Όπου μάλιστα το διατηρητέο μπορεί να διαφυλαχθεί μόνο με τη μεταρρύθμιση, τότε η μεταρρυθμιστική εργασία γίνεται η μονη αναληπτέα πολιτική.

Το σχέδιό μας για το μέλλον είναι μια πρόταση για μια μεταρρυθμιστική συμμαχία των παλαιών και των νέων κοινωνικών κινημάτων. Πυρήνας αυτής της συμμαχίας παραμένει η συνεργασία με τα εργατικά συνδικάτα. Πρέπει όμως να περιλάβει και όλους, όσοι από εμπειρίες στον καθημερινό τους βίο ή από την ένταξή τους σε νέα κοινωνικά κινήματα πείσθηκαν για την ανάγκη ριζικών μεταρρυθμίσεων.

Χρειαζόμαστε μια πλατιά μεταρρυθμιστική συμμαχία με όσο το δυνατόν περισσότερες ομάδες και δυνάμεις, γιατί πρέπει να υπερνικήσουμε την αντίσταση εκείνων που ονομάζουν πρόοδο κάθε τι που ωφελεί τις προσδοκίες τους για κέρδη, την οικονομική ή την πολιτική τους δύναμη. Ενάντια στην υπεροχή των λίγων βοηθάει μόνο η κοινή βούληση των πολλών και η διαφώτιση για το πώς τα ιδιαίτερα συμφέροντα βλάπτουν το κοινό καλό.

Δεν υποσχόμαστε τον επίγειο παράδεισο. Αλλά από κοινού μπορούμε να αποτρέψουμε απειλές, να μειώσουμε τους κινδύνους και να πετύχουμε μια νέα, καλύτερη τάξη πραγμάτων:

μια δημοκρατική κοινωνία των λαών, που αναλαμβάνει από κοινού ευθύνη για ένα μέλλον της γης με ευημερία,

μια ανθρωπότητα, που απελευθερώνεται από την παραφροσύνη του πολέμου

και του ανταγωνισμού των εξοπλισμών, διεκπεραιώνει τις διαμάχες χωρίς τη χρήση βίας και εισφέρει τις δυνάμεις της για διαφύλαξη της φύσης και υπερνίκηση της πείνας, μια κοινωνία, όπου τα εισοδήματα κατανέμονται δικαιότερα, οι εργαζόμενοι αυξάνουν το μερίδιό τους στο παραγωγικό κεφάλαιο και η κοινωνική ασφάλιση παραμένει αξιόπιστη,

μια οικολογικά και κοινωνικά ανανεωμένη οικονομία, που χρησιμοποιεί φειδωλά ενέργειες φιλικές στο περιβάλλον και αποδομεί το κληρονομικό βάρος της πυρηνικής εποχής,

μια κοινωνία, που με χαμηλότερα ποσοτά ανάπτυξης, λιγότερη βιοποριστική εργασία και περισσότερη ατομική εργασία πολλαπλασιάζει την ευημερία της, βελτιώνει την ποιότητα ζωής με υγιέστερο περιβάλλον, λιγότερο άγχος, ανθρωπινότερο εργασιακό περιβάλλον και περισσότερο διαθέσιμο χρόνο,

μια κοινωνία με αξιοπρεπή εργασία για όλους, που κατανέμει δίκαια μεταξύ των φύλων τη βιοποριστική εργασία και την οικιακή και οικογενειακή εργασία, προάγει τη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και την αυτοδιάθεση στην εργασία,

μια κοινωνία ισότητας και αλληλεγγύης μεταξύ γυναικών και ανδρών, νέων και γέρων, γερμανών και αλλοδαπών,

μια κοινωνία, στην οποία πολίτισσες και πολίτες, οπουδήποτε έχουν τη γνώμη ότι τους αφορά, να μπορούν ισότιμα να λάβουν και να υλοποιήσουν αποφάσεις.

Το πρόγραμμά μας μπορεί να υλοποιηθεί μόνο με κριτικό διάλογο. Καλούμε όλους, όσοι θέλουν να μας βοηθήσουν σ' αυτό, με τη συνεργασία τους, την αλληλεγγύη τους, την κριτική και την φαντασία τους να παροτρύνουν και να ενισχύσουν το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας.

Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands

B.2

The SPD logo consists of a red square with the white letters "SPD" inside. It is positioned in the bottom right corner of the document, partially overlapping the image of the Earth.

SPD

Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands

Beschlossen vom Programm-Parteitag
der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands
am 20. Dezember 1989 in Berlin

Inhaltsverzeichnis

I. Was wir wollen	5
II. Die Grundlagen unserer Politik	6
1. Grunderfahrungen und Grundwerte	6
Unsere geschichtlichen Wurzeln	7
Unser Bild vom Menschen	7
Menschenrechte	8
Unser Verständnis von Politik	8
Grundwerte des Demokratischen Sozialismus	9
2. Die Welt, in der wir leben	10
III. Frieden in gemeinsamer Sicherheit	12
Aufgabe Frieden	12
Gemeinsame Sicherheit	12
Europäische Gemeinschaft und europäische Friedensordnung	13
Deutschland	14
Nord-Süd-Politik	15
Internationale Gemeinschaft	16
IV. Die freie, gerechte und soziale Gesellschaft:	
Eine neue Kultur des Zusammenlebens und Zusammenwirkens	17
Eine neue Kultur des Zusammenlebens	17
1. Die Gleichstellung aller Menschen in einer solidarischen Gesellschaft	17
Gesellschaftliche Gleichheit von Frau und Mann	17
Das Zusammenleben der Generationen	19
Familien- und Lebensgemeinschaften	19
Kinder	20
Zukunft für junge Frauen und Männer	20
Die Älteren	21
Solidarität zwischen Kulturen	21
Überwindung der Klassengesellschaft	21
2. Die Zukunft der Arbeit und der freien Zeit	22
Die Bedeutung der Arbeit	22
Strukturwandel der Erwerbsarbeit	23
Risiken für die Arbeitenden	23
Für eine neue Politik der Arbeit	24
Arbeitszeitverkürzung — Beitrag zu Vollbeschäftigung und Zeitsouveränität	24
Für eine menschengerechte Gestaltung der Arbeitswelt	25
Familienarbeit	26
Freie Tätigkeiten und Muße	27

Das kulturelle Leben	27
Bildungsziele	27
Reform und Ausbau des Bildungswesens	28
Berufliche Bildung und Weiterbildung	28
Hochschule, Wissenschaft und Forschung	29
Kulturarbeit in der Demokratie	29
Medien in der Verantwortung	30
Sport	31
3. Durch soziale Gerechtigkeit zur solidarischen Gesellschaft	31
Sozialpolitik als verwirklichte Solidarität	31
Recht auf soziale Sicherheit	31
Umbau statt Abbau	32
Reform des Gesundheitswesens	32
Hilfe zur Selbsthilfe	33
4. Ökologisch und sozial verantwortliches Wirtschaften	34
Der internationale Rahmen	34
Internationale Verflechtung	34
Gerechte und leistungsfähige Weltwirtschaftsordnung	35
Die Europäische Gemeinschaft als regionaler Zusammenschluß	36
Nationale Verantwortung	36
Ökologische Erneuerung	37
Fortschritt, Wachstum und Struktur	39
Gestalten der Technik als politische Aufgabe	39
Wirtschaftsdemokratie	41
Demokratische gesamtgesellschaftliche Steuerung	41
Markt und Lenkung	42
Mitbestimmung der Arbeitnehmer und Arbeitnehmerinnen	43
Beteiligung der Arbeitnehmerschaft am Produktivvermögen	44
Bodenrecht	44
Mitwirkung der Verbraucher	44
Öffentliche Finanzen	44
5. Demokratie in Staat und Gesellschaft	45
Demokratie als Lebensform	45
Der demokratische Staat	45
Recht und Politik	46
Demokratie und Öffentlichkeit	46
Gegliedeter Staatsaufbau	47
Parlamentarische Demokratie und Mehrheitsprinzip	47
Gewerkschaften	48
Kirchen und Religionsgemeinschaften	48
Bürgernahe Verwaltung	49
Recht und Justiz	49
Reformpolitik in der Bundesrepublik Deutschland	49
Politische Kultur	50
V. Unser Weg in die Zukunft	51
Stichwortverzeichnis	52

I. Was wir wollen

Wir Sozialdemokraten, Frauen und Männer, kämpfen für eine friedliche Welt und eine lebensfähige Natur, für eine menschenwürdige, sozial gerechte Gesellschaft. Wir wollen Bewahrenswertes erhalten, lebensbedrohende Risiken abwenden und Mut machen, Fortschritt zu erstreiten.

Wir wollen Frieden.

Wir arbeiten für eine Welt,

in der alle Völker in gemeinsamer Sicherheit leben, ihre Konflikte nicht durch Krieg oder Wettrüsten, sondern in friedlichem Wettbewerb um ein menschenwürdiges Leben austragen,

in der eine Politik der Partnerschaft und eine Kultur des Streits den Konflikt zwischen Ost und West überwinden,

in der alle Völker Europas zusammenarbeiten in einer demokratischen und sozialen Ordnung des Friedens, von der Hoffnung und Frieden für die Völker des Südens ausgeht,

in der die Völker Asiens, Afrikas und Lateinamerikas durch eine gerechte Weltwirtschaftsordnung faire Chancen zu eigenständiger Entwicklung haben.

Wir wollen eine Weltgesellschaft, die durch eine neue Form des Wirtschaftens das Leben von Mensch und Natur auf unserem Planeten dauerhaft bewahrt.

Wir wollen die gesellschaftliche Gleichheit von Frau und Mann, eine Gesellschaft ohne Klassen, Privilegien, Diskriminierungen und Ausgrenzungen.

Wir wollen eine Gesellschaft, in der alle Frauen und Männer das Recht auf humane Erwerbsarbeit haben und alle Formen der Arbeit als gleichwertig behandelt werden.

Wir wollen durch solidarische Anstrengung Wohlstand für alle erreichen und gerecht verteilen.

Wir wollen, daß Kultur in ihren vielfältigen Erscheinungsformen das Leben aller Menschen bereichert.

Wir wollen Demokratie in der ganzen Gesellschaft, auch in der Wirtschaft, im Betrieb und am Arbeitsplatz verwirklichen, wirtschaftliche Macht begrenzen und demokratisch kontrollieren.

Wir wollen, daß wirtschaftliche Grundentscheidungen, vor allem darüber, was wachsen und was schrumpfen soll, demokratisch getroffen werden.

Wir wollen, daß die Bürger über die Gestaltung der Technik mitbestimmen, damit die Qualität von Arbeit und Leben verbessert wird und die Risiken der Technik gemindert werden.

Wir wollen einen modernen demokratischen Staat, getragen vom politischen Engagement der Bürgerinnen und Bürger, der zur Durchsetzung gesellschaftlicher Ziele fähig ist und sich ständig an neuen Aufgaben wandelt und bewährt.

Bloßes Fortschreiben bisheriger Entwicklungen ergibt keine Zukunft mehr.

Wir wollen Fortschritt, der nicht auf Quantität, sondern auf Qualität, auf eine höhere Qualität menschlichen Lebens zielt. Er verlangt Umdenken, Umsteuern, Auswählen und Gestalten, vor allem in Technik und Wirtschaft.

Je gefährdeter die Welt, desto nötiger der Fortschritt. Wer Bewahrenswertes erhalten will, muß verändern: Wir brauchen einen Fortschritt, der den Frieden nach innen und außen sichert, das Leben von Mensch und Natur bewahrt, Angst überwindet und Hoffnung weckt. Wir brauchen einen Fortschritt, der unsere Gesellschaft freier, gerechter und solidarischer macht. Ohne diesen Fortschritt hätte der Rückschritt freie Bahn. Darum wollen wir Sozialdemokraten gemeinsam mit den demokratischen Sozialisten aller Länder für ihn arbeiten.

II. Die Grundlagen unserer Politik

1. Grunderfahrungen und Grundwerte

Die bürgerlichen Revolutionen der Neuzeit haben Freiheit, Gleichheit und Brüderlichkeit mehr beschworen als verwirklicht.

Deshalb hat die Arbeiterbewegung die Ideale dieser Revolutionen eingeklagt: Eine solidarische Gesellschaft mit gleicher Freiheit für alle Menschen. Es ist ihre historische Grunderfahrung, daß Reparaturen am Kapitalismus nicht genügen. Eine neue Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft ist nötig.

Die Sozialdemokratie führt die Tradition der demokratischen Volksbewegungen des neunzehnten Jahrhunderts fort und will daher beides: Demokratie und Sozialismus, Selbstbestimmung der Menschen in Politik und Arbeitswelt.

Dennoch ist ihre Geschichte nicht frei von Fehlern und Irrtümern: Im Ersten Weltkrieg enttäuschte die sozialdemokratische Arbeiterbewegung Europas viele in der Hoffnung, sie könne den Frieden erzwingen. Sie entzweite sich über das Verhältnis von nationalen zu internationalen Aufgaben der Arbeiterklasse.

Später trennten sich die Kommunisten, die vorgeblich im Namen der Arbeiterklasse die Diktatur ihrer Partei errichteten, von den demokratischen Sozialisten, die durch Reformen in parlamentarischen Demokratien eine bessere Ordnung der Gesellschaft anstrebten. Diese Ordnungen, die als angeblich sozialistische Alternative zum Kapitalismus entstanden, haben die von ihnen geweckte Hoffnung bitter enttäuscht. Anstelle einer Gesellschaft brüderlich und schwesterlich zusammenlebender Menschen haben sie die Herrschaft einer privilegierten Bürokratie errichtet, die weder politische Freiheit noch kulturelle Entfaltung zu sichern vermochte.

Die Sozialdemokratische Partei übernahm am Ende des Ersten Weltkrieges erstmals nationale Regierungsverantwortung. Sie erwies sich als zuverlässigste Stütze der ersten deutschen Demokratie und begann mit dem Aufbau des demokratischen Sozialstaats. Die Sozialdemokratie trat der nationalsozialistischen Gewaltherrschaft entgegen, vermochte sie aber nicht zu verhindern. Ihr opferreicher Widerstand im Dritten Reich legitimierte den besonderen Anspruch der Sozialdemokraten, beim Aufbau der zweiten deutschen Demokratie prägend mitzuwirken. Die Erfahrungen mit Diktatur und Terror lassen uns besonders wachsam sein gegenüber der Verharmlosung nationalsozialistischer Verbrechen und einem Wiederaufleben faschistischer Ideologie. Der Widerstand vertiefte die Erfahrung, daß auch Menschen unterschiedlicher Glaubenshaltungen und politischer Grundüberzeugungen gemeinsam für gleiche politische Ziele arbeiten können.

Die politischen Machtverhältnisse, die unterschätzte Dynamik des Kapitalismus, aber auch die mangelnde Fähigkeit der Sozialdemokraten, Mehrheiten zu mobilisieren, verhinderten, daß sozialdemokratische Reformpolitik und demokratische Grundstrukturen des überkommenen Wirtschafts- und Gesellschaftssystems tiefgreifend verändern konnte. Die Macht der Großwirtschaft, das Übergewicht der Kapitaleigner und Unternehmensmanager konnten eingeschränkt, aber nicht überwunden werden. Die Einkommens- und Vermögensverteilung blieb ungerecht.

Das Godesberger Programm zog aus den geschichtlichen Erfahrungen neue Konsequenzen. Es verstand Demokratischen Sozialismus als Aufgabe, Freiheit, Gerechtigkeit und Solidarität durch Demokratisierung der Gesellschaft, durch soziale und wirtschaftliche Reform zu verwirklichen. Die Sozialdemokratische Partei stellte sich in Godesberg als das dar, was sie seit langem war: die linke Volkspartei. Sie wird es bleiben.

Als Regierungspartei konnte die Sozialdemokratie beachtliche Erfolge erringen: Rechte für Arbeitnehmer und Arbeitnehmerinnen im Betrieb und die Beteiligungsrechte der Bürger und Bürgerinnen erweitern, den Sozialstaat ausbauen und rechtliche Benachteiligung ganzer Bevölkerungsgruppen beseitigen. Aber auch in dieser Zeit unterlagen Sozialdemokraten Fehleinschätzungen oder trafen falsche Entscheidungen: Die Sicherung der natürlichen Lebensgrundlagen hatte noch nicht den notwendigen Stellenwert, der Extremistenbeschuß hat Gegnerinnen und Gegner unserer Demokratie eher geschaffen als bekämpft. Die herausragende Leistung dieser Zeit bleibt die Aussöhnung mit den Staaten Osteuropas und die Sicherung des Friedens.

Wir sind stolz darauf, in der Tradition einer Bewegung zu stehen, die niemals Krieg, Unterdrückung oder Gewaltherrschaft über unser Volk gebracht, sondern aus dem rechtlosen Proletariat selbstbewußte Staatsbürgerinnen und Staatsbürger gemacht hat.

Die Sozialdemokratische Partei steht, seit es sie gibt, für Frieden und internationale Zusammenarbeit. Inzwischen ist der Internationalismus der sozialdemokratischen Tradition zur einzig verantwortbaren Realpolitik geworden.

In unserer Geschichte wurzeln die Grundwerte des Demokratischen Sozialismus. Sie bilden auch künftig das Fundament unserer Reformpolitik.

Unsere geschichtlichen Wurzeln

In der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands arbeiten Menschen verschiedener Grundüberzeugungen und Glaubenshaltungen zusammen. Ihre Übereinstimmung beruht auf gemeinsamen Grundwerten und gleichen politischen Zielen. Der Demokratische Sozialismus in Europa hat seine geistigen Wurzeln im Christentum und in der humanistischen

Philosophie, in der Aufklärung, in Marx'scher Geschichts- und Gesellschaftslehre und in den Erfahrungen der Arbeiterbewegung. Die Ideen der Frauenbefreiung sind bereits im 19. Jahrhundert von der Arbeiterbewegung aufgenommen und weiterentwickelt worden. Wir haben mehr als 100 Jahre gebraucht, diese Ideen wirksam werden zu lassen. Wir begrüßen und achten persönliche Grundüberzeugungen und Glaubenshaltungen. Sie können niemals Parteibeschlüssen unterworfen sein.

Unser Bild vom Menschen

Wie auch immer wir die Würde des Menschen begründen, sie ist Ausgangs- und Zielpunkt unseres Handelns. Für uns alle gilt der Satz, mit dem die Vereinten Nationen ihre Erklärung der Menschenrechte einleiten: „Menschen sind frei und gleich an Würde und Rechten geboren. Sie sind mit Vernunft und Gewissen begabt und sollen einander im Geiste der Brüderlichkeit begegnen.“

Gemeinsam verstehen wir den Menschen als Vernunft- und Naturwesen, als Individual- und Gesellschaftswesen. Als Teil der Natur kann er nur in und mit der Natur leben. Seine Individualität entfaltet er nur in Gemeinschaft mit seinen Mitmenschen.

Der Mensch, weder zum Guten noch zum Bösen festgelegt, ist lernfähig und vernunftfähig. Daher ist Demokratie möglich. Er ist fehlbar, kann irren und in Unmenschlichkeit zurückfallen. Darum ist Demokratie nötig. Weil der Mensch offen ist und verschiedene Möglichkeiten in sich trägt, kommt es darauf an, in welchen Verhältnissen er lebt. Eine neue und bessere Ordnung, der Würde des Menschen verpflichtet, ist daher möglich und nötig zugleich.

Die Würde des Menschen verlangt, daß er sein Leben in Gemeinschaft mit anderen selbst bestimmen kann. Frauen und

Männer sollen gleichberechtigt und solidarisch zusammenwirken. Alle sind für menschenwürdige Lebensbedingungen verantwortlich. Die Würde des Menschen ist unabhängig von seiner Leistung und Nützlichkeit.

Menschenrechte

Wir sind den Menschenrechten verpflichtet. Staat und Wirtschaft sind für die Menschen und ihre Rechte da, nicht umgekehrt.

Volle Geltung der Menschenrechte verlangt gleichrangige Sicherung der Freiheitsrechte, der politischen Teilhaberechte und der sozialen Grundrechte. Sie können einander nicht ersetzen und dürfen nicht gegeneinander ausgespielt werden. Auch kollektive Rechte dienen der Entfaltung des Individuums.

Nur wo Freiheitsrechte garantiert sind und genutzt werden, können Menschen als Freie und Gleiche leben und Demokratie praktizieren. Nur wo soziale Grundrechte verwirklicht sind, können Freiheitsrechte und politische Teilhaberechte von allen wahrgenommen werden. Nur wo die Respektierung von Freiheitsrechten und politischen Teilhaberechten freien Meinungsstreit und politisches Engagement erlaubt, können Menschen ihr Recht auf ausreichende Ernährung, Wohnung, Arbeit und Bildung geltend machen. Nur zusammen ermöglichen diese Menschenrechte menschenwürdiges Leben.

Alle Menschen haben ein Recht auf ihre Heimat, ihr Volkstum, ihre Sprache und Kultur. Ein Volksgruppenrecht, das im Einklang mit den Menschenrechten der Vereinten Nationen steht, ist unentbehrlich.

Unser Verständnis von Politik

Politik ist eine notwendige Dimension menschlichen Zusammenlebens. Sie

beschränkt sich nicht auf Institutionen des Staates. Wo immer Information verbreitet oder vorenthalten, Bewußtsein oder Lebensverhältnisse verändert, Meinung gebildet, Wille geäußert, Macht ausgeübt oder Interessen vertreten werden, vollzieht sich Politik.

Politischem Handeln sind Grenzen gezogen. Sie lassen sich nicht ohne Schaden für den einzelnen und die Gesellschaft überschreiten. Irrtum und Schuld, Krankheit und Unglück, Schmerz und Verzweiflung, Versagen und Scheitern gehören auch in einer Gesellschaft der Freien und Gleichen zum Leben des Menschen.

Politik kann nur Bedingungen für ein sinnerfülltes Leben schaffen. Wenn sie selbst Glück und Erfüllung bewirken will, läuft sie Gefahr, in totalitäre Reglementierung abzugleiten.

Politik muß jedoch mehr und anderes sein als das Verwalten des unvermeidlich Gewordenen; um glaubwürdig sein und bleiben zu können, muß sie sich Handlungsspielräume sichern und neuen Aufgaben stellen. Überläßt sie die Weichenstellungen für Technik und Wachstum wirtschaftlichen Interessen, so handelt sie sich Sachzwänge ein, die sie nur noch vollziehen kann.

Der demokratische Staat bezieht seine Inhalte von den gesellschaftlichen Kräften. Er ist nicht Selbstzweck, sondern Instrument zur Gestaltung von Gesellschaft. Politische Parteien sind Anreger und Mittler zugleich. Sie vermitteln zwischen Gesellschaft und Staat, indem sie gesellschaftliche Impulse und Erfordernisse aufgreifen und in Gesetzgebung und Regierungshandeln umsetzen. Sie müssen selbst Denkanstöße geben und Entscheidungsvorschläge zur Diskussion stellen.

Politik, die mehr sein will als der Vollzug wirklicher oder angeblicher Sachzwänge, muß getragen und durchgesetzt werden vom Bewußtsein und Engagement der

Bürgerinnen und Bürger. Sie wird möglich als Resultat eines freien, im Ergebnis offenen Bürgerdialogs, der die Kräfte der Gesellschaft fordert und einbezieht, Information vermittelt, Problembewußtsein schafft, Urteilsfähigkeit fördert und schließlich zu Konsens oder klaren Mehrheiten führt.

Der Bürgerdialog ist Ausdruck demokratischer Kultur. Er rückt ins Zentrum der Politik, wo — wie bei der Gestaltung der Technik — Entscheidungen zu treffen sind, die alle angehen und später nur schwer zu verändern sind.

Für den Bürgerdialog sind Meinungs- und Medienfreiheit unerlässlich. Alle Bürgerinnen und Bürger müssen das Recht und die Möglichkeit haben, zu Themen, die ihre oder ihrer Nachkommen Lebenschancen berühren, ihre Meinung zu erarbeiten und zu verbreiten. Staat, Wissenschaft und Medien müssen die Voraussetzungen zu einer fundierten Meinungsbildung und damit zu einer demokratischen Streitkultur schaffen.

Bürgerdialog bedeutet mehr Demokratie, nicht mehr Staat.

Grundwerte des Demokratischen Sozialismus

Freiheit, Gerechtigkeit und Solidarität sind die Grundwerte des Demokratischen Sozialismus. Sie sind unser Kriterium für die Beurteilung der politischen Wirklichkeit, Maßstab für eine neue und bessere Ordnung der Gesellschaft und zugleich Orientierung für das Handeln der einzelnen Sozialdemokratinnen und Sozialdemokraten.

Die Sozialdemokratie erstrebt eine Gesellschaft, in der jeder Mensch seine Persönlichkeit in Freiheit entfalten und verantwortlich am politischen, wirtschaftlichen und kulturellen Leben mitwirken kann.

Der Mensch ist als Einzelwesen zur **Freiheit** berufen und befähigt. Die Chance

zur Entfaltung seiner Freiheit ist aber stets eine Leistung der Gesellschaft. Freiheit ist für uns die Freiheit eines jeden, auch und gerade des Andersdenkenden. Freiheit für wenige wäre Privileg.

Die Freiheit des anderen ist Grenze und Bedingung der Freiheit des einzelnen. Freiheit verlangt Freisein von entwürdigenden Abhängigkeiten, von Not und Furcht, aber auch die Chance, individuelle Fähigkeiten zu entfalten und in Gesellschaft und Politik verantwortlich mitzuwirken.

Nur wer sich sozial ausreichend gesichert weiß, kann seine Chance zur Freiheit nutzen. Auch um der Freiheit willen wollen wir gleiche Lebenschancen und umfassende soziale Sicherung.

Gerechtigkeit gründet in der gleichen Würde aller Menschen. Sie verlangt gleiche Freiheit, Gleichheit vor dem Gesetz, gleiche Chancen der politischen und sozialen Teilhabe und der sozialen Sicherung. Sie verlangt die gesellschaftliche Gleichheit von Mann und Frau.

Gerechtigkeit erfordert mehr Gleichheit in der Verteilung von Einkommen, Eigentum und Macht, aber auch im Zugang zu Bildung, Ausbildung und Kultur.

Gleiche Lebenschancen bedeuten nicht Gleichförmigkeit, sondern Entfaltungsraum für individuelle Neigungen und Fähigkeiten aller.

Gerechtigkeit, das Recht auf gleiche Lebenschancen, muß mit den Mitteln staatlicher Macht angestrebt werden.

Solidarität als die Bereitschaft, über Rechtsverpflichtungen hinaus füreinander einzustehen, läßt sich nicht erzwingen. Solidarität hat die Arbeiterbewegung im Kampf für Freiheit und Gleichheit geprägt und ermutigt. Ohne Solidarität gibt es keine menschliche Gesellschaft.

Solidarität ist zugleich Waffe der Schwachen im Kampf um ihr Recht und Konse-

quenz aus der Einsicht, daß der Mensch der Mitmenschen bedarf. Wir können als Freie und Gleiche nur dann menschlich miteinander leben, wenn wir füreinander eintreten und die Freiheit des anderen wollen. Wer in Not gerät, muß sich auf die Solidarität der Gesellschaft verlassen können.

Solidarität gebietet auch, daß die Menschen in der Dritten Welt die Chance für ein menschenwürdiges Leben erhalten. Kommende Generationen, über deren Lebenschancen wir heute entscheiden, haben Anspruch auf unsere Solidarität.

Solidarität ist auch nötig, um individuelle Entfaltungschancen zu erweitern. Nur gemeinsames Handeln, nicht egoistischer Individualismus schafft und sichert die Voraussetzungen individueller Selbstbestimmung.

Freiheit, Gerechtigkeit und Solidarität bedingen einander und stützen sich gegenseitig. Gleich im Rang, einander erläuternd, ergänzend und begrenzend erfüllen sie ihren Sinn.

Diese Grundwerte zu verwirklichen und die Demokratie zu vollenden, ist die dauernde Aufgabe des Demokratischen Sozialismus.

2. Die Welt, in der wir leben

Industrielle Revolution und moderne Technik haben in Teilen der Welt einen geschichtlich beispiellosen Wohlstand geschaffen, der durch den Ausbau des Sozialstaats und die Politik der Gewerkschaften allen zugute gekommen ist.

Die Überwindung des Mangels bei uns wurde weltweit mit neuen Gefährdungen für Mensch und Natur bezahlt. Die Dynamik der industriellen Zivilisation läßt alte Ungerechtigkeiten bestehen und schafft darüber hinaus neue Bedrohungen für Freiheit und Gerechtigkeit, Gesundheit und Leben.

Nie zuvor verfügten Menschen über so gewaltige Macht. Mit der Gentechnik können sie die Evolution in die eigene Hand nehmen. Die Entfesselung des Atoms kann zur Ausrottung der menschlichen Gattung führen. Aber das Bewußtsein erhöhter Verantwortung wächst.

Die Gefahr, daß die Menschheit sich durch atomare, chemische oder biologische Massenvernichtungsmittel auslöscht, ist nicht gebannt. Aber der Widerstand gegen den Rüstungswahn wird stärker. Abrüstung ist in greifbare Nähe gerückt. Das Freund-Feind-Denken schwindet.

Durch Vergiftung von Boden, Wasser und Luft sterben Wälder und Meere, Pflanzen und Tiere. Wir entziehen uns selbst die Lebensgrundlagen. Aber ökologisches Denken gewinnt an Kraft. Neue, aber auch voreilig für veraltet erklärte Techniken und Verfahren machen naturgerechtes Wirtschaften möglich.

Kein Land ist für sich allein lebensfähig. Klimaveränderungen oder der Abbau der schützenden Ozonschicht kümmern sich nicht um nationale Grenzen. Kriege treffen auch unbeteiligte Völker. Wirtschaftliche Krisen oder Erfolge in einem Teil der Erde wirken sich auf alle anderen aus. Die Weltgesellschaft ist Wirklichkeit, eine gerechte Friedensordnung ist jedoch noch in weiter Ferne. Aber die Einsicht wächst, daß sie notwendig ist. Gemeinsame Aufgaben zwingen zu Frieden und internationaler Zusammenarbeit.

Die Konzentration wirtschaftlicher Macht in immer weniger Händen scheint unaufhaltsam, der weltweite Wettlauf um Märkte und knappe Hilfsquellen unvermeidlich zu sein. In immer kürzerer Zeit bewegen sich Kapitalströme um den Erdball. Gigantische multinationale Konzerne planen ihre Gewinnstrategien weltweit, unterlaufen demokratische

Kontrollen und erzwingen politische Entscheidungen. Expansionsmacht und Gewinnstreben schaffen gewaltigen Reichtum, erniedrigen aber gleichzeitig unzählige Menschen und ganze Nationen. Sie begrenzen unseren nationalen Handlungsspielraum. Globale Konjunktur- und Strukturkrisen lassen Wirtschaftsregionen zusammenbrechen. Aber Gegenmacht entsteht, wo sich Staaten erfolgreich zu regionalen Gemeinschaften zusammenschließen und Gewerkschaften nationale Grenzen überwinden.

Abhängig von Banken, Rohstoffbörsen, Konzernen und Staaten des Nordens, durch den Protektionismus der Industriestaaten in ihrer eigenständigen Entwicklung behindert, zum Manövrierfeld des Ost-West-Konflikts erniedrigt, oft von korrupten Eliten ausgebeutet, ringt der Süden um seine Zukunftschance. Je bedrückender das Elend, desto stürmischer das Bevölkerungswachstum, desto rascher die Zerstörung der Natur, desto geringer die Chance eigenständiger Ernährung, desto demütigender die Abhängigkeit von Entscheidungen im Norden. Aber die Armen wehren sich gegen Bevormundung und Ausbeutung. Sie schließen sich zusammen und suchen nach eigenen Wegen. Und auch der Norden beginnt zu erkennen, welche Gefahr die Verelendung des Südens für alle Menschen birgt. Das Bewußtsein gemeinsamer Verantwortung wächst in Ost und West.

Neue Technologien, insbesondere der Information und Kommunikation prägen Arbeitswelt, Öffentlichkeit und zunehmend private Beziehungen. Sie bedrohen die Qualität der Arbeit, die Arbeitsplätze und die demokratische Willensbildung; wo immer ihr Einsatz einseitig an Gewinn- oder Machtinteressen ausgerichtet ist, verstärken sie Tendenzen der Manipulation und Überwachung. Andererseits eröffnen sie neue Chancen für humanere Arbeitsorganisation, mehr Transparenz, bessere Information und Teilhabe.

Der Staat wird zum überforderten Reparaturbetrieb. Er soll durch soziale Nachsorge

oder nachhinkenden Umweltschutz reparieren, was durch ökologisch und sozial unverantwortliches Wirtschaften zerstört wurde. Aber immer mehr Menschen begreifen, daß Vorsorge und Gestaltung unabweisbar sind.

Das Verhältnis von Individuum und Gesellschaft ändert sich. Der einzelne, ohne feste Einbindung und ohne die Erfahrung von Gemeinschaft, sieht sich oft allein einer fremden und anonymen Gesellschaft gegenüber, die ihn durch immer neue Wahlmöglichkeiten zugleich fasziniert und überfordert. Aber die Möglichkeit, frei zu wählen, wird nur dann zu mehr Freiheit und individueller Entfaltung führen, wenn sie in einen persönlichen Lebensentwurf eingeordnet und in Solidarität mit anderen wahrgenommen wird.

Noch immer leben wir in einer männlich bestimmten Gesellschaft. Die Organisation der Arbeit und des gesellschaftlichen Lebens benachteiligt die Frauen. Aber die Frauen erkämpfen sich zunehmend ihre Rechte.

Viele Menschen leiden unter der Kluft zwischen dem, was politisch zu tun wäre und dem, was geschieht. Sie erwarten nichts mehr von Politik, ziehen sich ins Private und in kleine Gemeinschaften zurück oder fliehen vor der Wirklichkeit in neue Abhängigkeiten.

Wir Sozialdemokraten wollen beweisen, daß Politik der Mühe aller wert ist. Wir stellen uns den Gefährdungen unserer Zeit. Ohne uns von mächtigen Interessengruppen einschüchtern zu lassen, suchen wir den Dialog mit den Menschen, die sich mit uns an das Umsteuern, Planen und Gestalten heranwagen.

III. Frieden in gemeinsamer Sicherheit

Aufgabe Frieden

Die Menschheit kann nur noch gemeinsam überleben oder gemeinsam untergehen. Diese historisch beispiellosen Alternativen verlangen ein neues Herangehen an die internationalen Angelegenheiten, besonders an die Sicherung des Friedens. Der Krieg darf kein Mittel der Politik sein; dies gilt erst recht im Zeitalter atomarer, chemischer und biologischer Massenvernichtungswaffen. Frieden bedeutet nicht nur das Schweigen der Waffen, Frieden bedeutet auch das Zusammenleben der Völker ohne Gewalt, Ausbeutung und Unterdrückung. Friedenspolitik umfaßt auch Zusammenarbeit der Völker in Fragen der Ökonomie, Ökologie, Kultur und Menschenrechte. Eine Welt in Frieden erfordert das Selbstbestimmungsrecht für alle Nationen.

Friedenspolitik muß Machtkonflikte entschärfen, Interessenausgleich suchen, gemeinsame Interessen aufgreifen, dem Vormachtstreben der Weltmächte durch regionale Zusammenschlüsse entgegenwirken und Gegensätze zwischen Systemen, Ideologien und Religionen im friedlichen Wettbewerb und in einer Kultur des politischen Streits austragen.

Friedenspolitik muß die Vorherrschaft militärischer, bürokratischer und rüstungswirtschaftlicher Interessen brechen und Rüstungsproduktion in die Produktion ziviler Güter überführen.

Friedenspolitik muß sich auf Friedenserziehung und Friedensforschung stützen. Frieden zu schaffen ist nicht allein Aufgabe der Regierungen. Frieden braucht das weltweite Engagement der Menschen für Völkerverständigung, für den Abbau von Waffen und Feindbildern.

Massenvernichtungsmittel würden im Konfliktfall zerstören, was verteidigt werden soll. Wir wollen das System der militärischen Abschreckung überwinden und blockübergreifend Sicherheit organisieren. Dazu gehört, daß der Weltraum von Waffen frei bleibt. Wir setzen uns für eine weltweite Beseitigung aller Massenvernichtungsmittel ein. Die Bundesrepublik Deutschland darf atomare, biologische und chemische Waffen nicht herstellen, besitzen oder verwenden. Sie muß von Massenvernichtungsmitteln frei werden und darf auch keine Mitverfügung anstreben. Der Verzicht auf ABC-Waffen soll verfassungsrechtlich abgesichert werden.

Wir wollen die Dynamik der Aufrüstung brechen und eine Dynamik der Abrüstung in Gang setzen.

Unser Ziel ist es, den Export von Waffen und Rüstungsgütern zu verhindern.

Gemeinsame Sicherheit

Ost und West haben den Versuch, Sicherheit gegeneinander zu errüsten, mit immer mehr Unsicherheit für alle bezahlt.

Kein Land in Europa kann heute sicherer sein als der mögliche Gegner. Jeder muß also schon im eigenen Interesse Mitverantwortung übernehmen für die Sicherheit des anderen. Darauf beruht das Prinzip gemeinsamer Sicherheit. Es verlangt, daß jede Seite der anderen Existenzberechtigung und Friedensfähigkeit zubilligt.

Gemeinsame Sicherheit bewirkt Entspannung und braucht Entspannung. Gemeinsame Sicherheit will Bedrohungsängste abbauen und die Konfrontation der Blöcke überwinden.

Unser Ziel ist es, die Militärbündnisse durch eine europäische Friedensordnung abzulösen. Bis dahin findet die Bundesrepublik Deutschland das ihr erreichbare Maß an Sicherheit im Atlantischen Bündnis, vorausgesetzt, sie kann ihre eigenen Sicherheitsinteressen dort

einbringen und durchsetzen, auch ihr Interesse an gemeinsamer Sicherheit. Der Umbruch in Osteuropa verringert die militärische und erhöht die politische Bedeutung der Bündnisse und weist ihnen eine neue Funktion zu: Sie müssen, bei Wahrung der Stabilität, ihre Auflösung und den Übergang zu einer europäischen Friedensordnung organisieren. Dies eröffnet auch die Perspektive für das Ende der Stationierung amerikanischer und sowjetischer Streitkräfte außerhalb ihrer Territorien in Europa.

Im Bündnis muß der Grundsatz gleicher Souveränität gelten. Das Bündnis muß verteidigungsfähig, defensiv und entspannungsbereit sein. Der politische Wille muß über Militärstrategie, Militärtechnik und wirtschaftliche Interessen der Rüstungsindustrie herrschen, nicht umgekehrt. Friede ist eine politische, keine waffentechnische Aufgabe.

Gemeinsame Sicherheit zielt auf die Abschaffung aller Massenvernichtungsmittel und eine drastische Verringerung und Umstrukturierung der konventionellen Streitkräfte bis hin zur beiderseitigen strukturellen Angriffsunfähigkeit. Der Prozeß dahin soll durch begrenzte einseitige Schritte und Signale beschleunigt werden. Dazu gehört die erhebliche Senkung der Rüstungsausgaben, der Abbau der Truppenstärken und ein allgemeiner Atomteststopp.

Atom- und chemiewaffenfreie Zonen in Europa dienen der gemeinsamen Sicherheit. Wir wollen solche Zonen schaffen und sie auf ganz Europa ausdehnen.

Die Bundeswehr hat ihren Platz im Konzept gemeinsamer Sicherheit. Sie hat ausschließlich der Landesverteidigung zu dienen. Ihr Auftrag ist Kriegsverhütung durch Verteidigungsfähigkeit bei struktureller Angriffsunfähigkeit. Die Struktur der Bundeswehr muß den Abrüstungsprozeß unterstützen und fördern. Die politische Führung der Bundeswehr obliegt allein der Regierung, ihre parlamentarische Kontrolle dem Bundestag.

Der Soldat bleibt auch in Uniform Staatsbürger. Wir bejahen die Bundeswehr und die Wehrpflicht. Wehrdienst für Frauen lehnen wir ab. Das Ziel von Friedenspolitik ist es, Streitkräfte überflüssig zu machen.

Wir achten das Engagement von Pazifisten, die für die Utopie einer gewaltfreien Völkergemeinschaft eintreten. Sie haben einen legitimen Platz in der SPD. Wir garantieren das Grundrecht auf Kriegsdienstverweigerung. Wir sind für die Abschaffung der Gewissensprüfung. Der Zivildienst darf nicht so gestaltet werden, daß er abschreckend wirkt oder für die Streitkräfte nutzbar gemacht werden kann.

Europäische Gemeinschaft und europäische Friedensordnung

Die Vereinigten Staaten von Europa, von den Sozialdemokraten im Heidelberger Programm 1925 gefordert, bleiben unser Ziel. Die demokratischen Staaten müssen ihre Kräfte bündeln, um sich selbst zu behaupten, aber auch, um auf eine gesamteuropäische Friedensordnung hinzuwirken.

Die Europäische Gemeinschaft ist ein Baustein einer regional gegliederten Weltgesellschaft. Sie ist eine Chance für den Frieden und die soziale Demokratie. Ganz Europa muß eine Zone des Friedens werden.

Die Europäische Gemeinschaft soll durch eine gemeinsame Außenpolitik dem Frieden dienen, ihren Völkern in den internationalen Beziehungen mehr Gewicht verleihen und der Konfrontation der Weltmächte entgegenwirken. Die historische Perspektive der EG liegt nicht darin, eine eigene Vormachtrolle zu übernehmen. Statt in militärischer Stärke findet sie ihre Identität als weltweit gefragter Partner für Handel und Industrie, für Technik und Wissenschaft, für eine intakte Umwelt und eine dauerhafte Entwicklung der Dritten Welt. Sie muß auch bereit sein, alle Demokratien Europas als Mitglied aufzu-

nehmen und vielfältige Formen enger Kooperation mit allen Ländern Osteuropas anzubieten, um damit die Spaltung Europas zu überwinden.

Die Europäische Gemeinschaft muß durch partnerschaftliche Politik gegenüber dem Süden ein Stück historischer Schuld der europäischen Kolonialmächte und gegenwärtiger Schuld an ungerechten Wirtschaftsbeziehungen abtragen. Sie muß daher Länder und Kräfte des Südens in ihrem Streben nach eigenständiger, selbstbestimmter Entwicklung unterstützen und auf eine gerechte Weltwirtschaftsordnung hinarbeiten.

Wir wollen die Europäische Gemeinschaft zu den Vereinigten Staaten von Europa weiterentwickeln, in denen die kulturelle Identität der Völker bewahrt, sprachlich-kulturelle Minderheiten respektiert und für alle Bürger gleiche Freiheiten und gleiche Entwicklungschancen gesichert werden.

Dies verlangt volle Rechte für das Europäische Parlament, eine handlungsfähige, parlamentarisch verantwortliche Regierung, klar umrissene Zuständigkeiten und europäische Wirtschaftsdemokratie. Wir wollen eine sozialstaatliche Ordnung in ganz Europa.

Unser Ziel ist eine gesamteuropäische Friedensordnung auf der Grundlage gemeinsamer Sicherheit, der Unverletzlichkeit der Grenzen und der Achtung der Integrität und Souveränität aller Staaten in Europa. Alle europäischen Staaten haben sich vertraglich verpflichtet, die Prinzipien der Schlußakte von Helsinki zu verwirklichen.

Die rasch fortschreitende Demokratisierung und Humanisierung der Gesellschaften in Zentral-, Ost- und Südosteuropa ist eine Hoffnung für ganz Europa. Wir bieten unsere Hilfe bei der Erneuerung dieser Staaten an. In allen Staaten Europas müssen Menschenrechte, Rechtsstaatlichkeit und Sozialstaatlichkeit gewährleistet sein.

Gesamteuropäische Zusammenarbeit soll helfen, den Nord-Süd-Gegensatz zu überwinden, das gemeinsame Überleben aller Völker durch umfassenden Schutz der Umwelt zu sichern, die individuellen und kollektiven Menschenrechte zu verwirklichen, die wirtschaftliche Zusammenarbeit bis zur gegenseitigen Abhängigkeit auszubauen, das gemeinsame Erbe Europas zu pflegen und kulturelle Kontakte zu fördern. Dazu brauchen wir auch gesamteuropäische Institutionen.

Deutschland

Von deutschem Boden muß Frieden ausgehen. Wir wollen die Verantwortungsgemeinschaft der Deutschen mit Leben erfüllen, die gemeinsamen Interessen beider deutscher Staaten an Abrüstung, Entspannung und Zusammenarbeit geltend machen.

Die Deutschen haben wie alle Völker ein Recht auf Selbstbestimmung. Die Frage der Nation bleibt den Erfordernissen des Friedens untergeordnet. Wir streben einen Zustand des Friedens in Europa an, in dem das deutsche Volk in freier Selbstbestimmung seine Einheit findet. Die Menschen in beiden deutschen Staaten werden über die Form institutioneller Gemeinschaft in einem sich einigenden Europa entscheiden. Die historischen Erfahrungen der Deutschen und ihre Entscheidung für ein gemeinsames Europa verbieten einen deutschen Sonderweg. Die Westgrenze Polens ist endgültig.

Die Bedeutung Berlins als deutsche und europäische Metropole wird in dem Maße wachsen, wie sich die Menschen über Grenzen hinweg begegnen und verständigen.

Die für Deutschland als Ganzes und für Berlin bestehenden Vorbehaltsrechte der Vier Mächte müssen durch die gesamteuropäische Friedensordnung abgelöst werden.

Nord-Süd-Politik

Ohne einen Ausgleich zwischen Industrie- und Entwicklungsländern wird die Zukunft der ganzen Menschheit gefährdet. Wo Hunger und Elend herrschen, kann Frieden nicht Bestand haben. Der Süden darf nicht Austragungsort für den Ost-West-Konflikt sein. Vielmehr muß Abrüstung in Ost und West Mittel freimachen, um den zwei Dritteln der Menschheit, die in Armut leben, Entwicklungschancen zu eröffnen.

Der Reichtum der Industriestaaten des Nordens beruht auch auf der Ausbeutung der Länder des Südens. Die heutige Weltwirtschaftsstruktur steht immer noch in der Tradition von 500 Jahren Kolonialismus. Sie ist geprägt von ungleichen und diskriminierenden Wirtschafts- und Austauschbeziehungen und geht zu Lasten der Dritten Welt.

Jedes Land hat das Recht auf seinen eigenen Entwicklungsweg. Alle Länder des Südens müssen endlich die Chance haben, sich selbst zu ernähren, ihre natürlichen Lebensgrundlagen zu schützen oder wiederherzustellen, die ihnen gemäßige Form von Landwirtschaft und Energieversorgung, Bildung, Beschäftigung, Industrialisierung, Gesundheitswesen und sozialer Sicherung zu finden, über einen leistungsfähigen Binnenmarkt ihre Grundbedürfnisse zu befriedigen und ihre kulturelle Identität zu wahren.

Entwicklung im Süden kann nur gelingen, wenn die Arbeit der Frauen nicht mehr unterbewertet wird. Die zentrale Rolle der Frau für den eigenen Entwicklungsweg dieser Länder muß anerkannt werden. Frauen müssen auf allen Ebenen an Entwicklungsplanungen und Entwicklungsprojekten gleichberechtigt teilhaben. Sie müssen Entwicklungswege mitbestimmen können. Entwicklung hat sich auch an ihren Interessen und Bedürfnissen zu orientieren.

Regionale Zusammenschlüsse können dies erleichtern, den Einfluß des Südens auf die

Weltwirtschaft stärken und so globale Zusammenarbeit fördern.

Wo reaktionäre Kräfte eigenständige Entwicklung hemmen, unterstützen wir die Kräfte der Befreiung. Das System der Apartheid in Südafrika muß fallen.

Es erweitert den Handlungsspielraum des Südens, wenn wir im eigenen Land durch ökologische Erneuerung unsere Industriegesellschaft korrigieren, regenerierbare Energiequellen erschließen oder Technologien fördern, die auch im Süden nutzbar sind.

Daher kann Entwicklungspolitik nicht isolierte Aufgabe eines Ressorts bleiben. Bei allen politischen Entscheidungen wie Konjunktursteuerung, Zollabbau und Exportförderung, Umwelt-, Agrar-, Energie-, Technologie- und Sicherheitspolitik müssen ihre entwicklungspolitischen Wirkungen bedacht werden.

Norden und Süden müssen erst noch zu einer Entwicklung finden, die dauerhaften Fortschritt ermöglicht, ökologische Belastungsgrenzen respektiert und mit den Bedürfnissen der heutigen und künftigen Generationen vereinbar ist. Dauerhafte Entwicklung verlangt, daß sich die Nutzung von Ressourcen, die Richtung technischer Innovation, Umfang, Standort und Zweck von Investitionen an langfristigen Entwicklungszielen und nicht an kurzfristigen Gewinninteressen orientieren. Dazu müssen internationale Institutionen umgestaltet und mit entsprechenden Rechten ausgestattet werden. Wir erstreben eine neue und gerechte Weltwirtschaftsordnung, die eine dauerhafte Entwicklung für alle Länder ermöglicht.

Auf dem Weg dahin müssen die Austauschbedingungen zugunsten des Südens verändert, die Exporterlöse für Rohstoffe gesteigert, die Schuldendienste begrenzt, der Ressourcentransfer von Nord nach Süd gefördert, die öffentliche Entwicklungsfinanzierung erweitert und die Kontrolle transnationaler Konzerne weltweit durchgesetzt werden.

Wo Entwicklungsländer auch im Interesse der Weltgesellschaft wirtschaftliche Möglichkeiten zugunsten des Umweltschutzes ungenutzt lassen, müssen die Industrieländer für den finanziellen Ausfall aufkommen.

All dies gelingt nur, wenn die Entwicklungsländer als gleichberechtigte Partner in den zuständigen internationalen Organisationen deren Reform selbst vorantreiben können. Dies gilt vor allem für den Internationalen Währungsfonds, Weltbank und GATT.

Internationale Gemeinschaft

Die Weltgesellschaft muß sich eine Ordnung geben, durch die der Weltfrieden gesichert, wirtschaftliche Macht politisch kontrolliert, Rohstoffe, Technologie und Wissen gerecht verteilt und unsere natürlichen Lebensgrundlagen dauerhaft geschützt werden können.

Die Vereinten Nationen können uns diesem Ziel näherbringen. Daher muß ihre Bedeutung wachsen. Sie müssen zu einem Instrument gewaltfreier Weltinnenpolitik werden. Wir wollen sie politisch und finanziell stärken.

Je weniger sie durch die Konfrontation von Ost und West gelähmt werden, desto besser können die Vereinten Nationen Frieden vermitteln, globalen Bedrohungen entgegenwirken und den Interessen armer Länder Stimme geben. Diesen Herausforderungen können die Vereinten Nationen nur dann gerecht werden, wenn die Nationalstaaten bereit sind, ihnen mehr Kompetenzen und Aufgaben zu übertragen. Wir treten ein für die Stärkung des Internationalen Gerichtshofes, die Reform des Sicherheitsrates und die Schaffung internationaler Rüstungskontrollgremien im Rahmen der Vereinten Nationen. Die Vereinten Nationen und die mit ihnen verbundenen Organisationen müssen neu strukturiert und handlungsfähiger gemacht werden.

Die Sozialistische Internationale bündelt und stärkt die Kräfte des Demokratischen Sozialismus. Sie muß weiterentwickelt werden, damit sie Wege zu einer demokratischen Weltgesellschaft weisen kann.

IV. Die freie, gerechte und soziale Gesellschaft: Eine neue Kultur des Zusammenlebens und Zusammenwirkens

Eine neue Kultur des Zusammenlebens

Kultur — und in jeder Gesellschaft leben viele Kulturen — erweist sich im Umgang von Menschen mit Menschen, mit anderen Lebewesen und mit Dingen.

Kultur wurzelt auch in geistig-weltanschaulichen und religiösen Traditionen. Wo immer dieses Erbe lebendig ist und sich im Dialog bewährt, gehen davon ethische und soziale Impulse aus.

Kultur zeigt sich in den Formen des Zusammenlebens und in der Zuwendung zu Schwächeren. Sozialstaat und Rechtsstaat, aber auch der Friede nach innen und außen sind Kulturleistungen ersten Ranges.

Kultur muß sich aber auch im Umgang mit der Natur bewähren. Sie verlangt Rücksicht auf ihre Eigengesetzlichkeiten. Die Erhaltung und Pflege einer lebensfähigen Natur wird zur lebenswichtigen Kulturleistung.

Kultur wird auch geprägt durch die Qualität der Arbeit, der Erwerbsarbeit so gut wie der Haus-, Familien- und Eigenarbeit. Wir wollen keine von ökonomischen Interessen manipulierte Kultur, nicht die Kommerzialisierung aller Lebensbereiche, sondern eine Wirtschaft, die sich in eine Kultur des Zusammenlebens einfügt.

Soziale Kultur wird für die meisten Menschen in Städten und Gemeinden erfahrbar. Kommunale Kultur erweist sich

im zivilisierten Umgang und solidarischen Miteinander von Menschen am Arbeitsplatz, in der Nachbarschaft, bei der Diskussion öffentlicher Belange und im geselligen Beisammensein.

Kultur des Zusammenlebens bewährt und verdichtet sich in politischer Kultur, in der Fähigkeit, den notwendigen Grundkonsens mit notwendigem Streit zu verbinden. Dazu ist Toleranz nötig.

1. Die Gleichstellung aller Menschen in einer solidarischen Gesellschaft

Gesellschaftliche Gleichheit von Frau und Mann

Wir wollen eine Gesellschaft, in der Frauen und Männer gleich, frei und solidarisch miteinander leben.

Wir wollen eine Gesellschaft, in der Frauen und Männer nach eigener Wahl in allen Bereichen der Gesellschaft wirken, ihnen nach Haus-, Familien- und Erwerbsarbeit Zeit und Kraft bleibt für Bildung, Kunst, Sport oder gesellschaftliches Engagement.

Wir wollen eine Gesellschaft, die nicht mehr gespalten ist in Menschen mit angeblich weiblichen und angeblich männlichen Denk- und Verhaltensweisen, in der nicht mehr hochbewertete Erwerbsarbeit Männern zugeordnet, unterbewertete Haus- und Familienarbeit Frauen überlassen wird, in der nicht mehr eine Hälfte der Menschen dazu erzogen wird, über die andere zu dominieren, die andere dazu, sich unterzuordnen.

Immer noch

ist die herrschende Kultur männlich geprägt,

ist das Verfassungsgebot der gesellschaftlichen Gleichheit von Mann und Frau nicht verwirklicht,

sind Frauen stärker von Armut betroffen, werden Frauen in Ausbildung und Beruf benachteiligt, werden sie in Wirtschaft, Wissenschaft und Kunst, in Politik und Medien zurückgesetzt, wird ihnen der private Bereich, Hausarbeit und Kindererziehung zugewiesen, wird die Rolle, die Frauen in der Geschichte spielten, unterschlagen oder verfälscht, werden Zeitabläufe und Organisationsformen von Erwerbsarbeit und ehrenamtlicher Tätigkeit durch männliche Bedürfnisse bestimmt, werden Frauen Opfer männlicher Gewalt, wird ihr Recht auf sexuelle Selbstbestimmung mißachtet.

Doch das Bewußtsein der Frauen ändert sich rasch. Schmerzhafter als die meisten Männer erfahren sie, daß beide, Frau und Mann, ständig einen Teil ihrer Wünsche, Möglichkeiten und Fähigkeiten unterdrücken. Viele Frauen gehen an gegen eine von Männern gestaltete Welt und gegen Männer, die diese erhalten wollen. Auch bei Männern wächst die Einsicht, daß die angeblich männliche Unterordnung von Gefühl und Phantasie unter Rationalität und Durchsetzungskraft sie ärmer oder gar krank macht.

Unter der Spaltung zwischen männlicher und weiblicher Welt leiden beide, Frauen und Männer. Sie deformiert beide, entfremdet beide einander.

Diese Spaltung wollen wir überwinden. Wir fangen bei uns selbst an. Der rechtlichen Gleichstellung muß die gesellschaftliche folgen. Dies bedeutet nicht die Integration der Frau in eine Männerwelt, sondern die Umgestaltung der Gesellschaft.

Erziehung soll junge Menschen auf diese Gesellschaft vorbereiten. Sie muß helfen, die Spaltung in eine männliche und eine weibliche Welt zu überwinden und die starren Rollenmuster zu durchbrechen, die diese Spaltung immer neu verfestigen.

Wir müssen die Arbeit neu bewerten und anders verteilen. Wer nicht nur Erwerbsarbeit, sondern auch Haus-, Familien- und Eigenarbeit gerecht verteilen will, muß vorrangig die tägliche Arbeitszeit verkürzen. Wir erstreben als Regel zunächst den sechsstündigen Arbeitstag in der Fünf-Tage-Woche, damit Frauen und Männer Erwerbsarbeit, Haus- und Familienarbeit, ehrenamtliche Tätigkeit und kulturelle Teilhabe besser miteinander verbinden können.

Wir brauchen ein Gleichstellungsgesetz, ein Ende der Lohndiskriminierung, Förderpläne für Frauen im Beruf, Gleichstellung im Sozialversicherungs- und Beamtenrecht durch eigenständige Ansprüche und Hilfen für die Wiedereingliederung in den Beruf. Mutterschutz, Ausfallzeiten für Elternurlaub und Krankenpflege müssen über einen Familienlastenausgleich finanziert werden, damit nicht Sonderlasten für Einzelbetriebe zum Arbeitsplatzrisiko für Frauen werden. Öffentliche Finanzhilfen und Aufträge müssen davon abhängig gemacht werden, daß Gleichstellung verwirklicht ist.

Kindertagesstätten und Ganztagschulen gehören zu den Voraussetzungen dafür, daß Erwerbs- und Familienarbeit für Männer und Frauen vereinbar werden. Neue Wohnformen, dezentrale soziale Dienste für Kinder und Alte, Kranke und Behinderte sollen helfen, Familienarbeit aus ihrer Isolierung zu lösen.

Bei ehrenamtlichen Tätigkeiten in Parteien, Gewerkschaften, Vereinen und Verbänden, als Laienrichterinnen, Aufsichtsratsmitglieder oder Elternvertreterinnen müssen Frauen die gleichen Beteiligungsmöglichkeiten haben wie Männer. In allen Gremien sollen Frauen und Männer je zur Hälfte vertreten sein; wo Überzeugungsarbeit dies nicht erreicht, sind gesetzliche Vorschriften nötig. Zur Gleichstellung in der Politik kann es notwendig werden, Wahlsysteme in Bund, Ländern und Gemeinden zu ändern.

Die Zukunft verlangt von uns allen, Frauen und Männern, vieles, was lange als weiblich

galt: wir müssen uns in andere einfühlen, auf sie eingehen, unerwartete Schwierigkeiten mit Phantasie meistern, vor allem aber partnerschaftlich mit anderen arbeiten.

Wer die menschliche Gesellschaft will, muß die männliche überwinden.

Das Zusammenleben der Generationen

In einer Gesellschaft, in der immer mehr alte Menschen mit immer weniger jungen Menschen zusammenleben und sich die Formen und Bedingungen des Zusammenlebens spürbar verändern, sind solidarische Beziehungen wichtiger denn je. Sie müssen erhalten, erweitert, geschützt und unterstützt werden.

Spannungen zwischen den Generationen können durch rasche kulturelle und technische Veränderungen verschärft werden. Unsere Kultur-, Bildungs- und Sozialpolitik will diese Spannungen für die ganze Gesellschaft fruchtbar machen. Nicht Unverständnis und Konkurrenz, sondern Erfahrungsaustausch und Solidarität müssen das Verhältnis zwischen Jung und Alt bestimmen.

Familien- und Lebensgemeinschaften

Der Wandel der Gesellschaft spiegelt sich im Wandel der Lebens- und Beziehungsformen. In ihren Lebensgemeinschaften suchen Menschen Liebe, Geborgenheit, Anerkennung und Wärme. Sie gehen dazu vielfältige Formen von Bindungen ein, die auf Dauer angelegt sind. Davon ist die Ehe die häufigste. Sie steht wie die Familie unter dem besonderen Schutz des Grundgesetzes. Für uns haben aber alle Formen von Lebensgemeinschaften Anspruch auf Schutz und Rechtssicherheit. Keine darf diskriminiert werden, auch die gleichgeschlechtliche nicht.

Familie als Lebensgemeinschaft Erwachsener mit Kindern setzt gegenseitige

Verantwortung von Eltern und Kindern füreinander voraus und endet nicht, wenn die Kinder erwachsen sind. Dem Solidarverband Familie darf nicht aufgebürdet werden, was Aufgabe des Sozialstaats ist.

Überforderung im beruflichen und gesellschaftlichen Leben schlägt auch auf die Familie zurück. Dort können nicht alle Bedürfnisse befriedigt werden, die in einer Berufswelt schonungsloser Konkurrenz keinen Platz haben. Daher müssen wir auch die Arbeitswelt verändern, damit Frauen und Männer in den Familien partnerschaftlich füreinander und für ihre Kinder Verantwortung übernehmen und gleichermaßen zu Lebensunterhalt, Erziehung und Hausarbeit beitragen können.

Familien- und andere Lebensgemeinschaften sind für die persönliche Entfaltung jedes Menschen unabdingbar. Deshalb müssen Staat und Gesellschaft sie anerkennen, schützen und fördern. Staat und Gemeinden haben die Pflicht, die materiellen Belastungen der Familie wenigstens teilweise auszugleichen, Benachteiligungen abzubauen und besondere Hilfen für Alleinerziehende, Familien mit kranken oder behinderten Kindern und mit pflegebedürftigen Angehörigen bereitzustellen.

Wir wollen Lebensverhältnisse schaffen, in denen sich Frauen nicht zum Schwangerschaftsabbruch gezwungen sehen. Wir wissen jedoch, daß wir nicht alle menschlichen Konflikte lösen können. Die Strafbarkeit des Schwangerschaftsabbruchs hat nicht zum Schutz werdenden Lebens, sondern seit jeher mehr zur Bedrohung und Demütigung von Frauen geführt. Das Strafrecht ist kein geeignetes Mittel für die Lösung von Schwangerschaftskonflikten. Deshalb wollen wir die erforderlichen gesetzlichen Regelungen außerhalb des Strafrechts treffen.

Wir wollen werdendes Leben schützen. Das kann nur mit dem Willen, nicht gegen den Willen der Frau geschehen. Deshalb erkennen wir die Verantwortung und das Selbstbestimmungsrecht der Frau an.

Kinder

Wir wollen eine kinderfreundliche Gesellschaft. Kinder brauchen Ermutigung, damit sie sich in einer schwer durchschau-baren Welt orientieren können. Sie brau-chen Förderung und Anregung durch ein Bildungssystem, das ihren Neigungen und Interessen entgegenkommt. Sie brauchen Raum für Spiel und Bewegung, sie bedürfen des Schutzes vor seelischer und körperlicher Überforderung und Gewalt, auch vor ungehemmtem Medienkonsum. Wir Sozialdemokraten wollen, daß Kinder als eigenständige Rechtspersönlichkeiten beachtet und ihre Interessen und Bedürf-nisse mehr als bisher bei politischen Ent-scheidungen berücksichtigt werden. Hierzu ist es notwendig, neben der Fami-lienförderung eine konsequent kinder-freundliche Politik im Rahmen der Stadt-und Dorfentwicklung, vor allem im Wohnungsbau, in der Verkehrsgestaltung und bezüglich eines ausreichenden Ange-botes von Kindergärten und Kindertages-stätten, sicherzustellen.

Zukunft für junge Frauen und Männer

Die Lebenswirklichkeit von Jugendlichen hat sich grundlegend verändert: Jugend-liche gehen länger zur Schule und errei-chen höhere Abschlüsse, für viele ist durch die veränderte soziale Lage eine eigen-ständige Lebensführung ermöglicht worden. Aber auch Jugendarbeitslosigkeit, die Zerstörung der Umwelt und die atomare Bedrohung haben die Werte und die Lebensansprüche von Jugendlichen verändert und ausdifferenziert. Jugend ist zu einer eigenständigen Lebensphase geworden. Jugendliche Wertorientie-rungen und Lebensansprüche haben sich verändert. In ihrer großen Mehrzahl haben Jugendliche heute gewachsene Ansprüche an gesellschaftliche Gestaltung und individuelle Lebensperspektiven. Dies gilt insbesondere für junge Frauen. Mehr denn je sind Jugendliche den Eingriffsver-suchen der Medien und Freizeitindustrie

ausgesetzt. Konservative Kräfte versuchen, soziale Spaltung bereits in der Jugend zu verankern und individuelle Lebensan-sprüche in individualistische Durchset-zungsstrategien umzusetzen. Dagegen wehren wir Sozialdemokratinnen und Sozialdemokraten uns. Individuelle Entfaltung ist nur möglich auf der Grundlage gesicherter sozialer Chancen für alle.

Junge Menschen wollen ihr Leben selbst gestalten, unterschiedliche Lebens- und Beziehungsformen ausprobieren, mit kultu-rellen Ausdrucksformen experimentieren. Dazu brauchen sie materielle Unabhän-gigkeit. Deshalb treten wir für eine bedarfsgerechte und elternunabhängige Ausbildungsförderung ein. Die soziale Mindestsicherung schließt auch die Jugendlichen, die keine Arbeit haben, ein. Wir werden allen jungen Menschen die Chance eines eigenständigen Lebens geben. Daher müssen alle, Jungen und Mädchen, einen Ausbildungsplatz und im Anschluß auch einen Arbeitsplatz erhalten. Deshalb wollen wir mit einer Umlagefinanzierung neue qualifizierte und zukunftsorientierte Ausbildungsplätze schaffen. Um jungen Frauen gleiche Chancen einzuräumen, muß die Hälfte aller Ausbildungsplätze für Frauen freige-halten werden.

Damit Jugendliche ihre Freizeit eigen-verantwortlich gestalten können und nicht auf kommerzielle Angebote angewiesen sind, wollen wir den Ausbau öffentlicher, selbstbestimmter Jugendfreizeit- und Kultureinrichtungen, dazu gehört auch die Förderung von Jugendverbandsarbeit und politischer Jugendarbeit. Wir wollen, daß Schülerinnen und Schüler, Auszu-bildende sowie Studierende selbständig und mit allen demokratischen Rechten ihre Interessen vertreten können. Das gegen-seitige Kennenlernen und Verstehen zwischen deutschen und ausländischen Jugendlichen muß ausgebaut werden. Damit wollen wir einen Beitrag zu einer solidarischen Völkergemeinschaft über die Grenzen Europas hinaus leisten.

Zur Jugendarbeit gehört notwendig die politische Bildung. Sie ist nicht beschränkt auf Wissensvermittlung. Sie soll praktische Handlungsfähigkeit herausbilden und Mitmenschlichkeit, Solidarität und Verant-wortungsbewußtsein entwickeln. Wir fördern die politische Bildung gerade in der Jugendarbeit, weil durch die Verbin-dung von Lernen und Handeln die Fähig-keit zur Zukunftsbewältigung wächst.

Die Älteren

Das Älterwerden wird heute anders erlebt als früher. Die Entwicklung neuer Lebens-perspektiven endet nicht mit dem Ausscheiden aus dem Berufsleben. Damit beginnt vielmehr ein Abschnitt mit verän-derten Lebensbedingungen, für viele mit neuen Inhalten und neuen Lebenschancen.

Weiterbildung und gesellschaftliche Mitwir-kung sind auch für ältere Menschen selbst-verständlich. Sie sollen ihre Bedürfnisse und ihre Interessen in den verschiedenen Organisationsformen äußern und vertreten, eigene Vorstellungen entwickeln und erproben können. Auch ältere Menschen müssen die Chance haben, ihre gesellschaftliche Verantwortung, ihre Rechte und Pflichten wahrzunehmen. Wir wollen sie dazu ermutigen.

Lebens- und Arbeitserfahrungen der älteren Generation sind für alle wertvoll. Damit sich eine sinnvolle Aufgabenteilung und Kooperation zwischen den Genera-tionen entwickeln kann, muß die starre Trennung zwischen Ausbildungs-, Berufs- und Ruhestandszeit aufgebrochen werden.

Nach wie vor kann Alter mit sozialen und persönlichen Risiken verbunden sein. Sozialstaatliche und solidarische Förde-rung auch in früheren Lebensphasen erhöht die Chancengleichheit im Alter.

Sichere Renten für alle, die Absicherung des Pflagerisikos, Wohnformen, Stadt- und Sozialplanungen, die eine selbständige Lebensführung und selbstgewählte Lebens-formen zulassen, sollen die gleichberech-

tigte und verantwortliche Teilhabe Älterer am gesellschaftlichen Leben erleichtern. Die sozialen Dienste sind so auszubauen und zu vernetzen, daß Ältere so lange wie möglich in vertrauter Umgebung bleiben können. Für die häusliche Pflege alter Menschen sind familienergänzende und unterstützende Maßnahmen nötig.

Wir wollen verhindern, daß alte Menschen vereinsamen. Wir wollen dafür sorgen, daß ihre Menschenwürde gewahrt und ihre Lebensleistung von der Gesell-schaft anerkannt wird.

Solidarität zwischen Kulturen

In der Bundesrepublik leben Menschen unterschiedlicher Nationalität, Kultur und Religion zusammen; die Länder Europas sind multikulturell geworden. Wie in der Bundesrepublik Ausländer leben, so leben auch viele Deutsche im Ausland. Viele unserer ausländischen Mitbürger leiden noch immer unter kultureller und gesell-schaftlicher Isolation und werden Opfer von Diskriminierung. Besonders betroffen sind ihre Kinder, die zwischen den Kulturen stehen.

Kulturelle Vielfalt bereichert uns. Daher wollen wir alles tun, was Verständnis, Achtung und Zusammenarbeit zwischen unterschiedlichen Nationen und Kulturen fördert, Integration und Teilhabe ermöglicht.

Wir wollen das Aufenthaltsrecht für Ausländerinnen und Ausländer verbessern, ihnen das kommunale Wahlrecht geben. Das Asylrecht für politisch Verfolgte muß uneingeschränktes Grundrecht bleiben. Dies schließt politische Verfolgung aus Gründen des Geschlechts und der Rasse ein. Jeder Ehegatte hat ein eigenständiges Aufenthaltsrecht.

Überwindung der Klassengesellschaft

Unsere Gesellschaft ist durch alte und neue Privilegien gekennzeichnet. Die

ungerechte Verteilung von Einkommen, Vermögen und Chancen teilt die Gesellschaft in solche, die über andere verfügen und solche, über die verfügt wird und deren Selbstbestimmung und politische Mitwirkung rasch an Grenzen stoßen. Das beeinflusst auch die Willensbildung in Politik und Staat.

Wir erstreben eine solidarische Gesellschaft der Freien und Gleichen ohne Klassenvorrechte, in der alle Menschen gleichberechtigt über ihr Leben und ihre Arbeit entscheiden. Die neue und bessere Ordnung, die der Demokratische Sozialismus erstrebt, ist eine von Klassenschranken befreite Gesellschaft. Wir wollen sie durch Abbau von Privilegien und Vollendung der Demokratie erreichen.

2. Die Zukunft der Arbeit und der freien Zeit

Die Bedeutung der Arbeit

Arbeit ist nicht nur Existenzbedingung, sondern entscheidende Dimension menschlichen Daseins. Durch Arbeit produzieren die Menschen nicht nur die Mittel und Dienste, die sie zum Leben brauchen, sondern bestimmen auch ihre Lebensumstände. Arbeit befriedigt menschliche Bedürfnisse und bringt neue hervor. Arbeit und Natur sind Quellen des Reichtums.

Wieviel Arbeit zu leisten ist, wie sie organisiert, gestaltet und verteilt wird, ist abhängig von der Entwicklung der Produktivkräfte, von gesellschaftlichen Machtverhältnissen und kulturellen Traditionen. Dies gilt gleichermaßen für die Erwerbsarbeit, für Familienarbeit, für Gemeinschaftsarbeit und für freie Eigenarbeit. Alle diese Arbeitsformen sind wechselseitig abhängig. Alle zusammen bestimmen unsere Lebensqualität. Arbeitsteilung und Arbeitsorganisation, Arbeitszeit und Arbeitsumfang, Arbeitsinhalte und Arbeitsformen werden von Menschen verwirklicht und sind damit politisch gestaltbar. Jede Form der Arbeit schafft

Werte, kann Menschen ausfüllen und bereichern, aber auch Entfremdung bewirken und Leid zufügen. Jede Arbeitsform ist auf die anderen angewiesen. Alle zusammen bestimmen unsere Lebensqualität.

Arbeitsfreude und Arbeitsleid waren stets Bestandteil menschlichen Lebens. Im gestaltenden Umgang mit Stoff, Werkzeug und Maschine, beim Entwerfen, Planen und Organisieren, beim Leisten von Diensten, in Zusammenarbeit und Arbeitsteilung mit anderen Menschen in der Gesellschaft, in Betrieben und im Haushalt entwickeln Menschen ihre Persönlichkeit. Arbeitsleid entsteht aus Überlastung oder Unterforderung, durch Gesundheitsgefährdungen und nicht menschengerecht gestaltete Arbeit, durch Unterdrückung und Entfremdung in der Arbeit. Arbeitsleid kann auch Folge inhumaner Arbeitsteilung oder gesellschaftlich isolierter Arbeit sein.

Die Geschichte der Arbeit ist zugleich die Geschichte der Technik. Technik ermöglicht Reichtum und menschliches Wohlbefinden, sie kann Arbeit erleichtern. Ihre gesellschaftliche Anwendung hat jedoch auch Armut, Krankheit, Abhängigkeit und Entfremdung bei denen erzeugt, die kaum mehr besitzen als ihre Arbeitskraft.

Unsere Zukunft wird maßgeblich dadurch bestimmt, wie wir arbeiten. Erwerbsarbeit und unbezahlte, aber gesellschaftlich ebenso notwendige Arbeit in Haus, Familie und Gemeinschaft werden in unserer Gesellschaft ungleich verteilt und bewertet. Dies schlägt sich in unterschiedlichen Arbeits- und Lebensbedingungen und unterschiedlichen Entfaltungsmöglichkeiten der Geschlechter nieder.

Die Erwerbsarbeit hat zentrale Bedeutung für das Bewußtsein und Selbstbewußtsein der Menschen. Sie vermittelt Selbstständigkeit und soziale Anerkennung, bestimmt Lebensbedingungen und Entfaltungschancen, erleichtert gesellschaftliches und politisches Engagement, sichert materielle Unabhängigkeit.

Alle Formen gesellschaftlich notwendiger Arbeit müssen gleich bewertet und zwischen Männern und Frauen gleich verteilt werden. Wer Familien- und Gemeinschaftsarbeit leistet, darf im Erwerbsleben nicht benachteiligt werden.

Der gesellschaftliche Reichtum, den wir durch die Entfaltung der Produktivkräfte erreicht haben, ermöglicht drastische Verkürzungen der Erwerbsarbeitszeit und erweitert die Möglichkeiten zur Verbesserung der Arbeits- und Lebensverhältnisse. Damit können alte sozialdemokratische Ziele Wirklichkeit werden:

- allgemeiner Wohlstand und soziale Sicherheit
- Ausbau der sozialen Infrastruktur
- gerechte Verteilung der Arbeits- und Lebenschancen
- gerechte Verteilung der verschiedenen Formen gesellschaftlich notwendiger Arbeit zwischen Männern und Frauen
- Bildung und Weiterbildung für alle
- mehr Zeit für Familien- und Privatleben, für Muße und Gemeinschaftsarbeit
- schöpferische Aktivität und Teilhabe am kulturellen Leben
- Selbstverwirklichung in der Arbeit
- Verbesserung der Qualität der Arbeit
- Ausbau von alternativen Organisationsformen der Arbeit
- Ausbau der Mitbestimmung und Demokratisierung der Wirtschaft.

Strukturwandel der Erwerbsarbeit

Heute ist die Arbeit radikalem Strukturwandel unterworfen. In der Erwerbsarbeit ist er gekennzeichnet durch flexible Automatisierung von Produktion, Dienstleistungen und Verwaltung, durch neue Kommunikations- und Steuerungstechnologien, die Anwendung von Bio- und Gentechnik sowie die schnelle Verbreitung neuer Werkstoffe, Verfahren, Produkte und Dienste.

Die Menschen müssen immer mehr Informationen verarbeiten und sich auf immer raschere Veränderungen einstellen. Planen und Entwickeln, Steuern und Überwachen, Fehler entdecken und korrigieren gewinnt an Bedeutung. Alle werden sich in Zukunft weit mehr als bisher informieren und Neues lernen müssen.

Die wachsende Intensität und Produktivität der menschlichen Arbeit ermöglicht einerseits mehr Lebensqualität, Wohlstand und Freizeit. Sie kann aber auch steigende Arbeitslosigkeit, die Ausgrenzung vieler Menschen aus dem Erwerbsleben, neue körperliche und geistig-psychische Belastungen sowie neue Risiken und Gefährdungen aus der Arbeitsumwelt zur Folge haben.

Risiken für die Arbeitenden

Angesichts des Ausmaßes und der Dauer dieser Umwälzungen ist klar: Ohne eine neue Politik der Arbeit, die sich dem Recht auf Arbeit verpflichtet weiß, wird Massenarbeitslosigkeit eines der zentralen gesellschaftlichen Probleme bleiben. Dann wird der Anteil der Langzeitarbeitslosen weiter steigen, werden immer mehr ältere oder behinderte Menschen, gering Qualifizierte, Frauen, Jugendliche und Ausländer aus dem Arbeitsmarkt ausgegliedert und wird die Zahl der ungeschützten Arbeitsverhältnisse zunehmen.

Dies kann zu einer unerträglichen Polarisierung der Lebensverhältnisse und zu einer Spaltung unseres Landes in wohlhabende und verarmte Regionen führen. Unter den Arbeitnehmern und Arbeitnehmerinnen verschärft sich die Konkurrenz. Solidarität wird erschwert. Es entwickeln sich neue Formen von Ungleichheit: Qualifikation und Leistungsbereitschaft werden weniger wichtig als die Frage, wann jemand geboren ist, ob als Mann oder Frau, als Deutscher oder Ausländer, ob man im Norden oder Süden der Republik, auf dem Lande oder in Ballungsräumen lebt.

Gleichzeitig wird nicht nur die Zahl der Rentnerinnen und Rentner zunehmen, sondern auch das Durchschnittsalter der Erwerbstätigen steigen.

Kapital und vernachlässigte Bedürfnisse sind reichlich vorhanden. Angesichts des Reichtums unserer Gesellschaft, angesichts der vielen unerledigten Aufgaben zeigt Massenarbeitslosigkeit gesellschaftliches Versagen, das auf Dauer Demokratie gefährdet. Unserer Gesellschaft geht die Arbeit nicht aus.

Für eine neue Politik der Arbeit

Das Recht auf Arbeit ist ein Menschenrecht. Es ist die Pflicht eines demokratischen und sozialen Rechtsstaats, für Vollbeschäftigung zu sorgen. Arbeitslosigkeit ist kein individuelles, versicherbares Risiko auf Zeit, sondern ein gesellschaftlich verursachtes und damit politisch zu lösendes Problem.

Je schwerer die ökonomischen und sozialen Kosten der Massenarbeitslosigkeit auf den Völkern lasten, desto häufiger wird versucht, der eigenen Wirtschaft durch Protektionismus Vorteile auf Kosten anderer zu verschaffen.

Wir halten demgegenüber ein gemeinsames Vorgehen der betroffenen Staaten gegen Massenarbeitslosigkeit für unabdingbar. Voraussetzung dafür ist allerdings, daß wir bereit sind, eine wirksame Beschäftigungspolitik im eigenen Land in Gang zu setzen.

Notwendig ist eine Kombination von Maßnahmen, die

- sinnvolle, dauerhafte Beschäftigung für alle schafft und zugleich
- Umweltbelastungen, insbesondere den Energieverbrauch, wirksam und schnell vermindert,
- humanere Arbeitsbedingungen schafft,
- die Bundesrepublik als Industriestandort international wettbewerbsfähig erhält,
- Wissen, Einsatzbereitschaft und Kreativität der Menschen fördert,

- neue soziale und kulturelle Entwicklungen ermöglicht.

Vielen Menschen fehlt es noch am Lebensnotwendigen. Eine gerechtere Einkommensverteilung sorgt für sozialen Ausgleich und schafft zusätzliche Nachfrage und damit Arbeitsplätze.

Ökologische Erneuerung schafft zusätzliche Arbeit. Dies gilt für die Aufarbeitung von Altlasten wie auch für Umweltvorsorge, für naturgerechte Landwirtschaft, den Umbau des Verkehrswesens und des Energiesystems. Wo Energie gespart, Energieversorgung dezentralisiert, Müll wiederaufgearbeitet, umweltschädliche Güter durch umweltfreundliche ersetzt werden, entsteht Arbeit. Städte und Dörfer müssen erneuert, Wohnungen errichtet und modernisiert, Nahverkehrssysteme ausgebaut, Kulturschätze erhalten werden.

Auch der Bedarf an sozialen Dienstleistungen wächst. Wir wollen die öffentlichen Dienstleistungen verbessern und die Angebote insbesondere für benachteiligte Menschen und Gruppen ausbauen. Bildung, Weiterbildung, Kultur, Forschung und Wissenschaft brauchen Menschen. Kinder müssen betreut, Jugendarbeit geleistet, Kranke und immer mehr Alte gepflegt, Ausländer und ihre Kinder eingegliedert, Behinderte betreut und integriert, Suchtprävention geleistet und Suchtkranke geheilt, psychisch Gefährdete begleitet, Straffällige resozialisiert, Hilfe zur Selbsthilfe organisiert werden. Die sozialen Dienste müssen zu einem flächendeckenden Netz ambulanter und stationärer Hilfen verbunden werden.

Arbeitszeitverkürzung — Beitrag zu Vollbeschäftigung und Zeitsouveränität

Wir wollen die Steigerung der Produktivität zur Verkürzung der Arbeitszeit nutzen, wobei kürzere Arbeitszeit nicht automatisch kürzere Maschinenlaufzeit bedeutet. Arbeitszeitverkürzung ist auch in Zukunft ein wesentlicher Beitrag für mehr

Lebensqualität. Sie verringert die Belastung der Erwerbsarbeit und schafft Raum für notwendige Tätigkeiten außerhalb der Erwerbsarbeit, gibt Zeit für Muße, kulturelle und soziale Aktivität. Sie schafft Arbeitsplätze.

Kürzere Arbeitszeiten sind erst recht nötig, wenn Erwerbsarbeit allen Frauen und Männern zugänglich wird. Soll die partnerschaftliche Teilung der häuslichen Arbeit gelingen, muß die tägliche Arbeitszeit verringert werden. Daher streben wir den sechsstündigen Arbeitstag in der 30-Stunden-Woche als Regel an.

Bei kürzerer Regelarbeitszeit wird gerechte Einkommensverteilung noch wichtiger. Löhne und Gehälter sollten daher nach Einkommensgruppen differenziert erhöht werden.

Flexiblere Arbeitszeiten führen nur dann zu mehr Zeitsouveränität, wenn sie arbeitnehmerorientiert und kollektiv abgesichert sind. Dabei ist auf Arbeitsrhythmen zu achten, die der Gesundheit, der persönlichen Leistungsfähigkeit und sozialen Beziehungen zuträglich sind. Der Samstag darf nicht zum Regelarbeitstag, Sonntagsarbeit nur in zwingenden Ausnahmefällen zugelassen werden. Die Nacharbeit wollen wir, weil sie gesundheitsschädlich ist, auf Ausnahmefälle beschränken. Überstunden sind gesetzlich zu begrenzen. Wer zu ungewöhnlichen Zeiten arbeitet, hat Anspruch auf angemessenen Ausgleich.

Alle Männer und Frauen sollen die Möglichkeit erhalten, Erwerbsarbeit zu reduzieren oder zu unterbrechen, um sich der Kindererziehung zu widmen, um sich weiterzubilden, auch in einem Weiterbildungsjahr, um Alte, Kranke oder Behinderte zu pflegen, um einen gleitenden Übergang in den Ruhestand zu finden.

Wir werden dafür sorgen, daß in diesen Fällen der Platz im Erwerbsleben und die

soziale Sicherung rechtlich garantiert sind. Wir werden Modelle zur Finanzierung erarbeiten und gemeinsam mit den Tarifparteien durchsetzen. Darüber hinaus wollen wir die arbeitsrechtlichen Möglichkeiten schaffen, aus dem Arbeitsleben vorübergehend auszusteigen und anschließend an den Arbeitsplatz zurückzukehren.

Ungeschützte Arbeitsverhältnisse darf es nicht geben. Leiharbeit ist zu verbieten. Wir fordern ein Arbeitsgesetzbuch, um alle Beschäftigungsverhältnisse unter den Schutz eines einheitlichen Arbeitsrechts zu stellen. Alle Formen der Erwerbsarbeit müssen als Normalarbeitsverhältnis abgesichert sein. Dies bedeutet nicht die Aufrechterhaltung starrer Arbeitszeitstrukturen, sondern ein arbeits- und sozialrechtlich geschütztes Verhältnis für alle Formen der Erwerbsarbeit. Wir wollen, wo möglich, nicht Arbeitslosigkeit sondern Arbeitsplätze finanzieren. Wir wollen, daß jedem, der seinen Arbeitsplatz verliert, neue Arbeit oder zusätzliche Qualifizierung angeboten wird.

Für eine menschengerechte Gestaltung der Arbeitswelt

Unsere Forderungen für die Gestaltung der Erwerbsarbeit sind: Humanisierung, Qualifizierung und Demokratisierung. Diese drei Aufgaben bedingen einander.

Humane Gestaltung der Arbeitswelt verlangt zunächst, daß Menschen nicht durch gesundheitsbelastende Arbeitsbedingungen verschlissen werden. Gesundheitsgefährdende Arbeitsstoffe, Lärm, Hitze, Gase, Strahlung und Staub, aber auch Techniken, die Monotonie und nervliche Belastung steigern, Kontrolle und Entfremdung verschärfen und Eigenverantwortlichkeit mindern, können nicht hingenommen werden. In allen Berufen müssen die Bedingungen und Anforderungen der Arbeit auch den Menschen gerecht werden, die durch unzureichende Qualifikation beeinträchtigte Gesundheit oder durch ihr Alter im Nachteil sind.

Daher wollen wir den Arbeits- und Gesundheitsschutz weiter entwickeln, menschengerechte Technologien und Organisationsformen fördern. Es ist staatliche Aufgabe, Tarifvertragsparteien, Wirtschaft und Wissenschaft bei der Erprobung neuer betrieblicher Lösungen zu unterstützen und für die Verbreitung des Wissens über eine menschengerechte Gestaltung zu sorgen.

Humanisierung der Arbeitswelt setzt darüber hinaus bei den kreativen, organisatorischen, fachlichen und sozialen Fähigkeiten der Menschen an. Die Menschen brauchen sinnvolle Arbeitsinhalte, ausgeweitete Handlungsspielräume, mehr Autonomie, verbesserte Qualifizierung sowie verstärkte Mitbestimmung und Beteiligung.

Die Qualität der Arbeit verbessert sich nur über bessere Qualifizierung aller Arbeitnehmerinnen und Arbeitnehmer. Sie müssen das Recht auf lebenslange Aus- und Weiterbildung in der Erwerbsarbeitszeit haben. Es soll, ebenso wie ein erweiterter Bildungsurlaub, gesetzlich verankert werden.

Neue Technik macht neue Formen der Arbeitsorganisation möglich. Monotonie und Zerstückelung der Arbeit können überwunden, partnerschaftliche Zusammenarbeit kann die Regel werden. Dies ist nicht nur menschengerechter, sondern vielfach auch effizienter. Wo technische Innovation Arbeit in hierarchischen Zwängen überflüssig oder überwindbar, die Dezentralisierung und Demokratisierung der Arbeit in Betrieben hingegen möglich macht, muß die Chance genutzt werden. Erwerbsarbeit, die an vielen Stellen Fremdbestimmung durch gemeinschaftliche und individuelle Gestaltung ersetzt, ist keine Utopie mehr.

Menschen, die Erwerbsarbeit auslaugt, abstumpft oder demütigt, können in ihrer freien Zeit diese Schädigungen nicht wettmachen. Darum ist humane, demokratisch und sozial organisierte Arbeit ausschlaggebend für ein menschenwürdiges Leben.

Humanisierung der Arbeitswelt hat auf jeder Stufe von Technik und Organisation menschenwürdige Arbeitsverhältnisse herzustellen. Dabei sind die steigenden Ansprüche der Menschen zu berücksichtigen.

Demokratisierung zielt auf Befreiung in der Arbeit. Sie muß durch die Arbeitenden unter Ausweitung der Mitbestimmungskompetenzen selbst verwirklicht werden. Aus Wirtschaftsuntertanen werden Wirtschaftsbürger und -bürgerinnen.

Arbeitnehmerinnen und Arbeitnehmer müssen darüber mitbestimmen, welche Arbeit mit welcher Zielsetzung in welchen Organisationsformen zu welchen Zeiten geleistet werden soll. Mitbestimmung ist weiter nötig, wo über neue Möglichkeiten der Beschäftigung, ökologische und soziale Verträglichkeit von Arbeitsplätzen zu entscheiden ist. Wir werden die rechtlichen Voraussetzungen hierfür, auch im öffentlichen Dienst, schaffen.

Familienarbeit

Kindererziehung und Familienarbeit machen unsere Gesellschaft lebensfähig. Sie müssen gesellschaftlich anerkannt und sozial abgesichert werden. Humanisierung, Verkürzung und angemessene Verteilung der Erwerbsarbeit kommen auch der Haus- und Familienarbeit zugute. Wie die Erwerbsarbeit ist die Haus- und Familienarbeit Aufgabe beider Geschlechter. Wie andere Arbeitsformen bietet sie die Chance der Selbstverwirklichung, sie kann aber auch Menschen überfordern und in ihrer Entwicklung behindern.

Erwerbsarbeitsplätze in der Nähe der Wohnung können die Lebensqualität verbessern und die Verbindung von Erwerbsarbeit und Haus- und Familienarbeit erleichtern. Sie sind zu erhalten oder neu zu schaffen. Familiengerechte Wohnungen, dezentrale Einkaufsmöglichkeiten und der Ausbau der lokalen Infra-

struktur erleichtern die Vereinbarkeit von Arbeit im Erwerbsprozeß und in Haus und Familie.

Erziehungs- und Pflegezeiten sind in der Altersversorgung anzurechnen. In den ersten drei Lebensjahren eines Kindes müssen Vater und Mutter Anrecht auf bezahlten Elternurlaub bekommen. Wer zur Kindererziehung aus dem Erwerbsleben ausgeschieden ist, muß Anspruch auf Wiedereingliederung haben. Bei Einstellungen und beruflichem Aufstieg sind Erziehungs- und Pflegezeiten zu berücksichtigen. Außerdem besteht der Rechtsanspruch auf weitere Qualifikation und Förderung nach Eignung und Neigung.

Freie Tätigkeiten und Muße

Menschliches Leben vollzieht sich im Rhythmus von Arbeit und Muße, Anspannung und Entspannung. Mit der Verkürzung der Erwerbsarbeitszeit vergrößert sich das Angebot an Zeit für die freibestimmten Tätigkeiten. Diese gewonnene Zeit wollen wir nicht der Freizeitindustrie überlassen. Alle müssen die Chance bekommen, sich für Nachbarschaft oder Umwelt, für gewerkschaftliche oder politische Aufgaben zu engagieren. Es muß für alle möglich werden, nach eigener Wahl kreativ zu sein. Die Gesellschaft muß dafür die Voraussetzungen verbessern.

Das kulturelle Leben

Bildungsziele

Ziel von Bildung ist für uns nicht nur Qualifikation für Beruf und Fortkommen. Bildung hat Eigenwert für die Entfaltung der Person.

Bildung soll Verständnis für die eigene Überlieferung wecken und Menschen befähigen, sich selbst und andere, auch andere Kulturen und ihre Menschen, zu verstehen. Bildung soll die Chance

eröffnen, selbstbestimmt zu arbeiten und die von Erwerbsarbeit und Familienarbeit freie Zeit für Eigenarbeit, musisch-kulturelle Tätigkeit, soziale und politische Aktivitäten zu nutzen. Bildung muß Menschen befähigen, sich mit der Gesellschaft und den Anforderungen der Arbeitswelt kritisch auseinanderzusetzen und mitgestaltend auf sie einzuwirken. Bildung soll Menschen helfen, sich in unserer komplizierter werdenden Gesellschaft zurechtzufinden, Technik und Produktionsmittel sinnvoll zu gebrauchen und ihre natürliche Umwelt zu schützen. Sie soll Kreativität fördern und dazu befähigen, mit dem Überangebot von Unterhaltung und Informationen umzugehen. Sie soll jungen Menschen helfen, grundlegende menschliche Erfahrungen zu bestehen und an ihnen zu wachsen.

Gefühl wie Vernunft, geistige wie praktische Fähigkeiten bedürfen der Bildung. Sie soll für die Natur aufschließen, zur Verantwortung für die Mitmenschen hinführen und solidarisches Verhalten einüben.

Bildung muß dazu befähigen, die Vielfalt der europäischen Kulturen als Bereicherung des eigenen Lebens zu erfahren.

Vielseitige Bildung dient auch der sinnvollen Vorbereitung auf Arbeitsleben und Beruf: In einer Arbeitswelt, in der Teamarbeit und Mitdenken gefragt und immer neue Aufgaben zu bewältigen sind, wird sich berufliche Erfüllung und sogar beruflicher Erfolg um so eher einstellen, je weniger sich Bildung eng und einseitig darauf konzentriert.

Bildung muß allen offenstehen. Schüler, Auszubildende und Studenten sind finanziell so zu unterstützen, daß sie in eigener Verantwortung ihren Berufsweg unabhängig vom Einkommen ihrer Eltern gehen können. Eine qualifizierte Schul- und Erstausbildung eröffnet die Chance zum lebenslangen Lernen und sozialer, kultureller und politischer Teilhabe.

Reform und Ausbau des Bildungswesens

Chancengleichheit im Bildungswesen ist für uns unverzichtbar. In den letzten Jahrzehnten sind wir unserem Ziel der Bildung für alle näher gekommen. Wir haben den Zugang zu qualifizierter Bildung für Kinder aller Schichten geöffnet. Die Schulpflicht wurde verlängert. Mädchen und Frauen wurden in Bildung und Ausbildung einbezogen wie nie zuvor.

Unser Bildungswesen steht vor neuen Herausforderungen. Die quantitative Erweiterung muß einhergehen mit dem qualitativen Ausbau.

Wir wollen allgemeine, politische und berufliche Bildung integrieren: Dies gilt für alle Bildungseinrichtungen.

Wir wollen Ganztagschulen anbieten, weil sie Chancengleichheit fördern, soziales Lernen und den Wechsel von Wissensvermittlung, Gemeinschaftsarbeit und Spiel ermöglichen.

Die Schulen müssen zur Arbeitswelt, vor allem aber zu den Städten und Gemeinden hin geöffnet, in das kommunale Leben eingebunden werden. Wir wollen mehr Mitbestimmung der Beteiligten auch bei der Wahl der Schullaufbahn und einen größeren pädagogischen Freiraum in den Bildungseinrichtungen. Der Staat muß die Rahmenbedingungen so gestalten, daß sie durch Willensbildung vor Ort ausgefüllt werden können. Wir fördern Modellschulen, die neue Lern- und Unterrichtsformen erproben.

Wir wollen die gemeinsame Erziehung von Jungen und Mädchen, von ausländischen und deutschen, von behinderten und nicht-behinderten Kindern, damit Vorurteile und Benachteiligungen abgebaut werden.

Wissensvermittlung wollen wir mit sozialem Lernen verknüpfen, auch um dem wachsenden Konkurrenzdruck aus der Arbeitswelt entgegenzuwirken.

Sozialdemokratische Bildungspolitik will fördern statt auslesen. Wir wollen Schulen, die eine Vielfalt von Bildungsmöglichkeiten und -abschlüssen anbieten, den unterschiedlichen Neigungen und Fähigkeiten der Schüler Rechnung tragen, sie differenziert fördern und so mehr Chancengleichheit verwirklichen. Die Gesamtschule ist am besten geeignet, unsere bildungspolitischen Ziele umzusetzen.

Berufliche Bildung und Weiterbildung

Die Berufsausbildung hat für die persönliche und berufliche Entwicklung zentrale Bedeutung. Alle jungen Menschen haben deshalb das Recht auf einen Ausbildungsplatz. Die Ausbildung muß sie befähigen, einen Beruf auszuüben, sich regelmäßig weiterzubilden und unser Gemeinwesen mitzugestalten. Die Ausbildung muß deshalb eine breite berufliche Grundbildung umfassen und sowohl berufsspezifische wie berufsübergreifende Fähigkeiten vermitteln. Dem Staat kommt auch im dualen System der Berufsausbildung eine besondere Verantwortung zu.

Mädchen und Frauen dürfen bei der Ausbildung, der Weiterbildung und beim Übergang in die Arbeitswelt nicht benachteiligt werden.

Rascher Strukturwandel macht es nötig, Weiterbildung gleichberechtigt mit Schule und Erstausbildung zu fördern. Deshalb muß die allgemeine, die berufliche, die politische und die kulturelle Weiterbildung als kommunale Pflichtaufgabe zur vierten Säule des Bildungswesens ausgebaut werden. Insbesondere Menschen, die im Erwerbsleben und bei der Ausbildung benachteiligt sind oder deren Berufswissen durch die technische Entwicklung entwertet wird, muß der Staat die Qualifikation für eine neue Berufstätigkeit ermöglichen.

Als Gegengewicht zur betriebsbezogenen Weiterbildung ist ein ausreichendes Angebot an öffentlicher und öffentlich

geförderter Weiterbildung notwendig. Die Unternehmen müssen sich an den Kosten der Aus- und Weiterbildung beteiligen.

Die während des Berufslebens zur Verfügung stehende Weiterbildungszeit soll mindestens der Zeitspanne der Erstausbildung entsprechen.

Hochschule, Wissenschaft und Forschung

Die Öffnung der Hochschule bleibt unser Ziel. Studium und Weiterbildung sollen auch für diejenigen zugänglich werden, die ihre Befähigung im Beruf oder durch andere gesellschaftliche Tätigkeiten erworben haben. Forschung und Lehre müssen stärker als bisher Probleme der Arbeitswelt berücksichtigen.

Alle Gruppen an der Hochschule müssen wirksame Mitbestimmungsrechte erhalten. Wir wollen die Freiräume der Hochschule für Reformen und neue Studiengänge erweitern. Sozial- und Geisteswissenschaften müssen ebenso gefördert werden wie Natur- und Technikwissenschaften. Natur-, Gesellschafts- und Geisteswissenschaften gehören untrennbar zusammen.

Wir wollen alles tun, damit die Qualität von Wissenschaft und Forschung internationalen Maßstäben gerecht bleibt.

Freiheit und Verantwortung der Wissenschaft bedingen einander. Wer als Wissenschaftler gegenüber der Gesellschaft die Freiheit der Forschung beansprucht, muß auch bereit sein, für die Folgen ihrer Anwendung Verantwortung zu übernehmen. Die Gesellschaft muß die Freiheit der Wissenschaft und des einzelnen Wissenschaftlers gegenüber staatlicher und wirtschaftlicher Macht sichern. Zur Freiheit der Wissenschaft gehört der freie, unbehinderte wissenschaftliche Disput und die laufende Veröffentlichung von Forschungsergebnissen.

Wir sehen mit Sorge, daß immer mehr Forschungseinrichtungen entstehen, in

denen die Forschung militärischen oder ausschließlich wirtschaftlichen Zwecken unterworfen wird. Sie binden verfügbare Forschungspotentiale und verhindern alternative Forschungsansätze. Sie behindern den Erkenntnisprozeß, indem sie die Ergebnisse ihrer Forschung der Öffentlichkeit vorenthalten.

In der Regel unterliegt wissenschaftliche Forschung erst dann der gesellschaftlichen Kontrolle, wenn es um die Anwendung ihrer Ergebnisse geht. Wo aber Vorhaben der Wissenschaft ethische Normen verletzen oder zu untragbaren Risiken führen, muß der Gesetzgeber Methoden und Verfahren der Forschung untersagen. Dies gilt für die Entwicklung von Massenvernichtungswaffen, für medizinische Experimente am Menschen, für Eingriffe in Persönlichkeitsrechte und gentechnische Entwicklungen, insbesondere Veränderungen der Erbmasse des Menschen.

Die gesellschaftliche Kontrolle ethisch fragwürdiger Experimente wollen wir erreichen, indem wir öffentliche Diskussionen über die Zulässigkeit wissenschaftlicher Verfahren anregen und Ethikkommissionen einrichten. Wenn es die Würde des Menschen, das Recht auf Leben oder der Schutz der Natur erfordern, hat der Staat das Recht und die Pflicht, mit Verboten und Auflagen in die Forschung einzugreifen.

Kulturarbeit in der Demokratie

Die Arbeiterbewegung hat sich von Anfang an auch als Kulturbewegung verstanden. In der Tradition des europäischen Humanismus und der Aufklärung trat sie für die Freiheit des künstlerischen Ausdrucks ein und wollte allen die Teilhabe am Reichtum der Kultur ermöglichen. Diesen Zielen bleiben wir verpflichtet.

Unser Begriff von Kultur umfaßt mehr als Literatur, Musik, Kunst und Wissenschaft. Gerade in einer umfassenden Kultur des

Zusammenlebens rücken diese Bereiche vom Rand der Gesellschaft in ihr Zentrum.

Wachsende Freizeit vermehrt die Möglichkeiten zu eigener kultureller Tätigkeit. In ihr entfalten sich geistige und emotionale Fähigkeiten, Phantasie und Kreativität, in ihr bilden sich Werte, Bilder und Denkmuster heraus, die auch die Zukunft unserer Demokratie bestimmen. Mit menschenverachtenden, zum Beispiel neonazistischen und faschistischen Strömungen und Gruppierungen werden wir uns mit aller Kraft auseinandersetzen.

Wir orientieren uns in Kulturpolitik und Kulturarbeit an unseren Grundwerten und unserer Tradition. Wir wollen kritisches Bewußtsein fördern, zu aktiver und solidarischer Lebensgestaltung anregen, persönliche und gesellschaftliche Emanzipation voranbringen.

Wir wissen, daß wir das kulturelle Leben der Gesellschaft nur dann prägen können, wenn sozialdemokratische Kulturarbeit bei der eigenen Partei beginnt, bei ihren Umgangsformen, ihrer Arbeitsweise, ihrer Fähigkeit, kulturelle Impulse aufzunehmen und zu verarbeiten.

Wir fördern eine Vielzahl kultureller Ausdrucksformen in Gruppen und Projekten, in Stadtteilen und Wohngebieten. Kunst muß Sache möglichst vieler Menschen werden. Hindernisse beim Zugang zu Kunst und Bildung wollen wir abbauen, soweit sie nicht in den Kulturzeugnissen selbst liegen.

Ein buntes und vielseitiges Kulturleben, das sich dem industriell normierten Freizeitverbrauch widersetzt, ist für uns allerdings mehr als die Summe unverbundener Aktivitäten. Wir wollen, daß sich unterschiedliche Milieus und Teilkulturen einander aussetzen. Widerspruch und Provokation sind Ausdruck kultureller Vitalität.

Kunst und Kultur brauchen Orte, an denen sie sich öffentlich darstellen können. Die

Voraussetzungen dafür zu schaffen und Künstlerinnen und Künstler zu fördern, ist Sache der Politik. Kulturpolitik ist eine Pflichtaufgabe der öffentlichen Hände. Der Staat darf nicht Vormund der Kultur, er soll Garant kultureller Vielfalt sein.

Medien in der Verantwortung

Unsere Kulturen, unser gesellschaftliches und politisches Leben werden zunehmend von Medien, vor allem von den elektronischen Medien, bestimmt. Einer neuen Medienindustrie, beherrscht durch nationale und internationale Konzerne, ist damit beträchtliche Macht auch über das kulturelle Leben und über das Fühlen und Denken der Menschen zugewachsen.

Wir Sozialdemokraten stehen für kulturelle und publizistische Vielfalt. Wir wollen die Unabhängigkeit der Medien vom Staat, aber auch von mächtigen wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Gruppen sichern und ausbauen. Wir wollen die Mitbestimmung aller, die in den Medien tätig sind, vor allem derer, die an Programm und redaktioneller Arbeit mitwirken.

Zeitung, Zeitschrift und Buch behalten als gründlich und umfassend informierende Angebote auch im Zeitalter der elektronischen Medien ihre besondere Bedeutung. Unsere Kultur ist auf das Lesen angewiesen. Wir werden es fördern.

Dem öffentlich-rechtlichen Hörfunk und Fernsehen obliegt die unerläßliche Grundversorgung. Sie besteht in einem umfassenden Angebot an Information, politischer Meinungsbildung, Unterhaltung, Bildung, Beratung und kulturellen Beiträgen. Bestand und Entwicklung des öffentlich-rechtlichen Rundfunks müssen daher gewährleistet bleiben. Er muß vor allem gegen parteipolitische Einflußnahme gesichert und wirtschaftlich unabhängig sein. Wir erwarten vom öffentlich-rechtlichen Rundfunk eine Programmkultur, für die nicht allein die Einschaltquote Maßstab ist und in der kritische und

provokative Beiträge nicht einer bequemen Ausgewogenheit geopfert werden. In Journalismus und Unterhaltung stützen wir alle, die die Wirklichkeit kritisch durchleuchten wollen und neue Ideen haben.

Der deutsche und der europäische Film sind zu fördern. Sie können dabei helfen, die kulturelle Identität Europas, seiner Länder und Regionen zu erhalten.

Sport

Sport ist ein wesentlicher Teil der Kultur. Er trägt zu Lebensqualität und Lebensfreude bei. Darum übernehmen wir von der Arbeitersportbewegung den Grundsatz des Sports für alle, und daher gilt unser Hauptinteresse dem Breitensport und dem Behindertensport. Wir unterstützen aber auch den Leistungssport, der die menschliche Würde nicht verletzt und die Selbstbestimmung des Sportlers garantiert. Zur Sicherung dieser Bedingungen bedarf es gegebenenfalls gesetzlicher Maßnahmen. In Partnerschaft mit seinen eigenverantwortlichen Organisationen ist der Sport von Bund, Ländern und Gemeinden zu fördern.

3. Durch soziale Gerechtigkeit zur solidarischen Gesellschaft

Sozialpolitik als verwirklichte Solidarität

Sozialpolitik will Solidarität als Leitidee für die ganze Gesellschaft lebendig machen. Daher ist sie für uns Gesellschaftspolitik, eine Dimension des gesamten politischen Handelns.

Solidarität ersetzt nicht Eigenverantwortung, erträgt nicht Bevormundung. Sie soll auch als Hilfe zur Selbsthilfe wirksam werden. Die Arbeiterbewegung hat über Generationen hinweg den Sozialstaat erkämpft. Wir werden ihn erhalten und ausbauen.

In der Solidargemeinschaft stehen die Jungen für die Alten, die Gesunden für die Kranken, die Nichtbehinderten für die Behinderten, die Arbeitenden für die Arbeitslosen ein. Wir sind gegen eine Privatisierung der elementaren Lebensrisiken.

Sozialpolitik, die sich darauf beschränkt, eingetretene Schäden zu beheben, ist inhuman und überdies finanziell rasch überfordert. Der wirksamste Schutz geschieht durch Vorbeugung. Sozialpolitik will nicht nur reparieren und in Nottfällen einspringen, sondern vorausschauend gestalten. Sie soll Lebens- und Arbeitsbedingungen menschenwürdig machen. Ökologische Politik zum Schutze der Gesundheit, Humanisierung der Arbeit, Bekämpfung der Arbeitslosigkeit und gerechtere Einkommensverteilung sind zentrale Aufgaben vorbeugender Sozialpolitik.

Wir wollen, daß gesunde und preiswerte Wohnungen in ausreichender Zahl angeboten werden, die den Bedürfnissen von Familien und einzelnen gerecht werden. Wohnen ist ein Grundrecht wie Arbeit und Bildung. Jeder hat Anspruch auf eine menschenwürdige Wohnung. Der Schutz der Mieter durch ein soziales Mietrecht muß dauerhaft gesichert bleiben. Es ist die Aufgabe des Staates und der Gesellschaft, denen zu helfen, die ihre berechtigten Wohnansprüche nicht aus eigener Kraft erfüllen können oder die als Minderheiten am Wohnungsmarkt auf Ablehnung stoßen. Der soziale Wohnungsbau als Miet- und Eigenheimbau bleibt daher unverzichtbar.

Recht auf soziale Sicherheit

Das Sozialstaatsgebot des Grundgesetzes überträgt dem Staat soziale Verantwortung und die Pflicht zu sozialer Gerechtigkeit.

Die tragenden Säulen des Sozialstaats sind staatlich verbürgte soziale Sicherung und

Teilhabe, der einklagbare Rechtsanspruch auf Sozialleistungen und die rechtlich gesicherte Stellung der Arbeitnehmer.

Es berührt Menschen in ihrer Würde, ob sie Sozialleistungen aufgrund von Rechtsansprüchen oder als wohlthätige Zuwendungen erhalten, ob sie im Arbeitsverhältnis der Willkür des Arbeitgebers unterworfen sind oder, genau wie die Unternehmer, gesetzliche Rechte und Pflichten wahrnehmen. Wer soziale Hilfe in Anspruch nimmt, darf nicht diskriminiert werden.

Soziale Sicherung muß verläßlich sein. Wirtschafts-, Finanz- und Sozialpolitik sind so aufeinander abzustimmen, daß die Gesamtpolitik am Sozialstaatsgebot orientiert ist.

Umbau statt Abbau

Auch für Sozialpolitik gilt: Qualität vor Quantität. Wer Abbau verhindern will, muß Umbau betreiben.

Gewinninteressen müssen zurückgedrängt, bürokratische Verkrustungen aufgebrochen werden. Die Empfänger von Sozialleistungen müssen ihre Interessen ausreichend geltend machen können.

Soziale Sicherung hat sich über ein Jahrhundert hinweg in zahlreiche Institutionen verzweigt. Das Sozialrecht ist schwer durchschaubar geworden. Berufsständische Abgrenzungen führen dazu, daß gleiche Tatbestände ungleich behandelt werden. Dies wollen wir überwinden.

Unser Ziel ist eine soziale Sicherung, die

- beim Vorliegen gleicher Tatbestände alle gleich behandelt,
- alle nach Leistungsfähigkeit zur Finanzierung heranzieht,
- Selbstverwaltung aktiviert,
- Hilfe zur Selbsthilfe leistet,
- Benachteiligung von Frauen beseitigt,
- Vereinbarkeit von Familie und Beruf erleichtert,
- die Selbständigen einbezieht und

— die Eingliederung von Behinderten gewährleistet.

Wir wollen eine einkommensabhängige soziale Grundsicherung, die das beitrags- und leistungsbezogene Sicherungssystem ergänzt, es aber nicht ersetzt. Sie soll im Alter, bei Invalidität und Arbeitslosigkeit den Lebensbedarf decken. Soziale Grundsicherung soll Sozialhilfe auf die Unterstützung in besonderen Notlagen zurückführen und das Sozialrecht vereinfachen. Ihre zusätzlichen Kosten sind aus Steuermitteln zu finanzieren.

Wir werden dafür sorgen, daß die Renten sicher bleiben. Wenn auf immer mehr Rentner immer weniger Beitragszahler kommen, müssen zusätzliche Lasten auf Beitragszahler, Rentner und den Staat gerecht verteilt werden. Der ungünstige Altersaufbau wirkt sich auch auf die Sonder- und Zusatzversorgungen aus. Daher müssen die Systeme der Alterssicherung schrittweise angeglichen werden. Alle müssen die Möglichkeit erhalten, nach eigener Wahl Teile von Rente und Arbeits-einkommen zu kombinieren.

Unternehmen, die Arbeit durch Kapital und Energie ersetzen, zahlen immer weniger, arbeitsintensive Betriebe immer mehr Sozialabgaben. Wir wollen die Arbeitgeberbeiträge zur Sozialversicherung am Leistungsvermögen der Unternehmen, an der Wertschöpfung orientieren.

Reform des Gesundheitswesens

Wir streben eine Gesundheitssicherung an, bei der die Interessen der Versicherten Vorrang vor den Interessen der Ärzte, der Zahnärzte, der Pharmaindustrie, der Heil- und Hilfsmittelanbieter und der Krankenhausträger haben. Die Krankenkassen müssen in den Stand gesetzt werden, die Rechte der Versicherten gegen die Interessen der Anbieter durchzusetzen und das Interesse der Versicherten an Vorbeugung und kostengünstigen, aber wirksamen Heilverfahren stärken.

Unser Gesundheitswesen ist äußerst erfolgreich, wo Infektionen zu bekämpfen, Schwerverletzte zu retten, chirurgische Eingriffe vorzunehmen sind. Es steht oft hilflos vor der wachsenden Zahl chronisch, psychosomatisch und psychisch Kranker. Die Bekämpfung der Suchtgefahren ist eine gesamtgesellschaftliche Aufgabe von hohem Rang. Auch hier geht Hilfe vor Strafe.

Vorbeugende und heilende Medizin müssen den gleichen Rang erhalten. Gesundheitsvorsorge und Gesundheitsaufklärung werden zu zentralen Aufgaben. Sie müssen im Kindergarten beginnen. Lebens- und Arbeitsbedingungen, die physisch oder psychisch krank machen, müssen besser erforscht und tatkräftiger verändert werden. Umweltschutz und Arbeitsschutz, Wohnungsbau und naturgerechte Landwirtschaft müssen zur Gesundheitsvorsorge beitragen.

Die Vielfalt sinnvoller medizinischer Ansätze, einschließlich der Naturheilverfahren, darf nicht durch Interessenmacht unterdrückt werden.

Jedem Kranken ist, unabhängig vom Einkommen, eine Behandlung zu ermöglichen, die dem Stand medizinischer Wissenschaft entspricht. Alle haben das Recht auf freie Wahl des Arztes und der Behandlungsmethoden, auch solche der alternativen Medizin.

Intensivmedizin kann Leben retten. Sie wird problematisch, wo sie Sterben verlängert und ihm seine Würde nimmt. Technische Hochleistung, Apparatemedizin und Chemotherapie dürfen einfache und kostengünstige Behandlungsmethoden nicht verdrängen.

Die soziale und psychische Seite von Krankheit ist stärker zu berücksichtigen, psychisch Kranke und Behinderte dürfen nicht abgeschoben, verwahrt und isoliert werden. Sie sind in ihrer besonderen Lebenslage anzunehmen, zu respektieren und, soweit wie möglich, zu integrieren.

Dazu müssen gemeindenahе ambulante und stationäre Behandlungsformen geschaffen und miteinander verknüpft werden. Im Versorgungsrecht sind psychisch und physisch Kranke gleichzustellen. Psychisch Kranken ist durch mehr Personal und bessere Rehabilitationseinrichtungen die gleiche Betreuung wie physisch Kranken zu gewähren.

Wir wollen der ambulanten medizinischen Versorgung Vorrang vor der stationären geben. Dazu bedarf es des Aufbaus eines Netzes von möglichst gemeindebezogenen Einzel- und Gruppenpraxen, Gesundheitszentren, erweiterten Sozialstationen, Tageskliniken und Rehabilitationseinrichtungen.

Die notwendige Kostensenkung im Gesundheitswesen verlangt nicht nur veränderte Machtverhältnisse, sondern auch ein humanes Verständnis von Krankheit. Es geht nicht darum, durch oberflächliche Beseitigung von Krankheitssymptomen Arbeitsfähigkeit herzustellen, sondern Menschen gesund zu machen. Dazu brauchen wir die vertrauensvolle Partnerschaft von Ärzten, Patienten und nichtärztlichen Heilberufen.

In der gesetzlichen Krankenversicherung lehnen wir eine Kostenbeteiligung der Versicherten über die Beiträge hinaus ab.

Hilfe zur Selbsthilfe

Wir wollen eine Gesellschaft selbständiger Menschen, die für sich und für andere Verantwortung übernehmen. Wir wollen denen Hilfe anbieten, die versuchen, ihre Probleme aus eigener Kraft oder zusammen mit anderen anzupacken. Deshalb sind neue Formen der Zusammenarbeit von Sozialverwaltung und Selbsthilfeinstitutionen zu unterstützen. Wir wollen die Selbsthilfebewegung ermutigen und ihre Ideen und Erfahrungen für den Sozialstaat nutzbar machen.

Selbsthilfe kann große Solidargemeinschaften oder professionelle Dienste nicht

entbehrlich machen. Sie kann sie aber entlasten und ergänzen und neuen Bedürfnissen flexibler gerecht werden. Aus dem Willen zur Selbsthilfe sind auch Wohlfahrtsverbände wie die Arbeiterwohlfahrt oder die diakonische und karitative Arbeit der Kirchen entstanden, die wir schätzen und fördern.

4. Ökologisch und sozial verantwortliches Wirtschaften

Wirtschaften hat dem Gemeinwohl zu dienen. Es soll alle Menschen ausreichend mit Gütern und Dienstleistungen versorgen, das Recht auf Arbeit gewährleisten, natürliche Lebensgrundlagen schonen und sichern. Das Kapital hat dem Menschen, nicht der Mensch dem Kapital zu dienen.

In modernen, demokratisch verfaßten Industriegesellschaften geschieht die Versorgung mit Gütern und Dienstleistungen durch eine gemischte Wirtschaft, in der Wettbewerb und staatliches Handeln zusammenwirken. Dieses System hat sich als überaus leistungsfähig und allen Formen zentraler Verwaltungswirtschaft prinzipiell überlegen erwiesen.

Ein historisches Grundproblem des Wettbewerbssystems ist seine Verbindung mit der privaten Verfügung über die Produktionsmittel. Diese Verbindung hat die kapitalistische Wirtschaftsordnung hervorgebracht und zu unkontrollierter wirtschaftlicher Macht und ungerechter Verteilung von Arbeit, Einkommen und Vermögen geführt.

Demokratische Kontrolle der wirtschaftlichen Macht des Kapitals verlangt einen handlungsfähigen Staat, starke Gewerkschaften und Mitbestimmung.

Die Ungleichheiten in der Vermögens- und Einkommensverteilung haben weiter zugenommen. Eine gerechte Verteilung von Einkommen, Vermögen und Zeit macht Tarifautonomie, staatliche Steuer- und

Sozialpolitik und Vermögensbildung der Arbeitnehmer erforderlich.

Das Wettbewerbssystem ist ungeeignet, die Menschen mit Gemeinschaftsgütern und -leistungen zu versorgen. Infrastruktur und soziale Dienste bereitzustellen, ist vor allem öffentliche Aufgabe.

Die Wettbewerbswirtschaft hat durch ihre Tendenz zu ungehemmtem Ressourcenverbrauch und unkontrollierter technischer Innovation zur Verschwendung von Rohstoffen und zur Zerstörung der natürlichen Lebensgrundlagen geführt. Der Staat muß diesen ökologischen Gefährdungen entgegenwirken und die Einführung umweltverträglicher Produkte und Produktionsverfahren durchsetzen.

Wettbewerb kann, ohne Leistungsfähigkeit einzubüßen, auf die Interessen des Gemeinwohls hin gelenkt werden, wenn es gelingt, Rahmenbedingungen gegen Kapitalinteressen verbindlich durchzusetzen. Dies kann in westlichen Industrieländern durch staatliche Steuerung, die Gegenmacht von Gewerkschaften, Dezentralisierung von Entscheidungen und gesellschaftlichen Konsens auf der Grundlage eines breiten Reformbündnisses geschehen, das auch die neuen sozialen Bewegungen einbezieht.

Der internationale Rahmen

Internationale Verflechtung

Staatliche Rahmensetzungen sind bisher fast nur im Nationalstaat wirksam geworden. Inzwischen setzt sich kapitalistische Ökonomie aber über nationale Grenzen hinweg. Multinationale Konzerne können dadurch Vorteile auf Kosten der Gesellschaft wahrnehmen und Verpflichtungen ausweichen.

Bei den meisten Industrieprodukten und vielen Dienstleistungen ist die Konkurrenz weltweit geworden. Wir wollen die Chancen der Bundesrepublik im weltweiten

Wettbewerb wahren und für die Entwicklungsländer neue Chancen eröffnen. Eine expansive Exportorientierung lehnen wir ab. Um unseren Handelspartnern und insbesondere den Entwicklungsländern neue Chancen zu eröffnen und Ungleichgewichte im internationalen Handel abzubauen, müssen wir die Binnenwirtschaft stärken und den eigenen Markt öffnen.

Um zu verhindern, daß Standortkonkurrenz zwischen Wirtschaftsräumen zum weltweiten Druck auf Löhne, zu schlechteren Arbeitsbedingungen, Sozialleistungen und Umweltnormen führt, werden international verbindliche Regeln für soziale und ökologische Produktionsbedingungen nötig.

Noch mehr hat die Internationalisierung der Märkte für Kapital- und Geldanlagen die nationalen Möglichkeiten zur Steuerung der kapitalistischen Ökonomie vermindert. Währungsspekulation läßt Wechselkurse dramatisch schwanken, verfälscht den internationalen Wettbewerb und gefährdet Industriestandorte. Die Internationalisierung der Märkte engt die Spielräume der nationalen Zins- und Geldpolitik ein, bringt Konjunkturpolitik um ihre Wirkung.

Wo der Verlust nationaler Kompetenz nicht durch internationale Regeln ausgeglichen wird, gilt das Recht des Stärkeren. Alle Volkswirtschaften werden anfälliger für Krisen. Daher wollen wir Möglichkeiten zur Steuerung der Wirtschaften durch internationale Kooperation und Rahmensetzung zurückgewinnen und erweitern, ohne nationale Wirtschaftspolitik aus ihrer Verantwortung zu entlassen.

Gerechte und leistungsfähige Weltwirtschaftsordnung

Noch mehr als wir sind die Entwicklungsländer auf eine Neuordnung der Weltwirtschaft angewiesen. Sie leben in demütigender Abhängigkeit von den Banken, Konzernen und Regierungen des Nordens.

Auch im Internationalen Währungsfonds und der Weltbank, deren Bedingungen sie sich fügen müssen, dominieren westliche Industrieländer.

Um den Forderungen ihrer Gläubiger nachzukommen, werden die Schuldnerländer gezwungen, Maßnahmen zu treffen, die ihre natürlichen Lebensgrundlagen zerstören und das Massenelend verschärfen. Die Rodung tropischer Regenwälder, Verkarstung und Erosion von Gebirgslandschaften, die Ausdehnung der Wüsten wirken auf das Klima der gesamten Erde.

Deshalb gibt es ein gemeinsames Interesse aller Völker, die Weltwirtschaft nicht den ökonomisch Stärksten und Rücksichtslosesten zu überlassen. Nationale und internationale Kontrollmechanismen müssen sicherstellen, daß sich das international operierende Kapital seiner sozialen und ökologischen Verantwortung und seiner Steuerpflicht nicht entzieht.

Wir sind für internationale Konventionen zur Erhaltung der natürlichen Lebensgrundlagen. Dazu gehören Abkommen zum Schutz des Waldbestandes, der Atmosphäre und der Meeressysteme. Die Antarktis muß vor ökonomischer Ausbeutung geschützt werden.

Es liegt im Interesse aller, daß die Entwicklung des Südens weder durch Überschuldung noch durch unseren Protektionismus abgewürgt wird. Den ärmsten Ländern müssen die Schulden erlassen werden. In anderen sind teilweiser Erlaß und Begrenzung des Schuldendienstes nötig. Die Regionen des Südens müssen in die Lage versetzt werden, sich gemeinsam ohne Bevormundung durch Weltbank und IWF über ihre eigenen Entwicklungsprioritäten einigen zu können. Entschuldung darf nicht an Bedingungen geknüpft werden, die soziales Elend für die Menschen dieser Länder bedeuten.

Die Abhängigkeit der Entwicklungsländer von Schwankungen der Rohstoffpreise muß

durch internationale Rohstoff-Fonds vermindert werden. Anreize für Überproduktion sind dabei um so eher zu vermeiden, je stärker die landwirtschaftliche Produktion für den Eigenbedarf gefördert wird.

Ein fairer Welthandel muß durch sanktionsfähige internationale Regeln gesichert werden. Präferenzen, die nicht auf Gegenseitigkeit beruhen, können die Märkte der Industrieländer für Fertigwaren aus Entwicklungsländern öffnen und deren junge und schutzbedürftige Branchen vorübergehend absichern.

Eine demokratisch kontrollierte internationale Währungsordnung ist notwendig, um Währungsspekulation und schädliche Währungsschwankungen zu verringern. Diese Währungsordnung kann die notwendige Senkung der Zinsen und die Abstimmung zwischen der Geld- und Haushaltspolitik der Staaten erleichtern.

Eine neue Weltwirtschaftsordnung wird nur dann besser sein, wenn durchgreifende Reformen der ökonomischen, sozialen und politischen Strukturen in den Gesellschaften des Südens den Weg in eine dauerhafte Entwicklung öffnen, und damit den Rückfall in erneute Verschuldung und einseitige ökonomische Abhängigkeit verhindern.

Eine gerechte Weltwirtschaftsordnung läßt sich nicht aufbauen ohne die enge internationale Kooperation starker Gewerkschaften.

Die Europäische Gemeinschaft als regionaler Zusammenschluß

Der Aufbau einer gerechten, demokratisch legitimierten Ordnung der Weltwirtschaft wird durch regionale Zusammenschlüsse gefördert. Wo Länder ihre Kräfte und Interessen bündeln und abstimmen, schaffen sie Bausteine für eine bessere Weltwirtschaftsordnung.

Die Europäische Gemeinschaft eröffnet Handlungsspielräume. Sie bietet die Chance der Selbstbehauptung und Beeinflussung des Weltmarktes. Sie muß zu einem einheitlichen Wirtschafts-, Währungs- und Sozialraum zusammenwachsen.

- Die Europäische Gemeinschaft soll
- die Wirtschaftspolitik ihrer Mitglieder harmonisieren, europäischen Binnenmarkt verwirklichen und eine europäische Währung schaffen;
 - aktive Beschäftigungspolitik betreiben und regionale Ungleichgewichte abbauen;
 - einen wirksamen Finanzausgleich zwischen reichen und armen Mitglieds-ländern der Gemeinschaft leisten;
 - der Sozialpolitik den gleichen Rang geben wie der Wirtschaftspolitik;
 - beispielhafte soziale Errungenschaften einzelner Länder für die ganze Gemeinschaft nutzbar machen;
 - die Mitbestimmung der Beschäftigten und ihrer Gewerkschaften durchsetzen;
 - die europäische Wirtschaftsdemokratie verwirklichen, um ökonomischer Machtzusammenballung entgegenzutreten;
 - in Wissenschaft und Forschung die Kräfte aller Mitglieder zusammenfügen;
 - eine wirksame Frauenförderung einleiten;
 - ökologische Erneuerungen durch Steuern, Abgaben und strenge, verbindliche Normen zum Schutz der Umwelt fördern;
 - durch Reform ihrer Agrarpolitik die natürlichen Lebensgrundlagen schützen, Verbraucherinteressen und die bäuerliche Landwirtschaft sichern;
 - durch die Förderung regionaler und nationaler Kultur eine europäische Identität der Vielfalt sichern.

Nationale Verantwortung

Durch ihre Wirtschaftskraft verfügt die Bundesrepublik über erhebliche nationale

Handlungsspielräume, ihr Einfluß auf internationale wirtschaftspolitische Entscheidungen ist groß. Je entschlossener wir unsere nationalen Handlungsspielräume für ökologische und soziale Reform nutzen, desto stärker können wir auf internationale Entscheidungen einwirken. Wer nur auf europäische oder weltweite Regelungen wartet, wird am Ende auch sie nicht bekommen.

Obwohl manche unserer Vorstellungen nur noch europäisch oder gar weltweit voll zu verwirklichen sind, muß unser Handeln da beginnen, wo wir unmittelbar Verantwortung tragen.

Ökologische Erneuerung

Die Krise der Umwelt ist weltweit. Indem wir sie national angehen, wollen wir das international Notwendige vorantreiben. Der Schutz der natürlichen Lebensgrundlagen ist als Staatsziel in das Grundgesetz aufzunehmen. Die fortschreitende Zerstörung der Erdatmosphäre, die Vergiftung der Meere und eine drohende Klimakatastrophe, Waldsterben, Grundwasserbelastung, umweltbedingte Krankheiten und die hohen Aussterberaten der Tier- und Pflanzenarten sind die dramatischsten Zeichen einer umfassenden Zerstörung unserer natürlichen Lebensgrundlagen. Der ökologische Umbau unserer Industriegesellschaft ist zur Frage des Überlebens geworden.

Vor allem die Industriestaaten haben diese Zerstörung ihrer natürlichen Lebensgrundlagen weit vorangetrieben. Mit der Fernwirkung ihrer Produktion und ihres Konsums schädigen sie die Meere, vernichten sie weltweit Tier- und Pflanzenarten und zerstören die Erdatmosphäre.

Deshalb haben die Industriestaaten die Hauptverantwortung und damit die Kosten für die weltweite Wiederherstellung der natürlichen Lebensgrundlagen zu tragen. Sie müssen mit dem ökologischen Umbau ihrer Gesellschaften vorangehen und der

Verschwendung von Energie, Rohstoffen und Flächen ein Ende setzen. Sie müssen die Völker der Dritten Welt in die Lage versetzen, ihren Beitrag zur Sicherung der natürlichen Lebensgrundlagen zu leisten.

Für uns gilt die ethische Verpflichtung zum pfleglichen Umgang mit der Natur auch dort, wo kein unmittelbarer Nutzen für die Menschen daraus folgt. Umweltschutz, Naturschutz, Tierschutz sind Teil unserer solidarischen Gesellschaftskonzeption. Ehrfurcht vor dem Leben ist Grundsatz unserer Politik. Die Erhaltung der Natur muß Aufgabe aller Politikbereiche werden.

Gesamtwirtschaftlich ist nichts vernünftig, was ökologisch unvernünftig ist. Ökologie ist kein Zusatz zur Ökonomie. Sie wird zur Basis verantwortlichen Wirtschaftens. Das ökologisch Notwendige muß daher Prinzip auch betriebswirtschaftlichen Handelns werden. Wir dürfen der Natur nur abverlangen, was sie uns ohne nachhaltige Schäden liefert. Wir müssen Güter herstellen und verwenden, die dem Stoffkreislauf der Natur angepaßt sind. Dieser ökologische Umbau unserer Wirtschaft reicht von der Produktidee über den Produktionsprozeß bis zum Verbrauch und zur Wiedergewinnung genutzter Rohstoffe und zur Schließung stofflicher Kreisläufe. Er erfordert eine ökologische Bewertung der eingesetzten Stoffe, Verbindungen und Verfahren. Er umfaßt alle Formen der Energiegewinnung und Energieumwandlung. Schwerpunkte des ökologischen Umbaus müssen Chemie, Verkehrswesen und Landwirtschaft sein.

Die zunehmende Gefährdung unserer Umwelt führt weltweit zu einer Verschärfung sozialer Ungleichheit. Um so mehr muß der ökologische Umbau sozial gestaltet werden.

Der ökologische Umbau hat klare Ziele:

- umweltschädliche Produkte, Produktionen und Systeme abschaffen und durch umweltverträgliche ersetzen;
- dazu nötige technische Innovationen beschleunigen;

- Wiederverwertung vorantreiben;
- unvermeidliche Entsorgung wirksam organisieren;
- Altlasten zügig aufarbeiten;
- sparsamen und schonenden Umgang mit Grund und Boden.

Es gibt keine ökologische Erneuerung ohne sparsamen und rationellen Umgang mit Energie. Wir wollen ihn durch Tarife, Preise, Steuern, Abgaben und Normen zum ökonomisch Gebotenen machen. Wir fördern Abwärmenutzung, Kraft-Wärme-Koppelung und dezentrale, insbesondere kommunale Energieversorgung, vor allem aber regenerierbare Energieträger. Ihnen gehört die Zukunft. Wir müssen ihnen zum Durchbruch verhelfen. Der unverzichtbare Einsatz heimischer Kohle soll mit umweltfreundlichen Technologien erfolgen. Wir wollen so rasch wie möglich eine sichere, umweltfreundliche Energieversorgung ohne Atomkraft erreichen. Plutoniumwirtschaft halten wir für einen Irrweg.

Mit dem rasch wachsenden Anteil naturfremder Stoffe wachsen die Belastungen der Natur und die Gefahren für die menschliche Gesundheit. Ökologischer Umbau muß deshalb auch der Chemiepolitik eine neue Richtung geben. Chemische Produkte und Produktionsweisen müssen in Stoffkreisläufe eingepaßt werden. Geringstes Risiko muß zum wichtigsten Grundsatz chemischer Forschung, Entwicklung, Produktion und Anwendung werden. Die Nutzung der Gentechnologie muß nach diesen Maßstäben beschränkt und kontrolliert werden.

Die Natur, aber auch unsere Städte, sind an der Grenze ihrer Belastbarkeit durch Verkehr angelangt. Die unkontrollierte Konkurrenz von Straße, Bahn, Flugzeug und Binnenschifffahrt hat zu Mehrfachinvestitionen, Landschaftsverbrauch und zusätzlicher ökologischer Belastung geführt. Wir wollen Verkehrsträger, die ökonomisch wie ökologisch überzeugen. Die Wettbewerbsbedingungen wollen wir zugunsten solcher Verkehrsträger verändern, die weniger Energie brauchen und

die Umwelt weniger belasten. Daher muß im Güter- und Personenverkehr die Bahn den Vorrang erhalten. Geschwindigkeitsbegrenzungen auf Autobahnen, Landstraßen und in Wohngebieten müssen die Umwelt entlasten und die Verkehrssicherheit erhöhen.

Raumplanung muß den Verbrauch von Landschaft rasch verringern, gleichzeitig ökologisch gefährliche Verdichtung vermeiden. Restaurierung, Erhaltung und Umbau gehen vor Neubau. Umweltfreundliches Bauen ist zu fördern. Der Flächenbedarf für Wohnungen und Infrastruktur darf nicht bedingungslos zu Lasten der Natur und der Umwelt ausgeweitet werden. Die Innenentwicklung der Städte und der sparsame Umgang mit Grund und Boden müssen als Ziele einer ökologisch sinnvollen Stadtentwicklung Vorrang haben, nötigenfalls unter verschärfter Beachtung der Sozialpflichtigkeit des Eigentums an Grund und Boden.

Die Landwirte müssen von dem ökonomischen Zwang befreit werden, durch den übermäßigen Einsatz von Chemie und Fremdenergie unverkäufliche Überschüsse zu produzieren, ihre Böden zu überfordern, Luft und Grundwasser zu belasten. Die Intensivierung von Bodennutzung und Tierhaltung soll sich weder lohnen noch nötig sein. Der bäuerliche Familienbetrieb ist auch eine ökologisch angemessene Betriebsform. Wir werden durch flächenbezogene Obergrenzen für den Viehbestand unsere Bauern vor der Massentierhaltung der Agro-Industrie schützen.

Eine umweltverträgliche Landbewirtschaftung, die organische Kreisläufe verwirklicht, artgerechte Nutztierhaltung ermöglicht und Artenvielfalt und Landschaft erhält, hat ihren Preis. Die Leistungen der Landwirte für unsere Kulturlandschaft müssen angemessen entgolten werden. Nur so kann es gelingen, die Industrialisierung der Landwirtschaft zu verhindern und bäuerliche Formen der Bewirtschaftung als Basis einer ökologisch verantwortbaren Landwirtschaft zu erhalten. Auch unsere

Nahrungsmittel können dadurch gesünder und schmackhafter werden.

Ökologische Erneuerung wollen wir, wo immer möglich, nicht durch administrative Einzelentscheidungen, sondern durch politische Rahmensetzung bewirken. Das ökologisch Schädliche muß teuer, das ökologisch Richtige ökonomisch vorteilhafter werden. Dazu dienen Abgaben und Steuern auf der einen, finanzielle Anreize auf der anderen Seite. Energie muß teuer werden.

Wir brauchen wie bisher Gebote und Verbote, Grenzwerte und Genehmigungsvorbehalte. Wir brauchen darüber hinaus die Umweltverträglichkeitsprüfung, ein schärferes Umweltstrafrecht und ein neues Haftungsrecht, das auch die Beweislast umkehrt. Wir wollen die Verbandsklage einführen, die Stellung der Umweltschutzbeauftragten stärken und die Mitbestimmung in Fragen des Gesundheits- und Umweltschutzes ausweiten.

Umweltschutz beginnt vor Ort. Gemeinden und Kreise müssen Motor des ökologischen Umbaus sein. Auch dazu ist ihre finanzielle Leistungsfähigkeit zu stärken.

Fortschritt, Wachstum und Struktur

Nicht jedes Wachstum ist Fortschritt. Wachsen muß, was natürliche Lebensgrundlagen sichert, Lebens- und Arbeitsqualität verbessert, Abhängigkeit mindert und Selbstbestimmung fördert, Leben und Gesundheit schützt, Frieden sichert, Lebens- und Zukunftschancen für alle erhöht, Kreativität und Eigeninitiative unterstützt. Schrumpfen oder verschwinden muß, was die natürlichen Lebensgrundlagen gefährdet, Lebensqualität mindert und Zukunftschancen verbaut.

Eine Politik, die Wachstumsfelder auswählt, muß die Wünsche, Bedürfnisse, Sorgen, Unsicherheiten und Zukunftsängste der Menschen ernst nehmen. Diese Politik muß die Strukturen in der Produk-

tion und im Verteilungssystem, im Recht, in der Kultur und im Bildungssystem verändern.

Sinnvoller Strukturwandel kommt nicht von allein. Strukturpolitik muß Richtung und Geschwindigkeit struktureller Veränderungen so beeinflussen und steuern, daß vor allem folgende Ziele erreicht werden:

- ökologischer Umbau der Industriegesellschaft,
- Beseitigung von Massenarbeitslosigkeit,
- Verbesserung der Arbeitsverhältnisse,
- Erhaltung der wirtschaftlichen Leistungsfähigkeit,
- Herstellung gleichwertiger Lebensverhältnisse in den Regionen,
- Abrüstung und Umstellung der Produktion auf zivile Güter.

Vorausschauende Strukturpolitik kann Qualität von Leben und Umwelt verbessern, Kreativität freisetzen und Zukunftsperspektiven eröffnen. Die nachteiligen Folgen des Strukturwandels müssen wir sozial beherrschbar machen.

Damit der Strukturwandel der Chancengleichheit unter den Regionen dient, werden wir über den Finanztransfers hinaus alle Strukturprogramme so anlegen, daß sie in schwächeren Regionen die Wirtschaftskraft und Innovationsfähigkeit fördern, zukunftssichere Arbeitsplätze schaffen und die Lebensqualität verbessern.

Gestalten der Technik als politische Aufgabe

Durch Technik haben die Menschen die Natur grundlegend verändert und gesellschaftlichen Reichtum produziert. Sie haben damit aber auch Natur zerstört und die Grundlagen ihrer Zivilisation gefährdet. Deshalb ist nicht jede technische Innovation Fortschritt.

Die Möglichkeiten der Technik erweitern sich in einer Geschwindigkeit, für die es keine geschichtliche Parallele gibt. Technik

ist aber nicht neutral in ihrer Wirkung auf die Gesellschaft. Technik, Wissenschaft und Vermarktung verschränken sich immer enger. Die Produktion wissenschaftlicher und technischer Erkenntnisse verlagert sich immer mehr auf multinationale Unternehmen und transnationale Forschungseinrichtungen. So werden vollendete Tatsachen geschaffen, die sich immer mehr gesellschaftlicher Einflußnahme entziehen.

Die technisch-wissenschaftliche Entwicklung ist weder autonom noch unabänderlich. Sie bietet immer mehr Möglichkeiten an, als verwirklicht werden. In jedem Fall wird ausgewählt. Es kommt darauf an, nach welchen Kriterien und in wessen Interesse dies geschieht. Bisher dominieren Gewinnstreben und militärische Interessen. So wird Technikgestaltung zur zentralen politischen Aufgabe.

Wir wollen nicht den Menschen der Technik anpassen, wir wollen eine menschengerechte, sozialgerechte und umweltverträgliche Technik.

Technische Innovation — unverzichtbar für jede dynamische Wirtschaft — soll ökologischer Erneuerung und Rationalisierung dienen, Arbeit humanisieren, Grundrechte schützen und Grundwerte verwirklichen. Sie soll die Arbeitsproduktivität steigern, Arbeitszeitverkürzung ermöglichen, Wettbewerbsfähigkeit sichern, Energie und Rohstoffe einsparen, von entfremdender Arbeit befreien und die sinnvolle Gestaltung von Arbeitsprozessen fördern.

Technik muß so gestaltet und eingesetzt werden, daß Fehler beherrschbar und korrigierbar und Fehlentwicklungen durch künftige Generationen revidierbar sind. Technische Neuerungen, deren Risiken nicht abzuschätzen oder die demokratisch nicht beherrschbar sind, wollen wir verhindern. Da dies national häufig nicht möglich ist, brauchen wir internationale Konventionen zur gegenseitigen Information und Kontrolle.

Forschungsförderung in neuen, in ihren Risiken schwer abschätzbaren Entwick-

lungslinien muß mit einer begleitenden politischen Technikbewertung gekoppelt werden. Schon im Stadium der Forschungsplanung muß eine Abschätzung der möglichen Folgen der Technikentwicklung und -anwendung vorgenommen werden. Dabei sind alternative Varianten der Forschungsplanung zuzulassen und im Bürgerdialog zur Diskussion zu stellen.

Entscheidungen über Weichenstellungen für technische Systeme und damit auch über Felder des Wachstums sind nicht Aufgabe der Verwaltung, sondern der Politik. Sie lassen sich demokratisch nur durch die Mitbestimmung der Arbeitnehmerinnen und Arbeitnehmer und — wie der Streit über die Energiepolitik zeigt — nur als Ergebnis von Bürgerdialogen treffen. Wo immer Dialoge um technische Alternativen geführt werden, brauchen sie die Hilfe der Wissenschaft. Die Gesellschaft muß die Freiheit der Wissenschaft schützen, die Wissenschaft schuldet der Gesellschaft Auskunft über die Ziele ihrer Forschung, deren Ergebnisse und mögliche Anwendungen. Dies setzt intensive Forschung über Folgen neuer Techniken voraus.

Vor allem beim Parlament sind Einrichtungen der Technikfolgenabschätzung zu schaffen. Beratungsgremien sollen den Überblick über die Thematik erleichtern, Informationen bündeln und allgemein zugänglich machen, auf Chancen, Risiken und Alternativen hinweisen und ihre Bewertung zur Diskussion stellen. Wir wollen die Erforschung sozialer und ökologischer Folgen technischer Systeme fördern.

Die Einrichtung einer Institution für Technikfolgenabschätzung und Technikbewertung beim Parlament ist notwendiger, aber nicht ausreichender Ansatz für einen öffentlichen Diskurs über die Risiken wissenschaftlich-technischer Innovationen. Wir Sozialdemokraten fordern den Ausbau und die Vernetzung sozial- und naturwissenschaftlicher Einrichtungen der Technikbewertung und ihrer Öffnung zum Bürgerdialog.

Wirtschaftsdemokratie

Die Würde des Menschen und die soziale Gerechtigkeit verlangen Demokratisierung der Wirtschaft.

Wirtschaftsdemokratie ist selbst ein Ziel, weil sie politische Demokratie sichert und vollendet. Sie ist zugleich Instrument,

- die Menschen mit Gütern und Dienstleistungen zu versorgen und den gesellschaftlichen Reichtum gerecht zu verteilen,
- dabei den Fortschritt von Wissenschaft und Technik sozialverträglich zu nutzen,
- das Menschenrecht auf Arbeit zu garantieren,
- Demokratie, Mitbestimmung und Selbstbestimmung in allen Lebensbereichen zu ermöglichen,
- die natürlichen Lebensgrundlagen zu schützen.

Wirtschaftsdemokratie erfüllt die Forderung des Grundgesetzes: „Eigentum verpflichtet. Sein Gebrauch soll zugleich dem Wohle der Allgemeinheit dienen.“

In der Wirtschaftsdemokratie haben gesellschaftliche Ziele Vorrang vor den Zielen privatwirtschaftlicher Kapitalverwertung. Nicht wirtschaftliche Macht oder marktbeherrschende Unternehmen dürfen der Politik den Handlungsrahmen vorgeben, sondern demokratisch legitimierte Entscheidungen müssen im Interesse des Gemeinwohls Rahmen und Ziele für wirtschaftliches Handeln setzen.

Ökologisch und sozial verantwortbares Wirtschaften läßt sich nur erreichen, wo der Vorrang demokratischer Entscheidungen vor Gewinninteressen und Wirtschaftsmacht durchgesetzt wird.

Wirtschaftsmacht wirkt

- als Marktmacht von Großunternehmen, die ihre Interessen auf Kosten von Abnehmern, Zulieferern und Konkurrenten durchsetzen;
- als Herrschaftsmacht des Kapitals über Menschen im Arbeitsprozeß und auf dem Arbeitsmarkt;

- als Fähigkeit, Wirtschaftsmacht in politische Macht umzusetzen;
- als Möglichkeit, vor allem großer Unternehmungen, durch Investitionspolitik Struktur und Entwicklung der gesamten Wirtschaft zu beeinflussen.

Wirtschaftsdemokratie dient der Durchsetzung der Gemeinwohlinteressen und der Kontrolle aller Formen wirtschaftlicher Macht und der Gestaltung der wirtschaftlichen Entwicklung. Sie muß offen und vielgestaltig sein: Sie verbindet Privat- mit Gemeineigentum, persönliche Initiative mit Verantwortung für das Gemeinwesen und mit staatlichem Handeln, Wettbewerb mit staatlicher Rahmensetzung, unternehmerische Freiheit mit Machtkontrolle, Mitbestimmung und Selbstverwaltung. Wirtschaftsdemokratie ist eine notwendige Voraussetzung für eine möglichst krisenfreie Entwicklung der Gesellschaft. Keines der Elemente der Wirtschaftsdemokratie ist Selbstzweck; ihr Wert und ihre Bedeutung bestimmen sich einzig und allein nach den Grundsätzen und Zielen einer sozialen und demokratischen Wirtschafts- und Gesellschaftsordnung.

Wir wollen die Teilhabe aller am Sagen und Haben. Dies bedeutet Mitbestimmung der Arbeitnehmer und ihrer Gewerkschaften auf allen Ebenen und Beteiligung aller am Produktivvermögen.

Demokratische gesamtgesellschaftliche Steuerung

Wir wollen eine an qualitativen Kriterien ausgerichtete Entwicklung unserer Wirtschaft. Sie soll vor allem der Vollbeschäftigung, der Erhaltung ökologischer Kreisläufe und damit der Lebensqualität dienen. Die hierfür notwendige gesamtgesellschaftliche Steuerung muß politisch bestimmt und durchgesetzt werden.

Daraus ergeben sich Aufgaben für Politik, Staat und Wirtschaft. Die Frage ist dabei nicht, ob der Staat auf die Wirtschaft einwirkt, sondern allein, mit welchen Zielen und Mitteln er es tut.

Er muß sein Handeln vorausschauend planen, gewollte Entwicklungen in Gang setzen, erkennbare Fehlentwicklungen abwenden und seine Planungen für Korrekturen fortlaufend offenhalten. Er soll den politischen Mehrheitswillen durchsetzen, der aus der Diskussion seiner Bürger entsteht.

Der Staat setzt Rahmenbedingungen für die wirtschaftliche Entwicklung. Er muß dafür sorgen, daß soziale und ökologische Kosten, die die Allgemeinheit belasten, soweit wie möglich bereits in die Entscheidungen und Kostenrechnungen der Unternehmen einbezogen werden.

Der Staat — Bund, Länder, Gemeinden und Europäische Gemeinschaften — plant sein wirtschaftsbezogenes Handeln. Das führt zu Jahresetats, mittelfristiger Finanzplanung, besonderen Fachplanungen, regionalen Entwicklungsplänen und Maßnahmenkatalogen. Wo immer dies zweckdienlich und möglich ist, müssen diese Planungen zusammengeführt und zu übergreifenden Entwicklungsplänen verbunden werden. Diese gesetzlichen Rahmenbedingungen und Planungen sind Vorgaben für die autonomen Entscheidungen der Unternehmen.

Für die demokratische Steuerung wie für die Planungskoordination sind verbesserte Informations- und Koordinationsinstrumente nötig:

- Die Strukturberichterstattung und Vorausschau müssen ausgebaut werden;
- strukturbestimmende Großunternehmen haben den Staat und die Kommunen rechtzeitig und regelmäßig über wirtschaftspolitisch relevante Planungen und über Standortplanungen zu unterrichten;
- Wirtschafts- und Sozialausschüsse sollen Informations-, Beratungs- und Initiativrechte gegenüber Parlamenten, Regierungen und Verwaltungen in Kommunen, Ländern und Bund haben. Den Ausschüssen sollen neben Gewerkschaften und Vertretern der Arbeitgeber unter anderem auch Vertreter von Verbraucher- und Umweltver-

bänden angehören. Solche Ausschüsse können dazu beitragen, das Allgemeininteresse deutlich zu machen, politische Rahmensetzung und Koordinierung zwischen Planungen der Unternehmen, des Staates und der Regionen wirklichkeitsnah und flexibel zu gestalten.

Markt und Lenkung

Innerhalb des demokratisch gesetzten Rahmens sind Markt und Wettbewerb unentbehrlich. Durch den Markt wird die unüberschaubare Vielfalt wirtschaftlicher Entscheidungen wirksam koordiniert.

Öffentliche und private Unternehmen in der Landwirtschaft, in Industrie, Handwerk, Handel und Dienstleistungen sind Grundlage unseres Wirtschaftslebens.

Wirtschaftsdemokratie braucht unternehmerische Initiative und Leistung, wir erkennen sie an und fördern sie. Sie muß sich auch in ihrer sozialen und ökologischen Verantwortung bewähren.

Leistungswettbewerb kommt den Verbrauchern und ihrer freien Konsumwahl zugute. Der Markt ist ein Instrument zum Ausgleich zwischen Angebot und Nachfrage; er ist, eingebettet in eine entsprechend ausgerichtete Rahmensetzung, auch ein effizientes Instrument zur Steuerung von Nachfrage und Angebot. Er kann Auskunft über mögliche ökonomische und strukturelle Entwicklungen geben. Der Markt kann aber weder Vollbeschäftigung herstellen noch Verteilungsgerechtigkeit bewirken oder Umwelt schützen.

Wettbewerb soweit wie möglich — Planung soweit wie nötig!

Die Wirkungsmöglichkeiten des Marktes werden durch übermäßige Konzentration aufgehoben. Konzentration kann kleine und mittlere Unternehmen wettbewerbsunfähig machen und die demokratisch legitimierten Steuerungsinstrumente des Staates in ihrer Wirkung beschneiden. Deshalb

unterstützen wir Unternehmensvielfalt und stärken besonders kleine und mittlere Unternehmen. Sie sind innovationsfähig und in der Lage, sich flexibel auf die vielfältigen Bedürfnisse des Marktes einzustellen. Auch bei der Bekämpfung regionaler Strukturschwächen sind sie besonders wichtig. Wir wollen sie stärken. Wir fördern Existenzgründungen.

Unsere Wirtschaft kommt nicht ohne große Unternehmen aus. Ihre Stärke ist ihre Fähigkeit, langfristig zu forschen und zu entwickeln, rationell zu produzieren. Ihre Gefahr liegt in ihrer Tendenz, durch Entfaltung von Marktmacht kleinere und mittlere Unternehmen abhängig zu machen, sich von politischen Rahmenbedingungen abzukoppeln oder diese gar selbst zu bestimmen.

Da Wettbewerb Marktmacht kontrollieren kann, wollen wir die Wettbewerbsgesetze verschärfen. Der Herrschaftsmacht des Kapitals müssen starke Gewerkschaften Grenzen setzen. Der Umsetzung wirtschaftlicher Macht in politische ist größtmögliche Öffentlichkeit entgegenzusetzen. Sie ist eine der Grundlagen gesellschaftlicher Kontrolle.

Um den Einfluß von Banken und Versicherungen auf Grundentscheidungen der Wirtschaft zurückzudrängen, wollen wir ihre Macht über Unternehmen durch Entflechtung von Kapitalbeteiligungen einschränken. Auch der Besetzung von Aufsichtsräten durch Banken und der Ausübung des Depotstimmrechts wollen wir Grenzen setzen.

Nicht nur der Markt, sondern auch der Staat kann versagen. Gegen beide Gefahren müssen wir angehen.

Wir streben eine Reform des öffentlichen Sektors und der Gemeinwirtschaft in ihren unterschiedlichen Formen an. Öffentliche und gemeinwirtschaftliche Unternehmen sind unentbehrlich dort, wo Prinzipien der Gegenmacht oder der Gemeinwirtschaftlichkeit dies gebieten, wo private Initiative

fehlt oder übergroße Risiken bei anerkanntem Bedarf vorliegen. Nicht allein Gewinninteressen verpflichtet, können sie häufig gesellschaftlich anerkannten Bedarf am besten befriedigen. Sie dürfen jedoch nicht auf unrentable Unternehmen und Branchen beschränkt werden.

Besonders verpflichtet fühlen wir uns dem Genossenschaftsgedanken, der solidarische Selbsthilfe mit demokratischer Selbstverwaltung verbindet. Um die Neugründung von Genossenschaften zu erleichtern, wollen wir die ökonomischen und rechtlichen Rahmenbedingungen verbessern.

Wo mit anderen Mitteln eine sozial verantwortbare Ordnung der wirtschaftlichen Machtverhältnisse und die Durchsetzung der qualitativen Kriterien wirtschaftlicher Entwicklung nicht gewährleistet ist, ist Gemeineigentum zweckmäßig und notwendig. Gemeineigentum kann in unserer Wirtschafts- und Sozialordnung keinen Freiraum für sich beanspruchen und muß sich an deren Bedingungen messen lassen. Vergesellschaftung muß zugleich demokratisches Element als auch wirtschaftspolitisches Instrument sein.

Mitbestimmung der Arbeitnehmer und Arbeitnehmerinnen

Wirtschaftsdemokratie erfordert gleichberechtigte Beteiligung und qualifizierte Mitbestimmung der Arbeitnehmer und Arbeitnehmerinnen und ihrer Gewerkschaften bei wirtschaftlichen und sozialen Entscheidungen

- am Arbeitsplatz beim Vollzug der Arbeit, bei Konzeption, Planung und Einführung neuer Techniken oder neuer Organisationsformen,
- im Betrieb, wenn über Arbeitsbedingungen, Arbeitsorganisation, Arbeits- und Gesundheitsschutz, Qualifikation und Weiterbildung, über die Anwendung neuer Techniken, aber auch über Produkte und Produktionen zu entscheiden ist,

- in allen Großunternehmen und Konzernen durch paritätische Vertretung von Arbeit und Kapital und durch qualifizierte Mitbestimmung in den Aufsichtsräten,
- überbetrieblich in Wirtschafts- und Sozialausschüssen, in die die Interessen der Arbeitnehmerinnen und Arbeitnehmer und der Umwelt- und Verbraucherbelange einzubringen sind,
- durch europaweite Mitbestimmung und internationale Regelungen für die Mitbestimmung in multinationalen Unternehmen.

Wirtschaftsdemokratie kann sich nur entfalten auf der Grundlage eines funktionierenden Wettbewerbsrechts, einer Entflechtung von Banken und Großunternehmen und einer Reform der Unternehmensverfassung zur Stärkung der Kontroll- und Entscheidungsrechte der Mitbestimmungsgremien. Die Fortentwicklung der Rechte der Aufsichts- und Entscheidungsgremien muß bei Wahrung der paritätischen Vertretung der Kapitaleigner und Arbeitnehmer die Möglichkeit der Vertretung gesellschaftlicher Interessen eröffnen.

Für Wirtschaftsdemokratie ist Tarifautonomie unabdingbare Voraussetzung. Das Gleichgewicht zwischen den Tarifparteien verlangt das gesetzliche Verbot der Aussperrung.

Beteiligung der Arbeitnehmerschaft am Produktivvermögen

Element der Wirtschaftsdemokratie kann auch die Beteiligung der Arbeitnehmer und Arbeitnehmerinnen am Produktivvermögen sein. Dadurch wird die Arbeitnehmerschaft am Gewinn und dem von ihr mitarbeiteten Kapitalzuwachs beteiligt, ohne daß die Mittel für die notwendigen Investitionen geschmälert werden. Die Arbeitnehmerschaft und ihre Vertretungen erhalten damit einen wachsenden Anteil an der Verfügung über ihre eigenen Produktionsmittel.

Wir wollen den gesetzlichen Rahmen bereitstellen, in dem die Tarifvertragsparteien überbetriebliche Fonds zur Beteiligung der Arbeitnehmer am Produktivvermögen vereinbaren können.

Bodenrecht

Grund und Boden sind Teil der Natur und wesentliche Grundlage unseres Lebens. Sie befriedigen elementare menschliche Bedürfnisse wie Nahrung, Erholung und Wohnen. Grund und Boden sind nicht erneuerbar und unvermehrbar. Das hat sie zum Objekt der Vermögensanlage und der Spekulation gemacht.

Wir wollen ein Bodenrecht, mit dem in der kommunalen und regionalen Raumplanung ökologische und soziale Ziele durchgesetzt werden können. Das gilt vor allem für den Wohnungsbau und die Gestaltung des Wohnumfeldes. Dazu brauchen wir

- ein einfacheres Enteignungs- und Entschädigungsrecht,
- ein preislimitierendes Vorkaufsrecht der Gemeinden,
- einen Planungswertausgleich,
- eine Bodenwertzuwachssteuer und
- den Vorrang des Erbbaurechtes bei der Grundstücksverfügung.

Mitwirkung der Verbraucher

Wirtschaftsdemokratie muß auch die Rechte der Verbraucher durchsetzen:

- Schutz der Gesundheit,
- Schutz vor wirtschaftlichem Schaden,
- Recht auf Wiedergutmachung,
- Recht auf Information,
- Recht auf Vertretung,
- Recht auf eine gesunde Umwelt.

Öffentliche Finanzen

Ein wichtiges Instrument zur Steuerung der Wirtschaft sind die öffentlichen Finanzen. Steuern und Abgaben, Haushaltspläne und finanzielle Anreize, öffentliche Aufträge und Investitionen, Geld- und Kreditpolitik müssen so aufeinander abge-

stimmt werden, daß sie politischen Zielsetzungen dienen.

Nur der Reiche kann sich den armen Staat leisten. Wachsende und neue Staatsaufgaben im Interesse aller erlauben auch künftig kaum geringere Gesamtbelastung durch Steuern, selbst bei strengster Wirtschaftlichkeit und Sparsamkeit. Wir wollen Ausgaben streichen, denen ein gültiger Anspruch nicht mehr zugrunde liegt.

Öffentliche Fördermittel dürfen nur mit zielorientierten Auflagen und entsprechender wirksamer Erfolgskontrolle vergeben werden.

Öffentliche Investitionen müssen unsere Infrastruktur verbessern, ökologische Erneuerung in die Wege leiten, Arbeitsplätze schaffen und für mehr Lebensqualität in allen Regionen sorgen. Darüber hinaus sind mehr öffentliche Dienstleistungen anzubieten. Die Finanzpolitik muß ihrer Verantwortung für die Beschäftigung gerecht werden. In Zeiten der Konjunkturschwäche dürfen die Ausgaben nicht reduziert werden. Die Verstetigung der Ausgaben muß die wirtschaftliche Entwicklung stabilisieren, selbst wenn dies Kreditaufnahme erfordert. Subventionen, die nicht gesamtgesellschaftlich gerechtfertigt sind, werden abgebaut.

Ausschließlich oder überwiegend kreditfinanzierte öffentliche Programme für wichtige Wachstumsfelder können kurzfristig Konjunktureinbrüche mildern, die ökologische Erneuerung anstoßen und Arbeitsplätze schaffen. Umfassende und langfristige Beschäftigungsprogramme und Investitionsfonds kommen nur für genau definierte ökologische oder soziale Ziele von struktureller Bedeutung in Frage und müssen in erster Linie aus der Belastung nichtinvestierter Gewinne oder höherer Einkommen finanziert werden. Gesetzliche Regelungen dafür sollen zusammen mit der Reform des Steuerrechts die sinnvolle investive Verwendung von Gewinnen fördern und spekulative Verwendung verhindern.

Das Steuerrecht bedarf einer gründlichen Reform. Um die Einkommen gerechter zu verteilen, wollen wir das Existenzminimum steuerfrei stellen, kleine und mittlere Einkommen entlasten, Kinderfreibeträge durch Kindergeld ersetzen, ungerechtfertigte Subventionen abbauen, reinvestierte Gewinne gegenüber ausgeschütteten deutlich begünstigen, Einkünfte aus Finanzanlagen steuerlich nicht besser stellen als Einkünfte aus Arbeit.

Darüber hinaus muß das Steuerrecht Instrument ökologischer Erneuerung sein. Wir wollen umweltbelastende Produkte stärker besteuern, vor allem Energiesteuern ausweiten und stufenweise erhöhen, dafür die Arbeitseinkommen entlasten.

5. Demokratie in Staat und Gesellschaft

Demokratie als Lebensform

Wir streiten für Demokratie. Sie muß allgemeine Lebensform werden, weil allein sie der Achtung vor der Würde des Menschen und seiner Eigenverantwortung Ausdruck gibt.

Demokratie ist die Lebensform der Freiheit. Freiheit hat nur Bestand, wo Menschen bereit und fähig sind, Verantwortung wahrzunehmen. Niemand darf in Staat und Gesellschaft von demokratischer Teilhabe ausgeschlossen oder durch soziale Schranken von ihr ferngehalten werden.

Demokratie bezieht ihre Lebenskraft aus der Gesellschaft und ihrer politischen Kultur. Sie wird durch die Ballung von wirtschaftlicher oder Medienmacht und durch die Anhäufung von Herrschaftswissen in privater oder öffentlicher Hand bedroht.

Der demokratische Staat

Der demokratische Staat beruht auf den gleichen Rechten und Pflichten aller seiner

Bürgerinnen und Bürger. Die Grundrechte sind ihm als Freiheits- und Teilhaberechte vorgegeben und begründen ihn als eine wertgebundene Gemeinschaftsordnung. Gewährleistung und Wahrung der Grundrechte und Abwehr von Gefahren sind vornehmste Aufgaben des demokratischen Staates.

Der Staat soll Demokratie und soziale Gerechtigkeit in Gesellschaft und Wirtschaft verwirklichen und die dafür notwendige Offenheit der Entscheidungsabläufe garantieren. Er kann jedoch nicht alle gesellschaftlichen Probleme lösen. Wer ihn überfordert, verursacht wuchernde Bürokratien, deren Wirksamkeit abnimmt und die weder zu kontrollieren noch zu finanzieren sind. Wir sind gegen die Verstaatlichung der Gesellschaft.

Der Staat muß Aufgaben da übernehmen, wo einzelne oder Gruppen die gesellschaftlich erforderlichen Verpflichtungen nicht von sich aus eingehen oder Leistungen, die für das Gemeinwohl notwendig sind, auf andere Weise nicht erbracht werden können. Das Prinzip der Subsidiarität, des Vorrangs der kleineren Einheit vor der größeren, kann, wo es nicht überdehnt wird, Macht begrenzen und zur Teilhabe ermutigen.

Recht und Politik

Der Rechtsstaat bindet alle Machtausübung an Recht und Gesetz. Die Bindung an die demokratische Verfassung, an Gewaltenteilung und gegenseitige Machtkontrolle legitimiert auch die staatliche Befugnis und Pflicht zur Durchsetzung der Rechtsordnung und zur Ausübung des Gewaltmonopols. Schaden erleidet der Rechtsstaat nicht nur durch Rechtsverstöße einzelner Bürger, sondern auch durch staatlichen Machtmißbrauch. Moderne Informationstechnologien verschieben die Gewichte weiter zugunsten bürokratischer Apparate; Demokratisierung ist insoweit nicht ohne Sicherung und Ausbau der Rechtsstaatlichkeit möglich.

Wir bekennen uns zum Gesetzesgehorsam auch da, wo wir ein Gesetz ablehnen. Um Rechtsänderungen durchzusetzen, kämpfen wir um Mehrheiten in den Parlamenten. Zur Rechtsordnung gehören aber auch die Prinzipien der Güterabwägung und der Verhältnismäßigkeit. Zur Durchsetzung und zum Schutze höherrangigen Rechts muß im Wege verantwortlicher Güterabwägung niederrangiges Recht zurückgestellt werden. Insofern stellt nicht jede Rechtsverletzung einen Verstoß gegen die Prinzipien der Rechtsordnung dar, sondern kann sich geradezu durch den Einsatz für das höherrangige Recht legitimieren.

Demokratie und Öffentlichkeit

Demokratie lebt vom Prinzip Öffentlichkeit. Staat und Verwaltung, nicht die Bürger, müssen gläsern sein. Die Bürger müssen den Staat, nicht der Staat die Bürger kontrollieren.

Alle müssen das Recht auf Zugang zu Informationen haben. Über Vorgänge, die das Gemeinwesen oder sie selbst betreffen, müssen Bürgerinnen und Bürger sich kundig machen und ein Urteil bilden können. Nur dann können sie die Staatsgewalt, die in ihrem Namen ausgeübt wird, kontrollieren. Es ist daher ein gesetzlicher Anspruch auf Akteneinsicht und Zugang zu öffentlichen Datenbanken zu schaffen, soweit Belange des Datenschutzes und begründete Geheimhaltungsinteressen nicht verletzt werden.

Selbstbestimmung über die eigenen Daten ist ein Grundrecht. Daher sind Datensammlungen gesellschaftlicher Kontrolle zu unterwerfen, der Schutz personenbezogener Daten bei Behörden und privaten Stellen ständig zu verbessern. Datensammlungen und ihre Vernetzung sind auf das Notwendigste zu beschränken.

Freiheit von Presse und Rundfunk bedarf auch innerer Pressefreiheit. Das Recht der freien Meinungsäußerung, Demonstra-

tionsfreiheit, Vereinigungs- und Versammlungsfreiheit werden wir sichern.

Gegliedelter Staatsaufbau

Das tägliche Leben und Zusammenleben und die Identifikation der Bürgerinnen und Bürger mit dem Gemeinwesen werden wesentlich durch kommunales Handeln bestimmt. Deshalb wollen wir die im Grundgesetz garantierte kommunale Selbstverwaltung stärken und ausbauen. Eine starke kommunale Selbstverwaltung braucht eine moderne Verwaltung unter politischer Führung und Kontrolle. Der Anteil der öffentlichen Hand am Sozialprodukt ist nach den Aufgaben zu bestimmen, die ihr zugewiesen werden. Die Entwicklung der öffentlichen Einnahmen muß der Aufgabenentwicklung folgen — auch in ihrer Verteilung auf die Gebietskörperschaften. Deshalb lehnen wir Aufgabenzuweisungen an die Kommunen ohne entsprechende Finanzierungsregelungen ab. Die finanzielle Leistungsfähigkeit der Kommunen muß verbessert werden. Sie müssen über ihre Haushaltseinnahmen autonom entscheiden können. Kein Finanzausgleich kann eigenständige kommunale Steuern ersetzen. Der verfassungsrechtliche Handlungsspielraum der Kommunen muß erweitert werden. Bei Entscheidungen, die sie betreffen, sind ihnen Mitbestimmungsmöglichkeiten gesetzlich zu sichern.

Der Föderalismus hat sich bewährt. Er begrenzt staatliche Macht, fördert Bürger-nähe und regionale Vielfalt. Bund, Länder und Gemeinden müssen in ihrer verfassungsrechtlichen und finanziellen Handlungsfreiheit gesichert bleiben. Der Föderalismus muß Gestaltungsprinzip auch für die Europäische Gemeinschaft werden. Durch grenzüberschreitende Zusammenarbeit von Regionen der einzelnen Nationalstaaten können gewachsene Traditionen für zukunftsweisendes Handeln fruchtbar gemacht werden.

Wir wollen die Europäische Gemeinschaft zu den Vereinigten Staaten von Europa

weiterentwickeln. Durch die Übertragung von Hoheitsrechten auf die EG gemäß Artikel 24 des Grundgesetzes ist der herkömmliche Staatsaufbau bereits ergänzt worden. Die Bürgerinnen und Bürger der Gemeinschaft sollen an deren Entscheidungen mitwirken können. Aus einer Wirtschaftsgemeinschaft muß ein Europa der Bürger werden, in dem die Staatsangehörigkeit nur noch eine untergeordnete Rolle spielt. Unser Ziel ist eine Verfassung für die Gemeinschaft, die Demokratie mit den Grundsätzen des Rechts- und Sozialstaates verbindet.

Parlamentarische Demokratie und Mehrheitsprinzip

Wir bekennen uns zur parlamentarischen Demokratie. In ihr verleihen freie Wahlen kontrollierte politische Macht auf Zeit.

Mehrheitsmacht bedarf der Selbstbeschränkung. Mehrheiten müssen sich dem dauernden Dialog mit ihren Kritikern stellen, auch außerhalb des Parlaments. Da auch Mehrheiten irren können, müssen Mehrheitsentscheidungen rückholbar sein, vor allem da, wo Lebensgrundlagen berührt sind und das Wohl der kommenden Generationen auf dem Spiel steht. Diese müssen über ihre Lebensverhältnisse selbst entscheiden können.

Parlamentarische Demokratie vermindert und ersetzt nicht die Verantwortung der Bürgerinnen und Bürger. Daher wollen wir die Bürgerbeteiligung ausweiten und das Petitionsrecht effektiver gestalten. In gesetzlich festzulegenden Grenzen sollen Volksbegehren und Volksentscheid in Gemeinden, Ländern und Bund parlamentarische Entscheidungen ergänzen. Die verfassungsrechtlichen Beschränkungen der Mehrheitsmacht gelten auch für die direkte Bürgerbeteiligung.

Die Rolle der Parlamente und der Abgeordneten im politischen Willensbildungs-

prozeß ist zu stärken. Deshalb müssen die Abgeordneten von Informationen aus der Regierung unabhängig werden. Sie haben ihre wirtschaftlichen Bindungen offenzulegen. Frauen und Männer sollen entsprechend ihrem Anteil an der Bevölkerung in den Parlamenten vertreten sein.

Parlamentarische Demokratie ist ohne Parteien, die demokratische Willensbildung kontinuierlich ermöglichen, undenkbar. Um wirksame politische Teilhabe der Bürgerinnen und Bürger zu realisieren, bedarf es innerparteilicher Demokratie und der Transparenz innerparteilicher Willensbildungsprozesse. Parteiliche Willensbildung, Parteiverhalten und Parteiorganisation müssen unseren grundlegenden Reformzielen entsprechen und neuen gesellschaftlichen Anforderungen nach mehr Mitentscheidung der Bevölkerung entgegenkommen.

Der demokratische Willensbildungsprozeß wird durch Bürgerinitiativen und soziale Bewegungen belebt, in denen ein verändertes Bewußtsein seinen Niederschlag findet. Auch wenn sie häufig nur Teilinteressen vertreten, erzwingen sie die Diskussion wichtiger Themen, beleben unsere Demokratie durch neue Formen politischer Willensbildung und bereichern unsere politische Kultur. Sie können und sollen die Parteien stets aufs neue fordern, sie aber nicht ersetzen.

Verbände sind legitimer Ausdruck gesellschaftlicher Interessen. Wo sie sich am Gemeinwohl orientieren, suchen wir mit ihnen Zusammenarbeit. Wo sie rücksichtslos Teilinteressen durchsetzen wollen, treten wir ihnen entgegen.

Gewerkschaften

Ohne freie Gewerkschaften gibt es keine Demokratie. Mit ihnen verbinden uns gemeinsame Geschichte und gemeinsame Ziele. Sie bestimmen ihre Aufgaben selbst. Ihre freie Betätigung ist für uns unantastbar. Wo immer Arbeitnehmerinteressen

berührt sind, sollen die Gewerkschaften an gesellschaftlichen und politischen Aufgaben mitwirken. Wir respektieren ihre parteipolitische Unabhängigkeit.

Wir unterstützen gewerkschaftliche Forderungen nach gerechtem Anteil der Arbeitnehmer am Ertrag ihrer Arbeit, nach Mitbestimmung bei wirtschaftlichen Entscheidungen und nach aktiver Teilhabe am sozialen Leben. Wir zählen auf sie bei der Demokratisierung von Wirtschaft und Gesellschaft.

Die Einheitsgewerkschaft, aus bitterer Erfahrung gewachsen, bejahen und verteidigen wir als eine der wichtigsten Errungenschaften der Bundesrepublik.

Tarifautonomie ist ein zentraler Bestandteil der Demokratie. Wir werden sie gegen jeden Angriff verteidigen. Tarifverträge, die die Rechtsstellung der einzelnen Arbeitnehmer sichern und stärken, erfordern starke streikfähige Gewerkschaften. Organisationsfreiheit und Streikrecht sind unverzichtbar.

Sozialdemokratische Arbeitnehmer in Betrieb und Verwaltung sind aufgefordert, die gewerkschaftliche Arbeit aktiv mitzugestalten.

Kirchen und Religionsgemeinschaften

Die Sozialdemokratische Partei erkennt die besondere Bedeutung und rechtliche Stellung an, die das Grundgesetz den Kirchen und Religionsgemeinschaften einräumt. In Verkündigung, Seelsorge und Diakonie sind die Kirchen und Religionsgemeinschaften eigenständig und keiner staatlichen Einflußnahme unterworfen.

Wir verteidigen die Freiheit des Denkens, des Gewissens, des Glaubens und der Verkündigung und begrüßen es, wenn Kirchen und Religionsgemeinschaften, kirchliche Gruppen und einzelne Gläubige durch Kritik, Anregung und praktische

Mitarbeit auf die Gestaltung des gesellschaftlichen und politischen Lebens einwirken und sich damit auch öffentlicher Kritik stellen. Wir sehen darin einen wesentlichen Beitrag zum gesellschaftlichen und politischen Dialog, in dem Toleranz und Achtung vor dem Andersdenkenden sich bewähren müssen. Deshalb suchen Sozialdemokraten auch von sich aus das Gespräch und, wo immer beide Seiten gemeinsame Aufgaben sehen, die Zusammenarbeit mit Kirchen, Religionsgemeinschaften und kirchlichen Gruppen.

Wer sich zu keiner Religion bekennt, darf nicht benachteiligt werden. Allgemein geltende Arbeitnehmerrechte müssen auch in Einrichtungen der Kirchen, Religions- und Weltanschauungsgemeinschaften gewährleistet sein.

Bürgernahe Verwaltung

Wir brauchen eine bürgernahe und leistungsfähige Verwaltung. Frei von Traditionen des Obrigkeitsstaates muß sie auf allen Ebenen durchschaubar und kontrollierbar sein. Sie soll Selbsthilfe, Verantwortlichkeit und Beteiligung der Bürger nicht entmutigen, sondern fördern.

Wir sind für frühzeitige und umfassende Bürgerbeteiligung bei den Planungen der Verwaltung. Der gerichtliche Rechtsschutz gegen die Entscheidungen der Verwaltung muß gesichert und durch die Einführung der Verbandsklage ausgebaut werden. Wer sich von Mißständen betroffen fühlt, soll sich an eine Ombuds-Person wenden können.

Die Rechtsverhältnisse der Beschäftigten im öffentlichen Dienst sollen einheitlich geregelt werden. Dazu gehört das Recht der Personalvertretung. Es soll das Streikrecht einschließen. Anforderungen an die Verfassungstreue müssen vom freiheitlichen Geist des Grundgesetzes her interpretiert werden. Wir wollen Geist und Praxis des Radikalenerlasses überwinden.

Recht und Justiz

Im demokratischen Rechtsstaat kann es nur Macht geben, die durch das Recht legitimiert und begrenzt ist. Rechtsprechung soll dem Bedürfnis nach Gerechtigkeit dienen. Wir wollen das Recht zur Verwirklichung unserer Grundwerte, insbesondere zum Schutz der Schwächeren und zur Erhaltung der natürlichen Lebensgrundlagen nutzen.

Gerichte müssen für alle gleichermaßen zugänglich sein. Wir wollen, daß Bürgerinnen und Bürger in vertretbarer Zeit zu ihrem Recht kommen. Richterliche Urteile binden. Wer zu richten hat, muß unabhängig sein; die Mitwirkungsmöglichkeiten der ehrenamtlichen Richterinnen und Richter sind zu verstärken. Richterinnen und Richter der Verfassungsgerichte des Bundes und der Länder, der obersten Bundesgerichte und der obersten Gerichte der Länder müssen nach öffentlichen Anhörungen in einem durchschaubaren Verfahren durch demokratisch legitimierte Organe des Bundestages und Bundesrates oder der Landtage mit qualifizierten Mehrheiten gewählt werden.

Bei der Erfüllung des Auftrags, Bürgerinnen und Bürger zu schützen, Straftaten zu verfolgen und den Rechtsstaat zu sichern, braucht die Polizei Hilfe und Kritik durch Bürger und staatliche Institutionen. Politische Konflikte dürfen nicht auf ihrem Rücken ausgetragen werden.

Auch Strafrecht und Strafvollzug dienen der Durchsetzung unserer rechtsstaatlichen Ordnung. Ihr Ziel ist es, Bürger und Gemeinschaft zu schützen und Rechtsbrecher wieder in die Gesellschaft einzufügen, nicht Vergeltung zu üben. Opfern von Straftaten muß die besondere Fürsorge der Gesellschaft gelten.

Reformpolitik in der Bundesrepublik Deutschland

Das Grundgesetz ist Angebot und Aufgabe. Auf seiner Grundlage haben wir,

zusammen und im Wettbewerb mit anderen Parteien, die Bundesrepublik Deutschland aufgebaut. Wir fühlen uns für sie verantwortlich. Insofern ist sie unsere Republik. Sie hat viele Mängel. Daher wollen wir ihre Wirklichkeit an die Verfassungsnorm annähern. In diese Republik bringen wir den Demokratischen Sozialismus ein, damit sie werden kann, was sie nach ihrer Verfassung sein soll: ein demokratischer Sozialstaat. Dazu bedarf es dauernder Reform. Wir sind die Partei der Reform.

Reformarbeit vollzieht sich oft in kleinen Schritten. Mehr noch als auf die Größe der Schritte achten wir auf die Erkennbarkeit der Richtung.

Reformarbeit muß den Widerstand mächtiger Sonderinteressen überwinden. Sie ist nicht nur Sache von Regierungen, Parlamenten und Parteien. Wichtige Reformen können nur gelingen, wenn im Bürgerdialog die aktive Unterstützung der Mehrheit gewonnen wird.

Politische Kultur

Politik ist undenkbar ohne Streit. In der Art, wie wir streiten, müssen die Ziele erkennbar sein, für die wir streiten. Auch beim Kampf um die Macht heiligt der Zweck nicht die Mittel.

Streit ohne Grundkonsens führt zum geistigen Bürgerkrieg. Wir bejahen den Grundkonsens mit all jenen gesellschaftlichen Kräften, die sich zu den Grundrechten und Grundregeln der Verfassung bekennen. Dieser Konsens muß in den Formen der Auseinandersetzung sichtbar bleiben.

Politische Kultur erschlappt ohne die Spannung zwischen Zukunftsentwurf und Wirklichkeit. Zukunftsentwürfe werden nur wirksam, wenn Millionen selbstbewußter Bürgerinnen und Bürger ihre Hoffnungen darin wiedererkennen.

Nur wo Menschen verantwortlich Politik mitgestalten und erfahren können, wo sie ihre Vorstellungen unbefangen in die Politik einbringen können, werden die Kräfte freigesetzt, die politische Kultur in der solidarischen Gesellschaft braucht. Nur dann kann sich Politik aus dem Vollzug von Sachzwängen befreien, nur dann kann sie bewegen, was bewegt werden muß, nur dann lebensnotwendige Reformen durchsetzen.

V. Unser Weg in die Zukunft

Hoffnung entsteht nicht aus dem Verdrängen von Gefährdungen, sondern aus Aufklärung im öffentlichen Dialog.

Reformpolitik setzt auf Hoffnung. Wo sogar das Bewahrenswerte nur durch Reform zu retten ist, wird Reformarbeit zur einzig verantwortbaren Politik.

Unser Zukunftsentwurf ist ein Angebot für ein Reformbündnis der alten und neuen sozialen Bewegungen. Der Kern dieses Bündnisses bleibt die Zusammenarbeit mit den Gewerkschaften. Es muß aber auch alle umfassen, die durch Erfahrungen in ihrem Alltag oder ihr Engagement in neuen sozialen Bewegungen von der Notwendigkeit tiefgreifender Reformen überzeugt wurden.

Wir brauchen ein breites Reformbündnis mit möglichst vielen Gruppen und Kräften, weil wir den Widerstand derer zu überwinden haben, die alles zum Fortschritt erklären, was ihren Gewinnerwartungen, ihrer wirtschaftlichen oder politischen Macht zugute kommt. Gegen die Übermacht der wenigen hilft nur der gemeinsame Wille der vielen und die Aufklärung darüber, wie Sonderinteressen das Gemeinwohl verletzen.

Wir versprechen nicht das Paradies auf Erden. Aber gemeinsam können wir Gefahren abwehren, Risiken mindern und eine neue, bessere Ordnung erreichen:

eine demokratische Gemeinschaft der Völker, die gemeinsam Verantwortung für eine gedeihliche Zukunft der Erde übernimmt,

eine Menschheit, die sich vom Wahnsinn des Krieges und des Wettrüstens befreit, Konflikte gewaltfrei austrägt und ihre Kräfte zur Bewahrung der Natur und zur Überwindung des Hungers einsetzt,

eine Gesellschaft, in der die Einkommen gerechter verteilt sind, die Arbeitnehmer ihren Anteil am Produktivkapital vergrößern und die soziale Sicherung verläßlich bleibt,

eine ökologisch und sozial erneuerte Wirtschaft, die mit naturverträglichen Energien sparsam umgeht und die Erblast des Atomzeitalters abträgt,

eine Gesellschaft, die bei geringeren Wachstumsraten, weniger Erwerbsarbeit und mehr Eigenarbeit ihren Wohlstand mehrt, ihre Lebensqualität durch gesündere Umwelt, weniger Angst, eine menschlichere Arbeitswelt und mehr Zeit zur eigenen Verfügung verbessert,

eine Gesellschaft der menschenwürdigen Arbeit für alle, die Erwerbsarbeit und Haus- und Familienarbeit zwischen den Geschlechtern gerecht verteilt, Mitbestimmung und Selbstbestimmung in der Arbeit fördert,

eine Gesellschaft der Gleichheit und Solidarität zwischen Frauen und Männern, Jungen und Alten, Deutschen und Ausländern,

eine Gesellschaft, in der Bürgerinnen und Bürger, wo immer sie sich betroffen wissen, Entscheidungen gleichberechtigt fällen und verwirklichen können.

Unser Programm läßt sich nur im kritischen Dialog verwirklichen. Wir rufen alle, die uns dabei helfen wollen, auf, die Sozialdemokratische Partei Deutschlands durch ihre Mitarbeit, ihre Solidarität, ihre Kritik und ihre Phantasie anzuspornen und zu stärken.

Stichwortverzeichnis

Das Stichwortverzeichnis erhebt nicht den Anspruch auf Vollständigkeit, sowohl bezüglich der Schlüsselbegriffe wie der angegebenen Seitenzahlen.

Abgaben 36, 38, 39, 44
Abrüstung 10, 12, 14, 15, 39
Abwärmenutzung 38
Agro-Industrie 38
Alleinerziehende 19
Ältere 21, 31
— Ältere Menschen 21, 23
— Wohnformen, Stadt- und Sozialplanung für Alte 21
— Alterssicherung 32
Alternative Forschungsansätze 29
Altlasten 24, 38
Ambulante medizinische Versorgung 33
Apartheid 15
Apparatemedizin 33
Arbeitersportbewegung 31
Arbeitgeberbeiträge 32
Arbeit 5, 8, 18, 22, 23, 24, 26, 27, 32, 34, 40, 41, 43, 44, 45, 48, 51
— Arbeitsbedingungen 22, 24, 25, 31, 33, 35, 43
— Arbeitsinhalte 26
— Arbeitslosigkeit 23, 24, 25, 31, 32
— Arbeitsorganisationen 11, 26, 43
— Arbeitsplätze 5, 11, 17, 20, 24, 25, 26, 39, 43, 45
— Arbeitsproduktivität 40
— Arbeitsrhythmen 25
— Arbeitsschutz 26, 33, 43
— Arbeitsteilung 22
— Arbeitsverhältnisse, ungeschützte 23, 25
— Arbeitszeit 18, 24, 25
— Arbeitszeitverkürzung 24, 40
— Flexiblere Arbeitszeiten 25
— Eigenarbeit 17, 18, 22, 51
— Erwerbsarbeit 5, 17, 18, 22, 23, 25, 26, 27, 51
— Familienarbeit 17, 18, 22, 26, 27, 51
— Hausarbeit 17, 18, 19, 26, 51
— Humanisierung der Arbeit 25, 26, 31
— Qualität der Arbeit 11, 17, 23, 26
Asylrecht 21
Atlantisches Bündnis 12
Atomkraft 38
Atom- und chemiewaffenfreie Zone 13
Atomzeitalter 51
Aufsichtsräte 43
Ausbildung 26, 28, 29

Ausbildungsplatz 20, 28
Aus- und Weiterbildung 26, 29
Ausländische Mitbürger 21
Aussperrung 44
Automatisierung 33

Bahn 38
Banken 11, 35, 43, 44
Behinderte, Eingliederung von 32
Berlin 14
Berufsausbildung 28
Beschäftigung 15, 24, 26, 45
— Beschäftigungspolitik 24, 36
— Beschäftigungsprogramm 45
Beteiligung am Produktivvermögen 44
Beweislast 39
Bildung 8, 9, 15, 17, 23, 24, 27, 28
— allgemeine, politische und berufliche Bildung integrieren 28
— Bildungsurlaub 26
— Bildungsziele 27
Binnenmarkt 15
Bio- und Gentechnik 23
Bodenrecht 44
Breitensport 31
Bundeswehr 13
Bürgerbeteiligung 47, 49
Bürgerdialog 9, 40, 50
Bürgerinitiativen 48
Bürgerliche Revolutionen 6
Bürgernahe Verwaltung 49
Bürokratie 46

Chancengleichheit 28, 39
Chemiepolitik 38
Christentum 7

Demokratie 5, 6, 7, 9, 10, 13, 24, 29, 41, 45, 46, 47, 48
— Demokratie, parlamentarische 47, 48
— Demokratische Teilhabe 45
— Demokratische Verfassung 46
Demokratische Volksbewegung 6
Demokratischer Sozialismus 6, 7, 9, 10, 16, 22, 50
Demokratischer Sozialstaat 6, 50
Demokratisierung 6, 14, 25, 26, 46
— Demokratisierung der Arbeit 25, 26

— Demokratisierung der Wirtschaft 23, 41
Demonstrationsfreiheit 46
Depotstimmrecht 43
Dezentralisierung 26
— Dezentrale Einkaufsmöglichkeiten 26
— Dezentrale Energieversorgung 38
Dienstleistungen 24, 34, 42
— Dienstleistungen, öffentliche 24
Dritte Welt 10, 15, 37

Ehe 19
Ehrenamtliche Tätigkeiten 18
Einheitsgewerkschaft 48
Einkommensverteilung 24, 25
— Einkommens- und Vermögensverteilung 6
Elternurlaub 18, 27
Energie 24, 32, 37, 38, 40, 51
— Energiegewinnung 37
— Energiesteuern 45
— Energieträger, regenerierbare 38
— Energieumwandlung 37
— Energieverbrauch 24
— Energieversorgung 15, 24
Entfremdung 22, 25
Entsorgung 38
Entspannung 12, 14
Entwicklung 5, 14, 15, 22, 26, 28, 29, 35, 41, 45
— Entwicklung, dauerhafte 36
— Entwicklungsländer 15, 16, 35
Entwicklungspläne, staatliche 42
Erdatmosphäre 37
Erster Weltkrieg 6
Erziehungs- und Pflegezeiten 27
Europäische Friedensordnung 13, 14
Europäische Gemeinschaft 13, 36, 47
— Europäische Währung 36
— Europäische Wirtschaftsdemokratie 36
— Europäischer Binnenmarkt 36
— Europäisches Parlament 14
Existenzminimum 45

Familie 19, 22, 31
— Familiengerechte Wohnungen 31
— Familienlastenausgleich 18
— Familien- und Gemeinschaftsarbeit 23
Finanzanlagen 45
Finanzausgleich 36, 47
Finanzhilfen, öffentliche 18
Föderalismus 47
Fortschritt 5, 15, 39, 51
Frauenbefreiung 6
Freiheit 6, 9, 10, 14, 29, 45, 46, 48
— Freiheit der Wissenschaft 29, 40

Freizeit 20, 23, 30
Fremdbestimmung 26
Frieden 5, 6, 7, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17
— Friedenserziehung 12
— Friedensordnung, europäische 14
Fünf-Tage-Woche 18

GATT 16
Ganztagsschulen 18, 28
Gebote/Verbote 39
Geld- und Kreditpolitik 44
Gemeineigentum 43
Gemeinsame Sicherheit 12, 13
Gemeinschaft der Völker 12
Gemeinschaftsordnung 46
Gemeinwirtschaft 43
Gemeinwohl 34, 41, 48, 51
Genehmigungsvorbehalte 39
Generationen 10, 15, 19, 21, 31, 40, 47
Genossenschaften 43
Gerechtigkeit 6, 9, 10, 31, 49
Gerichte 49
Gesamtschule 28
Geschwindigkeitsbegrenzungen 38
Gesetzesgehorsam 46
Gesundheit 10, 25, 31
— Gesundheitsaufklärung 33
— Gesundheitsschutz 26, 39, 43
— Gesundheitsvorsorge 33
— Gesundheitswesen 15, 32, 33
— Gesundheitszentren 33
Gewalt 12, 18, 20
— Gewaltenteilung 46
— Gewaltmonopol 46
Gewerkschaften 10, 18, 34, 36, 41, 42, 43, 48, 51
Gewinne 44, 45
— Gewinninteressen 41, 43
Gleichheit 5, 6, 9
— Gleichheit von Frau und Mann 5, 9, 17, 51
Gleichstellungsgesetz 18
Godesberger Programm 6
Grenzwerte 39
Großunternehmungen 41
Grundbedürfnisse 15
Grundgesetz 31, 37, 41, 47, 48, 49
Grundkonsens 17, 50
Grundsicherung 32
Grundwerte 6, 9, 10, 30, 40, 49

Haftungsrecht 39
Handel 42
Handwerk 42
Haushaltspläne 44
Hochschule 29

Hörfunk und Fernsehen 30
Humanistische Philosophie 7

Industrialisierung 15

Industrie 42
— Industriegesellschaft 34, 37
— Industrieländer 15, 16, 34, 35, 36, 37
— Industriestandort Bundesrepublik 24
Informationen, Zugang zu 46
Infrastruktur 34, 45
Intensivmedizin 33
Institutionen, internationale 15
Internationalisierung 35
Investitionen 15, 44
— Investitionen, öffentliche 45
— Investitionspolitik 41

Jugendarbeit, politische 20

Jugendfreizeit- und Kultureinrichtungen 20
Jugendliche 20, 23
Jugendverbandsarbeit 20

Kapital 24, 32, 34, 35, 41, 43, 44

Kinder 18, 19, 20, 21, 24, 27, 28
— Kindererziehung 18, 25, 26, 27
— Kinderfreibeträge 45
— Kindergeld 45
— Kinder, kranke oder behinderte 19
Kindertagesstätten 18, 20
Kirchen 34, 48, 49
— Kirchliche Gruppen 48, 49
Klassen 5
Kommunales Wahlrecht 21
Kommunen 42, 47
Kommunisten 6
Konjunkturpolitik 35
Konkurrenz 19, 23, 34
Kontrollmechanismen, internationale 35
Konventionen, internationale 35
Kooperation, internationale 35, 36
Kostenbeteiligung 33
Kraft-Wärme-Kopplung 38
Kriegsdienstverweigerung 13
Krise 10, 35
Kultur 5, 9, 12, 17, 21, 24, 29, 30, 31, 39, 45
— Kultur des Streits 5, 50
— Kultur, kommunale 17
— Kultur, politische 17, 48, 50
— Kulturbewegung 29
— Kulturleistungen 17
— Kulturpolitik 30
— Kulturschätze 24
— Kulturelle Identität 15
— Kulturelle Vielfalt 21

Landesverteidigung 13
Landschaftsverbrauch 38
Landwirtschaft 15, 37, 38, 42
— Landwirtschaft, naturgerechte 24, 33
Langzeitarbeitslose 23
Lebensqualität 22, 23, 25, 26, 31, 39, 41, 45, 51
Lebensgemeinschaften 19
Lebens- und Beziehungsformen 19, 20
Leiharbeit 25
Leistungsfähigkeit 25, 32, 34
Leistungssport 31
Liebe 19
Literatur 29
Lohndiskriminierung 18
Löhne 25, 35

Macht 9, 10, 30, 41, 46, 47, 49, 51

— Machtkontrolle 41, 46
— Wirtschaftliche Macht 5, 10, 29, 34, 41, 43, 45
— Wirtschaftsmacht 41
— Macht, Konzentration wirtschaftlicher 10

Markt 10, 35, 42, 43

Marxsche Geschichts- und Gesellschaftslehre 7
Maschinenlaufzeit 24
Massenarbeitslosigkeit 23, 24, 39
Medien 18, 20, 30
— Medienindustrie 30
— Medienmacht 45
Menschenrechte 7, 8, 12
Militärtechnik 13
Mitbestimmung 26, 28, 30, 34, 39, 40, 41, 43, 44, 48, 51
Modellschulen 28
Müll 24
Multinationale Konzerne 10, 34
Musik 29
Muße 23, 25, 27
Mutterschutz 18

Nachbarschaft 17, 27

Nacharbeit 25
Nahverkehrssysteme 24
Nation 11, 14, 21
Nationalsozialistische Gewaltherrschaft 6
Natürliche Lebensgrundlagen 15, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 49
Nord-Süd-Politik 15
Normen 29, 36, 38

Öffentliche Aufträge 44

Öffentliche Finanzen 44
Öffentlicher Dialog 51

Öffentlicher Dienst 49

Öffentlichkeit 11, 29, 43, 46
Ökologie 12, 37
— Ökologisch und sozial erneuerte Wirtschaft 51
— Ökologische Bewertung 37
— Ökologische Erneuerung 15, 24, 36, 37, 38, 39, 40, 45
— Ökologische Politik 31
— Ökologisches Denken 10
Ökonomie 12, 34, 35, 37
Ombuds-Person 49
Organisationsfreiheit 48
Osteuropa 7, 14

Parlament 40, 42, 46, 47, 48, 50

Parteien 6, 8, 18, 30, 48, 50
Personalvertretung 49
Petitionsrecht 47
Pflege 18, 21
— Angehörige, pflegebedürftige 19
— Pflegerisiko 21
Planung 42, 43, 49
Plutoniumwirtschaft 38
Polarisierung 23
Politik 5, 6, 8, 11, 14, 18, 20, 22, 23, 24, 30, 40, 41, 46, 50
Polizei 49
Pressefreiheit 46
Privatisierung 31
Privat- und Gemeineigentum 41
Produktivkapital 51
Protektionismus 11, 24, 35

Qualifikation 23, 27, 28, 43

Qualifizierung 25, 26

Radikalerlaß 49

Rahmenbedingungen 28, 34, 42, 43
Rahmensetzungen, staatliche 34
Recht 8, 9, 11, 14, 18, 23, 26, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 44, 45, 46, 49
— Rechtsanspruch auf Sozialleistungen 32
— Rechtsbrecher 49
— Rechtsordnung 46
— Rechtsschutz 49
— Rechtsstaat 17, 24, 46, 47, 49
Reform 6, 29, 37, 50, 51
— Reformarbeit 50, 51
— Reformbündnis 51
— Reformpolitik 7, 49, 51
Regierungen 13, 14, 35, 42, 50
Regionale Zusammenschlüsse 15, 36
Rehabilitationseinrichtungen 33
Religionsgemeinschaften 48, 49

Renten 32

Reparaturbetrieb 11
Republik 50
Rohstoffe 15, 34, 37, 40
Rohstoff-Fonds 36
Ruhestand, gleitender Übergang in den 25
Rüstung 13

Schlußakte von Helsinki 14

Schuldendienste 15, 35
Schutz personenbezogener Daten 46
Schwangerschaftsabbruch 19
Selbständige 32
Selbstbestimmung 6, 10, 14, 19, 22, 41, 46, 51
Selbsthilfe 24, 31, 32, 33, 43, 49
Selbstverwaltung 32, 41, 43
Selbstverwirklichung 23, 26
Sexuelle Selbstbestimmung 18
Sichere Renten 21
Soldat 13
Solidargemeinschaft 31, 33
Solidarität 6, 9, 10, 11, 21, 23, 31, 51
Sonder- und Zusatzversorgungen 32
Sonntagsarbeit 25
Sozialabgaben 32
Sozialdemokratische Arbeiterbewegung 6
Soziale Bewegungen 48, 51
Soziale Dienste 18, 24, 34
Soziale Gerechtigkeit 31, 41, 46
Soziale Sicherheit 23, 31
— Soziale Sicherung 15, 25, 32, 51
— Soziale Sicherung und Teilhabe 31
Soziales Lernen 28
Sozialhilfe 32
Sozialistische Internationale 16
Sozialleistungen 32, 35
Sozialpolitik 31, 32, 36
Sozialrecht 32
Sozialstaat 7, 10, 17, 31, 33, 47
— Sozialstaatsgebot 31, 32
Sozialstationen 33
Sozialversicherungsrecht 18
Sport 17, 31
Staat 8, 9, 11, 14, 19, 22, 24, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 41, 42, 43, 45, 46
Staatsgewalt 46
Steuern 36, 38, 39, 44, 45, 47
Steuerrecht 45
— Steuer- und Sozialpolitik 34
Strafrecht 49
Strafvollzug 49
Streikrecht 48, 49
Struktur 36, 39, 41
— Strukturpolitik 39
— Strukturwandel 23, 39

Strukturelle Angriffsunfähigkeit 13
Subsidiarität 46
Subventionen 45
Suchtgefahren 33

Tageskliniken 33
Tarifautonomie 44, 48
Tarifverträge 48
Technik 5, 8, 10, 22, 25, 26, 27, 39, 40
— Techniken, neue 26, 40, 43
— Techniken, Gestaltung der 5, 9
— Technikfolgenabschätzung 40
— Technikgestaltung 40
— Technische Entwicklung 40
— Technische Innovation 15, 39, 40
Transnationale Konzerne 15

Überbetriebliche Fonds 44
Überstunden 25
Umwelt 14, 27, 37, 38, 42, 51
— Umweltbelastungen 24
— Umweltnormen 35
— Umweltschutz 11, 16, 33, 36, 37, 39
— Umweltschutzbeauftragte 39
— Umweltstrafrecht 39
— Umweltverträglichkeitsprüfung 39
— Umweltvorsorge 24
Ungerechtigkeit 10
Unterdrückung 7, 12
Unternehmen 29, 32, 42, 43, 44
— Unternehmen, marktbeherrschende 41
Unternehmer 32

Verbände 18, 48
Verbandsklage 39, 49
Verbraucherinteressen 36
Verbraucher- und Umweltverbände 42
Vereinbarkeit von Familie und Beruf 32
Vereinigungs- und Versammlungsfreiheit 47
Vereinte Nationen 7, 16
Verfassung 50
— Verfassungsnorm 50
— Verfassungstreue 49
Verkehr 38
Vermögensbildung 34
Verteilung 9, 22, 23, 26, 34
— Verteilungsgerechtigkeit 42

Verwaltung 23, 40, 42, 46, 47, 49
Volksbegehren 47
Volksentscheid 47
Vollbeschäftigung 24, 41, 42
Vorbeugung 31, 32
Vorsorge 11

Wachstum 8, 39, 40
Waffen 12
— Waffenexport 12
Wahlsysteme 18
Währung 35
— Währungsfonds 16, 35
— Währungsordnung, internationale 36
— Währungsschwankungen 36
— Währungsspekulationen 35, 36
Wechselkurse 35
Wehrpflicht 13
Weiterbildung 21, 23, 24, 28, 29, 43
Weltbank 16, 35
Weltgesellschaft 5, 10, 13, 16
Weltmächte 12, 13
Weltraum 12
Weltwirtschaftsordnung 5, 14, 15, 35, 36
Wettbewerb 5, 12, 41, 42, 43, 50
— Wettbewerbsfähigkeit 40
— Wettbewerbsgesetze 43
Wettrüsten 5, 51
Widerstand 6, 10, 50, 51
Wiedereingliederung 18, 27
Wirtschaftsdemokratie 14, 41, 42, 43, 44
Wirtschaftspolitik 32, 35, 36
Wirtschafts- und Sozialausschüsse 42, 44
Wissenschaft 29
Wohlfahrtsverbände 34
Wohlstand 5, 10, 23, 51
Wohnungsbau 20, 31, 33, 44
Würde des Menschen 7, 29, 32, 41, 45

Zeitsouveränität 24, 25
Zentrale Verwaltungswirtschaft 34
Zins- und Geldpolitik 35
Zivildienst 13
Zukunft 19, 22, 30, 38, 51
— Zukunftschancen 11, 39
— Zukunftsentwurf 51
Zusammenarbeit 7, 10, 12, 14, 22, 26, 48